

VALGEVENE SÜNDMUSTE MÕJU BALTI RIIKIDE TURVALISUSELE JA JULGEOLEKULE

VALGEVENE SÜNDMUSTE MÕJU BALTI RIIKIDE TURVALISUSELE JA JULGEOLEKULE

RAPORT

SISEKAITSEAKADEEMIA
ESTONIAN ACADEMY OF SECURITY SCIENCES

Autoriõigus: Sisekaitseakadeemia 2021

Esikaane foto: Artem Podrez

Toimetaja: Diana Marnot

Makett ja küljendus: Jan Garshnek

Keeletoimetaja: Siiri Soidro

Trükk: Trükikoda Auratrükk

ISBN 978-9985-67-346-1

ISBN 978-9985-67-347-8 (pdf)

www.sisekaitse.ee/kirjastus

SISUKORD

Eessõna	5
1. VALGEVENE SÜNDMUSTE MÕJU BALTI RIIKIDE SISEJULGEOLEKULE EESTI NÄITEL	7
Sissejuhatus	7
1.1. Üldinfo	8
1.2. Venemaa ja Valgevene poliitiline dimensioon	13
1.3. Valgevene majanduspoliitiline olukord	16
1.4. Valgevene kuritegevuse prognoos	18
1.5. Valgevene arengute mõjud Euroopa Liidu piirihaldusele ja rändele	28
Kokkuvõte ja järeldused	33
Kasutatud allikad	35
2. PROGNOOS BALTI RIIKIDE TURVALISUSELE VENEMAA SUUREMA SURVE KORRAL VALGEVENELE: LÄTI JUHTUM	43
Sissejuhatus	43
2.1. Läti ja Valgevene suhete seis	44
2.3. Esimene stsenaarium: võimuvaakum Valgevenes	51
2.4. Teine stsenaarium: Venemaa ja Valgevene integratsioon liitriigiks	55
Kokkuvõte	60
Kasutatud allikad	62
3. VALGEVENE VABARIIGIS JÄTKUV KRIIS: LEEDU VABARIIGI RIIKLIKU JULGEOLEKUT MÕJUTAVATE TEGURITE ARENGU PROGNOOS	64
Sissejuhatus	64
3.1. Isiklikud tegurid	65
3.2. Väline tegur	69
3.3. Valgevene kriis ja selle võimalik mõju Leedule	72
3.4. Leedu ja Valgevene majandussuhted	76
Järeldused	81
Kasutatud allikad	82

Siinse raporti ajendiks olid 9. augustil 2020. aastal Valgevenes toimunud valimised, mille tulemuseks on peaaegu aasta kestnud järjepidevad meeleavaldused riigis ja demonstratsioonid nende toetuseks välisriikides. Raportisse on koondatud mitme asjatundja arvamus Valgevene võimaliku arengu mõju kohta Balti riikide turvalisusele. Valgevene poliitiline ja sotsiaalne olukord on endiselt ebakindel ning riigi edasine saatus teadmata. Suur osa rahvast soovib riigikorda, mis arvestaks valijate häältega ega võltsiks valimistulemusi. Seda ilmestavad selgelt Valgevene taasiseseisvumise aja suurimad ja pikaajalisemad protestid, mis on tingitud 2020. aasta presidendivalimiste tulemustest. Reaalpoliitiline olukord ei võimada käsitleda Valgevene sündmuste kulgu eraldiseisvalt Venemaa Föderatsiooni huvidest. Samas tuleb arvestada tõsiasi, et Valgevenes on juba tõhusad autokraatlikku riigikorda toetavad repressiivorganid, mis on seni Lukašenko positsiooni kaitsnud.

Raporti kirjutamise ajal on olukord Valgevenes suuresti näiliselt sama, nagu pärast 2020. aasta presidendivalimisi: Lukašenko on võimul ja endiselt toimuvad meeleavaldused. Juhul kui olukord muutub, siis annab sinne raport parema ülevaate võimalikest Balti riikide turvalisusega seotud küsimustest. Kuid siiani ei ole selge, kuhu võivad Valgevene sündmused viia.

Raporti ilmumise ajal teeb Balti regioonis olukorda pingelisemaks ka Venemaa Föderatsiooni otsus viia mitukümmend tuhat sõdurit Ukraina piiri lähedale. Vägede paigutamist põhjendatakse õppustega. Sellises kontekstis annavad Zapad 2021 sügised sõjalised õppused Valgevenes veel enam alust olla tähelepanelik. Miks Venemaa oma vägesid Balti regiooni piirkonda nii ulatuslikult koondab, jääb selles töös käsitlemata. Küll aga annab see alust arutleda Valgevene tuleviku üle, kuna Venemaa võib hakata selles riigis aina suuremat rolli mängima. Kõigel sellel on möödapääsmatu mõju nii Balti riikide rahvusvahelisele julgeolekule kui ka kolme riigi sisejulgeolekule.

Teema on mitmetahuline ja see analüüs vaatab valdavalt tulevikku. Selleks et mõista, kuidas võivad Valgevene sündmused mõjutada Baltimaade turvalisust, kirjutasiid Eestit, Lätit ja Leedut puudutava osa eri autorid ning seetõttu on tekstid eraldiseisvad ja stiililt erinevad. Iga riigi autorid on lähtunud kättesaadavatest allikatest ja enda teadmistest. Eesti, Läti ja Leedu tekstides on küll mõningaid kattuvaid teemasid, kuid need annavad omaette väärtuse, kuna toovad esile iga riigi esindajate erinevad tõlgendused sarnastest sündmustest. Paratamatult võib leiduda mingite tõdemuste juures kordusi, mida raporti koostajad on teadlikult sisse jätnud, et hoida Läti ja Leedu autorite teksti terviklikkust. Läti ja Leedu autoritele ei antud teema avamiseks ja käsitlemiseks ette muid struktuure ega raamistust kui võimalikud stsenaariumid Valgevenes. Selle tulemusena on iga riigi alaosad vastavalt autori soovile ülesehitatud. Läti ja Leedu autorite analüüs tugineb põhiliselt kahele stsenaariumile:

- 1) Lukašenko jääb ametikohast ilma ja riigis tekib võimuvaakum;
- 2) Valgevene integreerub üha rohkem Venemaaga.

Eesti alaosas tutvustatakse uuringu aluseks olevaid Valgevene riigikorra edasisi teoreetilisi võimalusi. Siinset tööd hakati planeerima pärast seda, kui Valgevene valimistele järgnesid ulatuslikud ja järjepidevad meeleavaldused. Esimest korda oli ka välismaailmale näha, et osale Valgevene elanikele ei sobi enam senine riigikorraldus. Selleks et anda Valgevenes toimuvale võimalikult mitmekülgne hinnang, kutsuti Sisekaitseakadeemiasse kokku ekspertiisgrupp, kellel paluti hinnata Valgevene võimalike stsenaariumite mõju eeskätt Eestile. Intervjuu tehti 29. septembril 2020. aastal ja seal osales kaksteist eksperti. Autorid soovivad esile tõsta eelkõige järgmiste inimeste kommentaare: Aivar Alavere, Harry Lahtein, Igor Taro, Inge Lindsaar, Lavly Perling ja Raivo Vare. Vestluse tulemus raamistas terve edasise töö. Eesti grupile anti ette väga üldised võimalikud stsenaariumid, kuhu suunas saaks Valgevene lähema või pikema aja jooksul areneda:

- 1) Lukašenko jääb võimule või ta asendatakse sarnase valitsejaga;
- 2) Valgevene integreerub üha rohkem Venemaaga;
- 3) Valgevene pöördub läände.

Põhilised teemad, millele keskenduti, olid:

- Venemaa Föderatsiooni roll Valgevenes,
- majandusjulgeolek,
- kuritegevus,
- piirihaldus,
- ränne.

Need teemad analüüsisid valdkonniti läbi ka Sisekaitseakadeemia töötajad Edvard Remsel, Aleksander Raketski, Diana Marnot ja Vladimir Sazonov. Fookusgrupi intervjuu alguses uuriti ka Valgevene läände pöördumise võimalust, kuid sellist stsenaariumit ei näinud ükski ekspert ette, mistõttu ei palutud ka Läti ja Leedu kolleegidel sellist võimalikku arengut analüüsida.

Esimeses, Eesti autorite koostatud peatükis antakse ajaloolis-poliitiline ülevaade Valgevenes toimuvates protsessides ja suhetes Venemaa Föderatsiooniga alates Lukašenko võimuletulekust 1994. aastal. Rõhuasetus on 2020.–2021. aasta sündmustel: 2020. aasta suvel toimunud Valgevene presidendivalimistel ning sellele järgnenud massilistel demonstratsioonidel ja protestidel. Seejärel esitatakse turvalisuse valdkondade kaupa prognoosid Valgevene edasistest võimalikest arengutest ning nende potentsiaalsest mõjust ja võimalikust ohust Eest riigile, majandusele, julgeolekule jt valdkondadele.

Läti autor Andis Kudors kirjeldab põhjalikult võimalikku mõju Lätile, mis on tingitud nii Valgevene sündmustest kui ka Valgevene ja Venemaa suhetest. Kudorsi uuring tugineb kuuetele intervjuule Läti tippeksperditidega. Uuring tutvustab süvitsi Läti poliitilisi, majanduslikke ja kaitsealaseid seisukohti.

Leedu autor Gediminas Buciuonas on teemale lähenenud esmalt põhjaliku Aleksandr Lukašenko kui isiku analüüsi kaudu. See annab hea psühholoogilise sissevaate Lukašenko isikukultusele tugineva süsteemi eripärast. Lisaks saab lugeda ülevaadet Valgeve sündmuste mõjust Leedu majandusele, piirihaldusele, rändele ja kuritegevusele.

1. VALGEVENE SÜNDMUSTE MÕJU BALTI RIIKIDE TURVALISUSELE JA JULGEOLEKULE EESTI NÄITEL

Diana Marnot, Vladimir Sazonov, Edvard Remsel, Aleksander Raketski

SISSEJUHATUS

See raport analüüsib Valgevene võimalikke arenguid ja nende mõju Balti riikide julgeolekule eri valdkondades: sisepoliitilised arengud, militaar- ja finantsvaldkonnad, piirivalve, IT, migratsioon, kuritegevus, majanduskeskkond, julgeolek.

VALGEVENE ADMINISTRATIIVNE KAART. AUTOR: WHITERUSIAN

Teiste riikide seas on ka Eesti jätkuvalt avaldanud solidaarsust valgevenelastega, et sealne rahvas saaks võimaluse korraldada õiglasi ja vabu valimisi. 2020. aasta valimistulemustele järgnenud ülestõus on märgiline just seetõttu, et esimest korda pärast Valgevene taasiseisvumist on sealne elanikkond hakanud vastu president Aleksandr Lukašenko autokraatlikule võimule. See on tekitanud ebamugava rahvusvahelise olukorra: Euroopa Liit ei tunnista Valgevene valimistulemusi (Council of the European Union, 2020) ja aastaid Venemaa survele vastu seista püüdnud Lukašenko püsib lõpuks oma positsioonil ikkagi tänu Venemaa toele. Seega näib, et Valgevene viimased valimised muutsid lõplikult riigi senist *status quo*'d. Selles uuringus võeti aluseks kolm võimalikku stsenaariumit: (i) president Lukašenko jätkamine või tema asendamine sarnase riigijuhiga, (ii) Valgevene üha suurem integratsioon Venemaaga, (iii) Valgevene pöördumine läände. Kõigi nende tulemused võivad mõjutada meie regiooni julgeolekut. See raport toob esile Valgevene sündmuste võimaliku mõju Eestile. Esialgsetele võimalikele arengutele tuginedes tehti 29. septembril 2020. aastal Tallinnas fookusgrupi intervjuu, pikkusega 01:47, kus osales kaksteist eksperti. Fookusgrupi intervjuu põhiline vorm on mitteformaalne arutelu piiritletud valdkonna üle. Meetodi eesmärk on anda uurijatele ülevaade osalejate vaatest kindlale teemale (Wong, 2008). Kuigi metoodika näeb ette mitmeid intervjuusid (Krueger, 2014), aga kuna hinnanguid paluti 2020. aasta meelevalduste võimalikest mõjudest, siis käesoleva perioodi kohta polnud vajalik uusi intervjuusid planeerida. Samade inimestega oleks vajalik taas kohtuda siis, kui on käimas või möödunud Valgevenes sõjaväeõppused Zapad 2021, mis võib taas regionaalset julgeolekulukorda piisavalt mõjutada. Raporti Eesti osa ülesehituses on materjalina kasutatud avalikke allikaid (dokumendid, arvamused, uuringud, meedias ilmunud artiklid) ja fookusgrupi intervjuu analüüsi tulemusi.

1.1. ÜLDINFO

Lukašenko režiimi ilmestab hästi 23. mail 2021 Ateenast Vilniusesse suundunud Ryanairi sunnitud maandumine Minskis, ettekäändega, et lennukit ähvardab õhku lasta terroristlik rühmitus Hamas (Українская Правда, 2021). Kuid see oli ettekäändega ja lennukis võttis Valgevene miilits ebaseaduslikult vahi alla opositsiooni kuulunud ajakirjaniku Raman Pratasevitši (err.ee, 2021a). Tunnistused, mis saadi Pratasevitšilt, on ilmselt saadud vägivalda ja ähvardusega (err.ee 2021b). Vene ajakirjandus väidab, et ühe Valgevene võimudele lähedase allika andmeil tegi otsuse lennuk Minskis maandada mitte keegi teine kui Lukašenko ise (err.ee, 2021a). On põhjust arvata, et see operatsioon viidi läbi koostöös Venemaa FSB või muu julgeolekustruktuuriga (Mihkelson, 2021). Kaudseks tõendiks selle kohta võib pidada ka seda, et koos Pratasevitšiga tulid Minskis lennukist maha neli vene kodanikku ja ka mõned valgevenelased, kes lennukisse ei naasnud. Lennukis olid väidetavalt Valgevene KGB töötajad (err.ee 2021c; Postimees 2021), kuid võimalik et ka Vene eriteenistuste esindajad. Selline Minski käitumine ilmestab taas Lukašenko režiimi, viidates ka tihedale seosele Kremli ja Venemaa Föderatsiooni julgeoleku struktuuride vahel.

Nimetatud sündmus teeb ka rahvusvahelisele kogukonnale arusaadavaks Valgevene elanike vastumeelsuse oma senise valitseja suhtes. Juba enne Valgevene 2020. aasta valimisi leidsid aset Aleksandr Lukašenko¹ režiimi vastased demonstratsioonid ja meelevaldused. Esimesed demonstratsioonid toimusid juba 1990-ndatel.

---

¹ Lukašenko on riiki valitsenud alates 1994. aastast. (Siin ja edaspidi toimetaja märkused)

Protestid Valgevenes on tavaliselt tekkinud presidendivalimiste ajal ja üheks peamiseks põhjuseks sai asjaolu, et 1996. aastal muutis Lukašenko rahvahääletusel põhiseadust nii, et Valgevene parlament ei otsusta peaaegu mitte midagi (Капустина, 2021). Valgevene elanikud on väsinud Lukašenko pikaajalisest, ligi 27 aastat kestnud valitsemisest ja keerulisest majanduslikust olukorrast ning ka avalikkuse ees tehtud vigadest. Valgevene diktaatori Lukašenko populaarsuse kahanemist on püütud põhjendada ka tema tegevusetuse ja avalduste tõttu COVID-19 pandeemia ajal (Light, 2020). Näiteks julgustas ta inimesi minema sauna, jooma viina ja põllul traktoriga töötama, väites, et see olevat parim vahend võitluses COVID-19 vastu. Üks näide, mis ilmestab Lukašenko populaarsuse langust, oli 2020. aasta suve alguses levinud meem „Saša 3%”. (Weselowsky, 2020) See levis internetis sellepärast, et mõned Valgevene väljaanded, nagu Onliner ja Tut.by, korraldasid mai lõpus veebipõhise küsitluse teemal, kellest võib saada järgmine president 9. augustil 2020 toimuvatel valimistel. Mitmes küsitluses sai Lukašenko vaid 3% häältest, mõne teise järgi 6% häältest. Pärast seda hakati Lukašenkot kutsuma hüüdnimega Saša 3%. (Weselowsky, 2020)

9. augustil 2020. aastal toimusid Valgevenes presidendivalimised, mille väidetavaks võitjaks tuli ka varem viiel korral valituks osutunud Aleksandr Lukašenko. Valgevene ametivõimude sõnul valis Lukašenkot 80,1% valimisjaoskonda tulnutest valijatest, teist presidendikandidaati Svetlana Tihhanovskajat aga 10,1% (Tyt.by, 2020). Kui viimastel kümnenditel õnnestus Lukašenkol ilma suurema vastuseisuta viis korda presidendiks saada, siis 2020. aasta valimistel oli olukord muutunud. 2020. aasta suvel alanud demonstratsioonid (mis kestavad ka 2021. aasta alguses) on saanud seni suurimateks Lukašenko-vastasteks meeleavaldusteks. (Капустина, 2021) Sellise ebatõenäolise, 80,1-protsendise toetuse on seadnud kahtluse alla valgevenelased, opositsioon, Põhjamaad ja Balti riigid ning ka Euroopa Liit (Barigazzi, 2020). Nii on Euroopa Nõukogu (Council of the European Union, 2020) teatanud, et need valimised polnud vabad ega ausad ning ainus võimalus edasi liikuda on korraldada uued valimised. Svetlana Tihhanovskaja juhitud opositsioon nõuab häälte ülelugemist ja kutsub Lukašenkot võimult lahkuma. Tihhanovskaja on kindel, et valimised võitis ta ise, mitte Lukašenko (Pokk, 2020). Samas pole teada, milline oli Tihhanovskaja tegelik reiting Valgevenes. Tähelepanuväärne on see, et näiteks Moskvast toetas Tihhanovskajat 78,5% ja Peterburis 86,5% valgevenelasi. Ka Leedus ja Lätis oli see protsent kõrge: vastavalt 80,5% ja 74,2%. Tallinnas oli Tihhanovskaja toetus väiksem – 66,6%. (Delfi, 2020).

Suuri valitsusvastaseid demonstratsioone korraldati juba 2020. aasta mais enne presidendivalimisi (RFE/RL's Belarus Service, 2020), kuid sajad tuhanded hakkasid protestima Minskis pärast valimistulemuste selgumist augustis. Hoolimata jõustruktuuride vägivaldlast kogunevad alates 2020. aasta augustist demonstrandid igal pühapäeval tänavatele, et näidata oma vastuseisu Lukašenkole, tema riigikorrale ja valimispettusele. 17. novembril 2020. aastal olid protestid kestnud sada päeva ja jätkusid igal pühapäeval ka 2021. aasta veebruaris. Seega on töö kirjutamise ajal Valgevenes protestid kestnud juba peaaegu aasta. Rahvusvaheliselt on saanud palju kajastust Valgevene julgeolekujõudude vägi-valdne ja kohati sadistlik käitumine demonstrantidega. Miilitsa massirahutuste mahasurumise meetmeteks on olnud kummikuulid, veekahurid ja pisargaasigranaadid. Mitmed kohalikud ja rahvusvahelised MTÜ-d on kogunud andmeid, mille kohaselt oli 2020. aasta oktoobri seisuga teada üle 500 juhtumi, kus rahumeelseid demonstrante valimatult arreteeriti ja kinnipidamiskeskustes piinati (Belarus after election, 2020)². Oktoobri lõpuks oli neid juba 657 (EurAsia Daily, 2020). 2021. aasta alguses protestid jätkusid. 2021. aasta

---

² Raport annab väga põhjaliku ülevaate inimõiguste rikkumistest Valgevenes.

esimene püüa pühapäevane protestiaktsioon leidis aset Minskis 3. jaanuaril (Iz.ru, 2021), 5. jaanuaril toimusid Minskis uued protestid, mille käigus võimud arreteerisid 25 inimest. 27 valitsemisaasta jooksul on Lukašenko koondanud riigivõimu enda ümber nii jõuliselt, et talle on keeruline leida asendajat. Demonstrandid soovivad küll Lukašenko lahkumist, aga neil puudub tõsiselt võetav võimalik uus juht ja tulevikuvision (Crowcroft, 2020). See teeb Valgevene võimu tuleviku ebakindlaks. Praegu püsib Lukašenko võimul rahva tahte vastaselt. Võimu tagab talle totalitaarsele režiimile iseloomulik repressiivaparaat ja Kremli soosing. Nimelt kohtusid 2020. aasta septembris valimisjärgsete protestide ajal Lukašenko ja Putin Sotšis, kus lepiti kokku Venemaa 1,25 miljardilises laenus Valgevenele. Ametlikult lubas Lukašenko vastutasuks Valgevene sõjaliste õppuste koostöö jätkamist Venemaaga. (DW, 2020) Kui möödunud aastatel suutis Lukašenko hoida veel näiliselt mingitki vastuseisu Vene mõjule, siis pärast valimisi sõltub ta aina rohkem Kremlist nii poliitiliselt, majanduslikult kui ka sõjaliselt (Euronews, 2020b).

VALGEVENE 2020. AASTA PRESIDENDIVALIMISTE JÄRGSELT TULI TÄNAVATELE MASSILISELT MEELEAVALDAJAIK. PILT ON ILLUSTRATIIVNE. AUTOR: RAD POZNIAKOV

Venemaa ametliku seisukoha järgi on Valgevenes toimuvad protestid lääne korraldatud. 12. novembril 2020 väitis Venemaa välisminister Sergei Lavrov, et olevat tõendeid protestide välismaalt (Euroopast) rahalise toetamise kohta ja lisaks antakse juhiseid, kuidas valmistada lõhkeaineid. (Пивовар, 2020b) Lavrov ütles (Пивовар, 2020b):

„Ehkki nad teatavad igas nurgas, et see pole katse Valgevenes võimu muuta ega katse Valgevene ja Venemaa Föderatsiooni vahele kiilu lüüa, kuid kõiki neid häid sõnu ei kin- nita praktiline tegevus“.

Lavrovi sõnul rahastatakse Valgevene opositsiooni väljaspoolt riiki ja õhutatakse olema kompromissitu (Пивовар, 2020b). Kreml kardab, et Valgevene opositsioon ja seda toetav suur osa rahvast vahetab Lukašenko välja. Moskva eelistab teha vahetusi Minskis enda

äränägemisel ja eestvedamisel. Kõigele eelnevale tuginedes on väga võimalik, et Valgevenes toimub kas olemuslik või reaalne riigikorra muutus. Arutelukohti on mitmeid, mis ajendasid ka seda analüüsi tegema. Nii ongi raportis tuginetud peamiselt kolmele teoreetilisele arengule.³

Esiteks on võimalik, et Lukašenko jääb võimule, kuid maksab selle eest täielikult riikliku suveräänsusega, sest toimub kas kiirem või pikaajalisem integratsioon Venemaaga. Teiseks on võimalik, kuigi vähem tõenäoline, et Lukašenko taandatakse ja asendatakse Kremlile meelepärase uue isikuga, et rahustada ühiskondlikku meelestatust ja poliitilisi pingeid. Kolmanda teoreetilise võimalusena pöördub Valgevene läände.

Neile võimalikele arengutele tuginedes tehti 2020. aasta septembri lõpus fookusgrupi intervjuu ekspertidega, kes oskasid oma valdkonna kogemustele tuginedes nende stsenaariumide võimalikkust täpsemalt hinnata. Kohe alguses otsustati, et kõige ebatõenäolisem on võimalus, et Valgevene pöördub läände. Lahteina sõnul põhiliselt sellepärast, et Valgevene opositsioon ei ole läänemeelne. Tõenäolisemaks peeti kaht ülejäänud varianti: Lukašenko asendamine Venemaale sobilikuga, aga samataolise riigipeaga või tugevam integratsioon liitriigi teise osalise, Venemaaga. Omaette küsimus on, mis oleks nende kahe variandi ajaline mõõde (Lahtein, 2021).

Esiteks pole Lukašenko olnud Venemaale meelepärane riigipea, sest ta ei allu vajalikus ulatuses. Vare toonitas, et Lukašenko on ettearvamatult ja seetõttu ei saa Venemaa temaga sobilikke kokkuleppeid teha. Kaheldav on, et Lukašenko asendamine käiks järsku või kiiresti. Vare sõnul (2020): „*---/ saab Lukašenko seda teha konstitutsiooniprotsessi kaudu, mida venelased dirigeerivad ja valitud inimesed aktsepteerivad. Mis on tüüpiline Vene traditsiooniline stsenaarium*”. Ükskõik kui ebamugav president Lukašenko Venemaale ka poleks, on põhimõtteliselt välistatud allumine rahva protestidele. Kaimo Kuusk (2020):

„Valgevene opositsioon võib arvata, et Venemaa on nende liitlane, aga Venemaa jaoks muutuste soovijad liitlased ei ole. Sellepärast ei lase Venemaa Lukašenkol kukkuda. /---/ ei saa olla nii, et tuleb rahvas tänavale ja valitseja kukub. Või tulevad isegi uued valimised. Ei saa nii olla, sest Venemaa juhtkonna hirm on, et siis hakatakse alates Habarovskist nõudma uusi valimisi või Putini kukkumist. Nii ei saa olla, et rahvas tuleb tänavale ja võim annab järgi. Olgu see siis Moskva soovitusel või siis mitte – seda lihtsalt ei saa juhtuda. /---/ See on olemuslikult autoritaarse Venemaa kultuuri vastane – siin on tegemist on kultuurikonfliktiga.“

Algselt pakutud stsenaariumitest oli fookusgrupil osalejate jaoks väga võimalik ka suurem integratsioon Venemaaga. Tegemist ei oleks anneksiooniga, mida Vare sõnul Venemaa tõenäoliselt üldse ei tahaks. Nimelt sobivad Venemaale kõik variandid, kus ta saab panna Valgevene endast võimalikult palju majanduslikult sõltuma. Vare: „*See on väga mõnus tee, mis sobib kõikidele. Suurendada sõltuvust. Selle variandiga on võimalik vältida neid riske, mis muidu tekiks seoses lääne reaktsioonidega, seoses sisemiste valgevene reaktsioonidega*” (Vare, 2020). Näiteks oleks võimalik Valgevenet inkorporeerida uue föderaalterritooriumi klausli alusel. Vare sõnul annaks luua uus föderaalringkond nimega Valgevene, mis oleks Venemaa seaduste alusel föderaalringkond, aga rahvusvahelise seaduse alusel mingi riikluse tunnusega. Selline võimalus läheks aeglase integreerimise stsenaariumi alla. (Vare, 2020)

---

³ Teoreetiliselt on võimalikke arenguid kahtlemata veelgi, aga töö piiritletuse huvides on lähtutud kolmest üldiselt kõige võimalikumast.

Fookusgrupi arutelu ja raport autorite analüüsi tulemusel jõuti järeldusele järgmiste stsenaariumite teoreetilises võimaluses.

- 1) Lukašenko asendamine, mille tulemusel suureneb Valgevenes KGB ja teiste jõustruktuuride rolli. Sellisel juhul muutub režiim: Kremli ilmselge sekkumine viib tõsiasjani, et Lukašenko asendatakse kellegagi tema sisingist, näiteks KGB-st, kes on Kremlile meelepärasem. Režiim jääb autoritaarseks või hübriidseks. Valgevenest saab lõplikult Moskva vasall. Tõenäoliselt saadetakse Lukašenko erru, võib-olla peab ta, nagu Janukovitš 2014. aastal kolima Venemaale.⁴ Võib juhtuda ka nii, et Lukašenko mantlipärija ei saa hakkama ebastabiilse riigiga ja satub sarnasesse olukorda nagu Janukovitš või Venezuela president Nicolás Maduro, kelle Hugo Chávez valis oma mantlipärijaks 2011. aastal, paar aastat enne oma surma. Kuigi Madurol polnud Chávezi karismat, legitimeeris Chávezi toetus Maduro võimu. Igal juhul põhjustas Maduro valitsemine riigis tõsiseid probleeme, algasid rahutused ja selleks et päästa Maduro režiim, sekkus Moskva Venezuela asjadesse.
2. Külmutatud konflikt: Kremli ulatuslik sekkumine ja surve Minskile võib viia külmutatud konfliktini Venemaaga. See võimalus on praegu siiski vähetõenäoline ning selle eelduseks on tegurid, mis pingestaksid Minski ja Moskva konflikti sellisel moel, et tekiks reaalne oht sõjaliseks sekkumiseks nagu seda tegi Kreml Transnistrias või Donbassis. Nende näidete puhul oleks see võimalus tõenäoliselt siis, kui mingite jõudude toetusel pöörduks Valgevene lääne poole. Sellisel juhul võib Venemaa proovida Krimmi ja Donbassi stsenaariumi välja mängida, st võtta kontrolli alla ja hõivata mõned strateegilised punktid. Samas on see stsenaarium seotud paljude riskidega, mille tõttu ei tundu see tõenäoline.
3. Lukašenko jääb võimule, kuid Moskva tingimustel. Sellisel juhul aitab Kreml Lukašenkol võimul püsida ja nõuab selle eest teatud tasu (liitriigi loomine ja Valgevene suurem integreerimine Venemaaga on endiselt päevakorral). Moskva saab selleks kasutada valimisi: Tihhanovskaja sai suure hulga hääli ja Lukašenko tegelikult kaotas. Teatud mõttes on see trump ja Kreml saab seda välja mängida, avaldades survet Lukašenko režiimile, kuna Lukašenko sõltub üha enam Kremli toetusest.
4. Lukašenko režiimi langus. Valgevene tihedam sidumine Venemaaga. Praegused sündmused võivad muutuda spontaansemaks ja meelevaldused võivad jätkuda ja suureneda ning see võib viia Lukašenko režiimi langemiseni. Tekib küsimus, milline opositsiooniliidritest suudaks riiki valitseda, arvestades, et neil pole kogemust ega selgelt välja töötatud poliitilist tegevuskava. Küsimus on ka selles, kelle poole uus valitsus rohkem vaataks, Moskva või lääne poole. Arvestades Venemaa mõjuvõimu Valgevenes, ei tasu eriti loota, et võimule tulles ei sõltuks opositsioon Kremlist. Igal juhul üritab Moskva sundida Valgevenet integreeruma Venemaaga, kas koos Lukašenkoga või ilma, see pole Kremli jaoks oluline. Putini režiim vajab kiiret ja eelistatavalt suhteliselt rahulikku võitu ning kui Valgevene langeb Moskva täieliku kontrolli alla, on see Putinile suur võit oma riigisisese positsiooni säilitamisel.
5. 2021. aasta esimesel poolel hakkas ka aina enam tõenäolisemana tunduma sõjaväelise riigipöörde võimalus. Lukašenko prognoosimatu käitumine nii riigisiselt kui ka rahvusvaheliselt võib ta muuta Kremli vastumeelseks, mis ajendab

---

⁴ Moskva pelgab igasuguseid värvilisi revolutsioone või Maidani-laadseid sündmusi – vt nt Cordesman, 2014.

teda asendada. Sõjaväeline riigipööre peidaks Kremli suunavat tegutsemist ja sunniks läant leppima kiiresti uue võimule tõstetud riigipeaga. Oluline on, et Lukašenkost ollakse vabanetud. (Koort, 2021)

MEELEAVALDAJA VALGEVENE OPOSITSIOONI KASUTATUD SÜMBOLITEGA. VALGEPUNAVALGE LIPP OLI RIIGIS KASUTUSEL AASTATEL 1991–1995. AUTOR: ARTEM PODREZ

1.2. VENEMAA JA VALGEVENE POLIITILINE DIMENSIOON

2020. aasta Valgevene presidendivalimiste tulemusel on igal juhul muutunud riigi rahvusvaheline *status quo*, sealhulgas julgeolekuolukord. Kreml on Ukrainat ja Valgevenet näinud enda jaoks strateegiliselt väga olulistena. Juhul kui Valgevene peaks Venemaast eemalduma, kahaneks Moskva surve Euroopale ja Balti regioonile, sest Valgevene kaudu on Moskvale võimalik avaldada survet näiteks Poolale, Leedule ja Lätile. See vähendaks ka Venemaa võimalust survestada Ukrainat ja kasutada Minski läbirääkimiste taolisi sündmusi endale soodsate otsuste tegemiseks. Nii on Kreml viimased 29 aastat üritanud neid endaga siduda ja muuta neid n-ö vasallriikideks või puhverriikideks NATO, Euroopa Liidu ja Venemaa Föderatsiooni vahel (Сивицкий & Царик, 2016). Selleks on Valgevenet ja selle pikaajalist juhti Lukašenkot survestatud aastakümneid (Applebaum, 2019).

Liitriigi tekkeks hakkas Venemaa Valgevenet tihedamalt endaga siduma. Viimasel ajal survestas Moskva jõulisemalt Minskit, et kiirendada ja suurendada Valgene ja Venemaa integratsiooni. Selleks on Venemaa kasutanud mitmeid meetmeid: poliitilisi, majanduslikke, kultuurilisi mõjutusviise ja ka inforünnakuid. Venemaa ja Valgevene konflikte on nimetatud ka mikrosõdadeks, mida võib jagada kolme kategooriasse: (i) korduvad gaasi ja naftaga seotud konfliktid (2004, 2006–2007, 2010–2011), (ii) kaubanduskonfliktid ehk niinimetatud piima-, suhkru-, rasketööstuse ja lihasõjad aastatel 2009–2010 ning (iii) vaidlused poliitiliste küsimuste üle. Viimaste hulgas ei tunnista Valgevene 2008. aasta Vene-Gruusia sõja käigus end iseseisvaks kuulutanud Abhaasiat ja Lõuna-Osseetiat eraldi riikidena. (Korosteleva, 2011, p. 570) 2009. aasta piimasõjana tuntud Valgevene ja Venemaa vastasseisu ajal survestas Venemaa Valgevenet naftatransiidi peatamisega, mille tulemusena sõlmis Valgevene oma naftatööstuse päästmiseks lepingu Venezuelaga. Kuna Valgevenel sadamaid ei ole, pidid nad naftat importima läbi naaberriikide sadamate. Näiteks tuli esimene konteiner 2010. aasta mais Odessa kaudu (Korosteleva, 2011,

p. 572). Lisaks leppis Valgevene ministrite nõukogu kokku, et Venezuela toornaftat saaks Valgevenesse transportida ümberlaadimisega ka Ventspilsis, Tallinna ja Ukrainas Južnõi sadamas (The Baltic Times, 2010).

Vene Föderatsioon ja Valgevene liitriigi loomise taust tuleneb 1999. aastal Lukašenko ja tollase Venemaa presidendi Boriss Jeltsini allkirjastatud dokumendist (Прејгерман, 2019). See 71 artiklist koosnev leping algab järgmise sissejuhatava tekstiga, mis viitab Venemaa ja Valgevene integratsioonile (Договор, 1999):

„Venemaa Föderatsioon ja Valgevene Vabariik, juhindudes Venemaa ja Valgevene rahvaste tahtest ühinemiseks ning tuginedes nende ajalooliste saatuste ühisusele, hoolitsedes oma kodanike eluliste huvide eest; olles veendunud selles, et liitriigi loomine võimaldab ühendada pingutusi mõlema riigi sotsiaal-majandusliku progressi huvides, lähtudes püüdlusest jätkata integratsiooniprotsesse, millele on pandud alus 2. aprilli 1996. a Venemaa ja Valgevene Ühenduse Moodustamise Lepinguga, 2. aprilli 1997. a Valgevene ja Venemaa Liidu Moodustamise Lepinguga ja 23. mai 1997. a Valgevene ja Venemaa Liidu Põhikirjaga ning samuti viies ellu 25. detsembri 1998. a Venemaa ja Valgevene Edaspidise Ühinemise Deklaratsiooni sätteid; kinnitades ustavust ÜRO põhikirja printsiipidele ja soovides elada rahu ja heanaaberlikes suhetes teiste riikidega; tegutsedes kooskõlas rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipide ja normidega, leppisid kokku alljärgnevas.”

Selle bilateraalse lepingu teises artiklis on seletatud lahti Venemaa ja Valgevene liitriigi eesmärgid, kuid alljärgnevalt on esitatud vaid mõned olulised aspektid (Договор, 1999):

„/--/ vennasrahvaste osaleja-riikide rahuarmastava ja demokraatliku arengu tagamine; sõpruse tugevdamine, heaolu ja elatustaseme tõstmise tagamine; ühise majandusliku ruumi loomine sotsiaal-majandusliku arengu tagamiseks osaleja-riikide materiaalse ja intellektuaalse potentsiaali ning majanduse toimimiseks vajalike turumehhanismide alusel.”

Lukašenko on alates 2000. aastast liitriigi kõrgema riikliku nõukogu esimees, kuid reaalselt võimu liitriigis tal pole. See ei vastanud Lukašenko ootustele ja ta on selles pettunud. Ta ei ole kuidagi tahtnud nõustuda Valgevene allaneelamisega Kremli poolt (Dyer, 2018), sest mõistab, et integratsioon tähendaks sisuliselt tema võimu lõppu (Класковский, 2019). Lukašenkol oli lootus, et temast saab liitriigi juht, mida aga ei juhtunud. Lukašenko on mitmes avalikus esinemises väljendanud vastuseisu sellisele integratsioonile ja survestamisele (Tut.by, 2018). Pärast 2014. aasta sündmusi Ukrainas, kui Venemaa alustas hübriidsõda ja hõivas Krimmi ja osa Donbassist, ei suutnud Moskva Ukrainat oma mõjusfääris enam hoida (Rácz, 2015). Alates sellest ajast on Kreml pööranud Valgevenele veel suuremat tähelepanu, sest ei soovi Ukrainale sarnaste sündmuste kordumist. Eesti Välisluureameti aastaraamatus (2020, lk. 24) kirjutatakse:

„Venemaa ja Valgevene pidevad majandustülid ning Valgevene katsed ajada iseseisvat välispoliitikat on pannud Venemaa juhtkonna muretsema oma mõjuvõimu pärast Valgevenes ning suurendama survet Valgevene juhtkonnale.”

Nii on aastatel 2017–2018 kasvanud Venemaa Föderatsiooni surve Valgevenele: survestati majanduslikult ja poliitiliselt ning kasvas ka infomõjutustegevus (Маненюк 2018). Poliitilist survet Minskile ja Lukašenko režiimile ilmestas hästi tollase Venemaa suursaa-

diku Valgevenes Mihhail Babitši⁵ sõnad, kes oma jutuajamises ajakirjanikega 2019. aastal rõhutas (Белрынок, 2019): „*Praegu toimub liitriigi lepingu kõikide sätete inventarisatsioon plokkide kaupa: majanduslik, sotsiaalne, riigijuhtimise organid, julgeolekuküsimused ja sõjalis-tehniline koostöö. Lepingu kõiki aspekte, millele oli alus pandud 1999. aastal, vaadeldakse vastavates valitsusorganites.*” Babitši sõnul on see seotud sellega, et Venemaa ja Valgevene ning mõned teised riigid kirjutasid 2014. aastal alla Euraasia majandusliku liidu lepingule (Тасс, 2014) ja suursaadiku väitel „*osa liidulepingu sätteid on võetud välja ja tõlgitud Euraasia tasemele, seetõttu on oluline mitte dubleerida volitusi, mis on antud Euraasia organitele, vaid säilitada liitriigi raames need õigussuhteid, mis peavad olema kahepoolses formaadis*” (Белрынок, 2019).

1.2.1. Venemaa põhjused hoida Valgevenet oma mõjusfääris

Valgevene ja Venemaa suhetes on oluline aspekt sõjaline koostöö, mida on tehtud juba aastaid. Samas on tähtis, et selle koostöö formaat on mitmetahuline ja väljendub mitmes sfääris. Venemaa jaoks on Valgevene sõjalisest vaatenurgast strateegiline sõlmkoht. Üks oluline sõjalise koostöö vorm on ühised sõjalised õppused Zapad. Sõjalise õppusega Zapad 2017 (Wilk, 2017; Suhhankin, 2017; Sazonov, Ventsel, 2018) olid seotud ka mitmed hirmud Ukrainas, Baltimaades ja terves Euroopas. Kardeti, et Venemaa okupeerib Valgevene ega vii oma vägesid sealt enam välja.⁶ Sõjaliste õppuste üks eesmärk on harjutada manöövreid Suwalki koridori sulgemiseks. Seni on Venemaa saanud kasutada seda maakitsust Poola ja Baltimaade vastu, ähvardades neid selle koridori sulgemisega. Uus Zapadi sõjaline õppus toimub 2021. aasta sügisel ja Moskva jaoks on oluline hoida Valgevenet oma kontrolli all. Kui Venemaa peaks jääma ilma võimalusest teha Valgevenega sõjalis-poliitilist ja strateegilist koostööd, jääks ta ilma ka sõjalisest partnerist ja võimalusest korraldada Zapadi õppusi Valgevene aladel, seega jääks ta ilma ka rahvusvahelisest sõjalisest koostööst Euroopa Liidu ja NATO idapiiril.

Putini režiim vajab Valgevenet koos Lukašenkoga või ilma temata ja Kreml teeb kõik selleks, et kontrollida Valgevenet. Näiteks on Valgevene Putinile oluline selleks, et tagada oma režiimi jätkusuutlikkus vähemalt 5–10 aasta jooksul. Selle tarvis on olnud vaja hoida Valgevenet oma mõjusfääris ja liita see tihedamalt Venemaaga, et saaks seda esitleda hiljem oma rahvale kui suurt geopoliitilist edu ja saavutust.

1.2.2. Lukašenko režiim 2021. aasta seisuga

2020. aasta sai mõnes mõttes murdepunktiks, kuna Lukašenko režiim ei ole kunagi varem nii tugevaid ja pikaajalisi proteste kohanud. Sellegipoolest on tõenäoline, et kehtiv režiim võib veel vastu pidada, kuid usaldus selle vastu on tugevalt õhnestatud ja pärast meelevaldajate vastu jõu kasutamist Valgevenes kasvab vaenulikkus režiimi suhtes veelgi. Võib öelda, et kuigi Lukašenko võim on siiani stabiilne olnud, võib see olla siiski näiline.

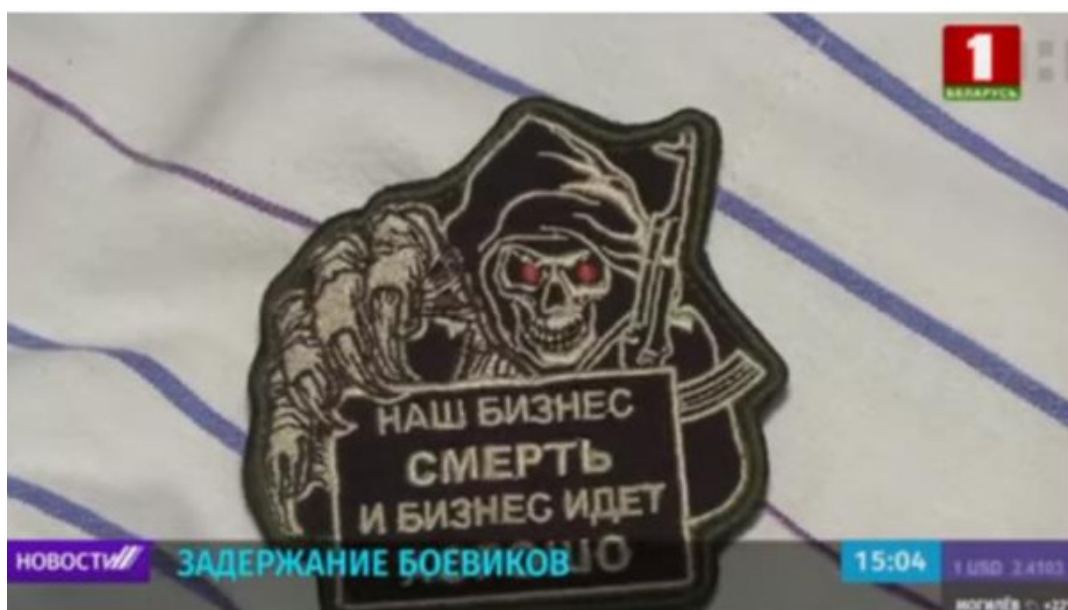
---

⁵ Oli suursaadik Minskis aastatel 2018–2019.

⁶ Õppus Zapad ulatub oma juurtega nõukogude aega, 1970-ndatesse. Pärast nõukogude süsteemi kokkuvarisemist 1991. aastal viis Venemaa Föderatsioon Zapadi õppust esimest korda läbi 21.–26. juunil 1999. Toona osales väidetavalt üle 50 000 sõjaväelase. Alates 2009. aastast on Zapadit korraldatud koos Valgevenega regulaarselt iga nelja aasta järel (2009., 2013. ja 2017. aastal). 2009. aastal peeti õppust septembris, kui sellest võttis osa Vene ja Valgevene ametlike andmete järgi 12 500 sõjaväelast (6000 Venemaalt), 40 lennukit ja 200 ühikut sõjatehnikat. Võib öelda, et 1999. aastast alates Venemaa Föderatsiooni korraldatud Zapad on nõukogudeaegsete õppustega seotud ajalooliselt ning see täidab ka sarnaseid strateegilis-operatiivseid ja propagandistlikke eesmärke (Sazonov, Ventsel 2018, 8). Vt ka Ventsel, Hansson, Madisson, Sazonov 2018,103–127.

Tal pole Moskvast sama toetust kui varem. Alguses tundus, et Moskva võttis Valgevene demonstratsioonide suhtes pigem vaatleja rolli. Segadust tekitas aga Venemaa seotus Wagneri grupeeringu liikmete vahistamisega Minskis. Mis eesmärgil ja kelle mahitusel nad Minskis olid, ei ole teada. Küll aga põhjustas nende saatmine Venemaale diplomaatilise probleemi Valgevene ja Ukraina vahel, kus samad wagnerlased olid kuulutatud sõjakuritegude eest tagaotsitavateks (bne Intellinews, 2020).

Moskva on mures Valgevenes toimuva pärast, ehkki Lukašenko pole Moskva jaoks mugav valitseja, sest temast on üpris võimatu teha Kremli-meelset satraapi – ta on liiga kaua ainuvõimu nautinud. Kuid Valgevene tulevikuväljavaade, mis võib jätta riigi Venemaa mõjuvõimu alt välja, hirmutab Kremli. Igal juhul ei soovi Lukašenko veel alla anda ja on valmis tegema koostööd Kremliga, isegi kasutama Kremli sekkumist oma võimu säilitamiseks. Seda võimalust on kinnitanud ka Putin, kes lubas vajaduse korral saata Valgevenesse politsei reservvägesid (BBC, 2020). Lukašenko on korduvalt süüdistanud, et välisjõud üritavad riiki destabiliseerida ja Maidani korraldada (Ria.ru, 2020). Ehkki Lavrov (Пивовар, 2020a) on väitnud, et Valgevene sündmustes on süüdi lääne sekkumine ja et välist sekkumist pole vaja, ei kõlanud tema sõnad veenvalt. Pigem tugevdasid kahtlust, et kui tegemist ongi välise sekkumisega, siis tuleneb see hoopis Kremlist. Lisaks on Lavrov hoiatanud lään katsete eest rebida Valgevene Venemaa mõjusfäärist välja ja kinnitanud, et Moskva on vastu lääne Minski survestamisele (Чуриков, 2020).

VAHISTATUD WAGNERI GRUPEERINGU LIIKMETE ASJADE HULGAST LEITUD EMBLEEM.
KUVATÖMMIS (УКРАИНСКАЯ ПРАВДА, 2020)

1.3. VALGEVENE MAJANDUSPOLIITILINE OLUKORD

6. augustil 2020 avaldati Minskis Aleksandr Lukašenkoga intervjuu, kus viimane väidab, et Valgevenes pole ühtegi oligarhi: „Meil pole ühtegi oligarhi ja neid minu võimu ajal ka ei tule. Valitsemine peab olema äritegevusest eraldatud. Meil on väga range korrupsioonivastane süsteem, karm süsteem.” Lukašenko sõnul on suuretevõtete esindajad võimule võrdselt lähedal. (BelTA, 2020) Samas tuleb Lukašenko ütlemisi võtta reservatsiooniga, sest Valgevene meediast leiab ka vastupidiseid näiteid, kus sealseid kohalikke ettevõtjaid nimetatakse just oligarhideks (Tyt.by, 2019; Тополько, 2020). **Tuleb arvestada, et sõna „oligarh” tähendus sõltub kontekstist.** Fookusgrupis tõi Raivo Vare (2020) välja,

et Valgevene oligarhid pole sellised nagu nad on Ukrainas. Nimelt on Valgevene oligarhid kõik Lukašenko siseriingis.

„Ja kui nad talle vastu hakkavad, siis nad pole enam oligarhid. Riigis on terve kiht riigi egiidi all toimetavaid Lukašenkole ustavaid isikuid, kes tegelikult väga palju toimetavad riigiettevõtete kõrval ja nende arvel. Kui Lukašenko läheb, siis need inimesed kaotavad. Mis siis hakkab toimuma ettevõtluses, keegi ei kujuta ette” (Vare, 2020).

Seega on kõigi analüüsi aluseks olevate stsenaariumite puhul oodata segadust majanduses. Juhul kui võim liigub ühelt autokraadilt järgmisele, siis asendatakse tõenäoliselt ka paljud riigiettevõtete juhid. Kui toimub sügavam integreerumine Venemaaga, tuuakse kontrollivatele kohtadele Venemaalt uued juhid. Veel keerulisemaks muutuks olukord siis, kui Valgevene riigiettevõtteid saab hakata erastama lääne rahaga.

USA saatkonna Minski piirkondliku julgeolekubüroo abil koostatud Valgevene 2020. aasta kuritegevuse ja ohutuse aastaaruande kohaselt sõltub riigi majandus suuresti Venemaa toetustest ja on äärmiselt haavatav välise majandusliku mõju suhtes. Ametlik alla 1% töötuse määr pole täpne, tegelik määr on tõenäoliselt mitu korda suurem.⁷ Tavaline on tööjõu ränne Venemaale, Poolasse ja teistesse riikidesse. (OSAC, 2020) Igal juhul saab väita, et Valgevene majandusel on endiselt riigi nägu. Avalik sektor annab otsustava panuse majandusse. 2018. aasta esimesel poolel andsid riigiettevõtted üle 75% kogu tööstustoodangust ja teenisid üle 60% kaubandusorganisatsioonide tuludest. Samal ajal põhjustab avalik sektor suurema osa Valgevene majanduses tekkivatest probleemidest. Esimesel poolaastal oli üle 75% viivistest ja nõuetest avalikus sektoris. Üle 85% viivislaenude koguvõlast langeb riigiettevõtetele. Lisaks on riigiettevõtted koormatud sotsiaalsete funktsioonidega, mille tulemuseks on märkimisväärne ületöötamine. Euraasia Arengupanga andmetel oli 2019. aasta seisuga Valgevenes liigne tööhõive umbes 20%. Teisisõnu, iga viies töötaja Valgevene ettevõtetes oli üleliigne. Probleemiks on ka juhtivtöötajate madal tase ja nende sõltuvus valitsusorganitest. (Карылов & Ковалев, 2019, p. 50)

Kõik see näitab, et mõnel juhul on riigiettevõtete finantsolukord üsna keeruline ja nad saavad vaevalt tegutseda majanduse liikumapaneva jõuna. 2019. aastal hõlmas riigisektor vähemalt 3275 ettevõtet (millest umbes pooled on aktsiaseltsid), tekitades vähemalt poole brutolisandväärtusest. (Гайдук, 2020, p. 26)

Kui Venemaa suhted peaksid Valgevenega halvenema, kaotaks Kreml majanduslikult palju, sest Valgevene on nii oluline äripartner kui ka tähtis turg ja transiidimaa. **Venemaa saab Valgevene kaudu Euroopa kaupu ja saadab Euroopasse oma kaupu just läbi Valgevene, sageli üritades jätta muljet, justkui oleks need Valgevenes toodetud** (Yeliseyeu, 2017; Smok, 2014). Valgevene on oluline Kremli jaoks ka gaasi ja nafta müügi tõttu ning seda mitte ainult ostjana. Venemaale on olulised naftatorud, mis läbivad Valgevene territooriumi ning viivad gaasi ja naftat Poola, Saksamaale ja Baltimaadesse. Siiski toodi fookusgrupi intervjuus üksmeelselt välja, et kogu Valgevene suurtööstus sõltub suuresti Venemaast. See tähendab, et kaks riiki on majanduslikult omavahel väga tugevalt seotud.

Tulles tagasi Valgevene võimalike stsenaariumite juurde, siis poleks Venemaa ja Valgevene ainsad, kes viimase riigivõimu muutudes majanduslikult kaotaksid. Vare (2020) sõnul on Valgevene sündmuste mõju kõikidele riikidele erinev. Tema sõnul on Eestil tõenäoliselt teiste Balti riikidega võrreldes vähem põhjust karta. Lätil on mida kaotada ja Leedu olukord on veel keerulisem, sest transiit Kaliningradiga käib läbi Leedu. Lisaks on Klaipeda

---

⁷ Mõni aasta tagasi algatas Lukašenko ka „kõik tööle” seaduse, mille hiljem vastuseisu tõttu tühistas. Seegi näitab, et 1% ei saa tegelikult tööle vastata.

sadama kasvu põhivedajaks olnud Valgevene. See, et Klaipeda sadam on kujunenud Baltikumi suurimaks sadamaks, v.a Vene sadamad, on tänu Valgevenele ja sealsele kaubale. Kuid pärast 2020. aasta valimisi kujunesid Balti riigid Lukašenkole välisvaenlaseks, mille tõttu ähvardati lõpetada transiit Balti riikide sadamate kaudu. Oli juttu, et naftat ja väetist hakatakse transportima läbi Ust-Luga, Primorski ja Peterburi sadama. Samas on seda peetud ka bluffiks. Ostrogorski keskuse analüütiku sõnul läheb selline ümbersuunamine siiski kõvasti kallimaks ning lisaks puuduvad Venemaa sadamatel näiteks Klaipedale sarnased tingimused ja võimekus (Bohdan, 2020). Bohdani sõnul on see võimalik juhul, kui Venemaa ehitab oma sadamad vastavalt välja, kuid selleks kulub aastaid. Samas vastab see Putini ammusele nõudmisele, et Valgevene lõpetaks Balti sadamate (Läti ja Leedu) kasutamise nafta transportimiseks (Bohdan, 2017). Igal juhul saab prognoosida, et vähemalt Leedu suuresti Valgevene ekspordile tuginev transiit saab tugeva majandusliku löögi.

1.4. VALGEVENE KURITEGEVUSE PROGNOOS

Nõukogude Liidu lagunemine muutis dramaatiliselt organiseeritud kuritegevust. Lisaks olid paljud Nõukogude Liidu süsteemist vabanenud riigid nõrgad ega suutnud esialgu jõustada piisaval määral õiguskorda. Nõukogude sisepiirid jäid suures osas kontrollita, samal ajal kui välispiiride ranget kontrolli vähendati. Lisaks pakkus üleminek käsumajanduselt turumajandusele palju võimalusi kuritegelikele ettevõtjatele. Vana režiimi ajal tegutsenud kuritegelik eliit kasutas erastamisprotsessi käigus ebaseaduslikke võimalusi. (Kärstrand, 2009)

Valgevene on liitunud kuritegevusevastase võitluse rahvusvaheliste konventsioonidega, mis käsitlevad organiseeritud kuritegevust, korruptsiooni ja rahapesu. Loodud on üksused, mille ülesanne on tegeleda riigis vastavate teemavaldkondadega. Pärast konventsioonidega liitumist on praktiline kogemus neis valdkondades 10–20 aastat. Valgevene riikliku julgeoleku nõukogu sekretär Leonid Maltsevi ettekanded (2010; 2011), riigisekretäri asetäitja S. V. Saz (2014; 2015) ja riigisekretäri asetäitja V. Yu Archakov (2016) peegeldasid Valgevene ametlikke seisukohti, kus kinnitati organiseeritud kuritegevuse ja korruptsiooniga võitlemist koostöös rahvusvaheliste organisatsioonidega, nii Interpoli kui ka Sõltumatute Riikide Ühendusega. Seega on Valgevene võim avalikkusele kinnitanud, et kõik on kontrolli all. Võib eeldada, et on olemas kompetentsid, mida on võimalik kasutada stabiilsuse tagamiseks mitmesuguste stsenaariumite korral. Teades aga Valgevene autoritaarset juhtimist ja korruptsiooni ning Venemaa Föderatsiooni mõju, siis on küsitav nende üksuste usaldusväärsus ja võimalused rahvusvaheliseks koostööks. Seni on toimitud presidendi, tema võimumeeskonna ja oligarhide huvides.

USA saatkonna aastaaruandes (OSAC, 2020) kirjeldatakse Valgevenet kui autoritaarset riiki, kus on inimõigustega olulisi probleeme: meelevaldne vahistamine ja kinnipidamine; eluohtlikud vanglatingimused; meelevaldne või ebaseaduslik eraelu puutumatus; olulised probleemid kohtusüsteemi sõltumatusega; sõnavabaduse, ajakirjanduse ja Interneti põhjendamatud piirangud, sealhulgas tsensuur, saitide blokeerimine ning kuritegelikku laimamist ja riigiametnike laimamist käsitlevate seaduste olemasolu; ajakirjanike kinnipidamine; karmid piirangud rahumeelse kogunemise ja ühinemise vabadusele, sealhulgas rahumeelsele meelevaldusele kutsumise eest kriminaalkaristuste määramine ja seadused, mis karistavad ametivõimude poolt heaks kiitmata rühmade tegevust ja rahastamist; liikumisvabaduse piirangud, eriti endiste poliitvangide puhul, kelle kodanikuõigused olid endiselt suures osas piiratud; poliitilise osaluse piirangud, sealhulgas pidev suutmatus korraldada valimisi vastavalt rahvusvahelistele standarditele; korruptsioon kõigis valitsusharudes; väited naiste survestamisest teha aborte; ja inimkaubandus.

VALGEVENES TOIMUVAD ULATUSLIKUD INIMÕIGUSTE RIKKUMISED, MIS SUNNIVAD INIMESI VÕIMU PAHAMEELE VÄLTIMISEKS ELAMA ETTEVAATLIKULT. PILT ON ILLUSTRATIIVNE.

AUTOR: ROMAN ODINTSOV

Kõigi tasandite ametivõimud tegutsevad sageli karistamatult, neid ei anta kohtu alla ega karistata inimõiguste rikkumisi toime pannud valitsus- või julgeolekujõude. Siseministerruum registreeris 2019. aastal 88 375 kuritegu, see on 4562 rohkem kui 2018. aastal (kasv 5,4%). 19 745 neist leidis aset Minskis, mis on 17,2% rohkem kui 2018. aastal. (OSAC, 2020) Fookusgrupi intervjuus töid Perling (2020) ja Vare (2020) välja, et autokraatlikes riikides pole siiski usaldusväärset ametlikku statistikat kuritegevuse kohta. Valgevene ametivõimude sõnul on neil tänavad korras ja inimesed tunnevad end turvaliselt. Ka pole organiseeritud kuritegevusel olnud võimalust läänele tõlgendatavas mõistes tekkida, Lukašenko valitsevale alale tungida ning tegeleda valdkondade ja territooriumi jagamisega. Perlingu (2020) sõnul on Valgevenes olnud must kuritegevus ehk tänavakuritegevus maha surutud. **See ei tähenda, et kuritegevust pole riiklikult tasemel ehk riigi egiidi all, eliidi kuritegevust.** Nii võib väita, et valitsev riigikord on võimu ja majanduse tasemel olnud ise selleks organiseeritud kuritegevuseks – riiklikult organiseeritud kuritegevus.

Kui Valgevene riigistruktuuris peaks ära kaduma karmi käe ja kontrolli poliitika, siis toob see kaasa nõrga järelevalve riigi kaitsejõudude struktuurides. Niisugust olukorda võib organiseeritud kuritegevus ära kasutada, et teenida tulu rahvusvahelisest relvakaubandusest. Valgevene sõjavägi päris suure osa Nõukogude Liidu sõjatehnikast (GlobalSecurity, 2012). On spekulieritud, et Lukašenko režiimi rahastabki just seaduslik või ebaseaduslik relvakaubandus. Ametlike andmete kohaselt vahendas Valgevene relvi sellistele riikidele nagu Jeemen, Sudaan, Uganda, Nigeeria ja Aserbaidžaan. Lisaks kahtlustasid rahvusvahelised institutsioonid, et 2007. aastal müüs Valgevene ebaseaduslikult relvi ka Iraanile. (Neliupšienė & Beržiūnas, 2014, p. 202) Võib eeldada, et Valgevene organiseeritud kuritegevus asub kohe kontrollima ka salakaubandust, nagu alkohol, sigaretid, kütus, ravimiäri jms tollitav kaup. Lisaks sekkutakse legaalsesse kaubandusse ja rünnatakse kaupade liikumist – tegutsetakse nn maismaapiraatidena, röövides näiteks rahvusvahelisi autovedusid ja raudteetransporti. Organiseeritud kuritegevus võib hakata tegelema ka keskkonnakuritegudega – jäätmete riiki või riigist välja toimetamisega. Tulu toovad ka kuriteod, mis on seotud metsamaterjalide ja maavarade loata kasutamisega.

Valgevene kuritegevuse edasine areng võib olla sümbioos loodavast õigusriigist ja sellega kaasnevatest probleemidest ning tänapäeva üldisest kuritegevuse olukorrast – näiteks riigiettevõtete korruptiivne erastamine ning maailmas võidutsev tehnoloogia areng ja sellega seonduv kuritegevus. Arvesse tuleb võtta, et alates Nõukogude Liidu lagunemisest pole Valgevenel olnud võimalust areneda Euroopa mõistes toimivaks õigusriigiks. Juhul kui Valgevenes peaks režiim muutuma ja tekib võimuvaakum, siis võib eeldada ühiskonna destabiliseerumist. Tuleviku prognoosimisel võib toetuda kogemustele, mis saadi Eestis 1990-ndatel. Taasiseseisvumisel suurenes ka Eestis kuritegevus. Näiteks mõjutas kuritegevuse tormilist kasvu suuresti ühiskondlik-poliitiliste olude kiire muutumine, seaduste puudujäägid, inimeste sotsiaalne ebastabiilsus ja majandusraskused. 1991. aastal registreeriti Eestis 31 748 kuritegu, see näitaja suurenes järgmisel aastal 41 254-ni. (Arjakas, 2019, p. 131) Üldise kuritegevuse statistikaga koos kasvas ka organiseeritud kuritegevus. Lisaks Valgevene poliitilistele arengutele tasub jälgida üha halvenevat majanduslikku olukorda ja nentida fakti, et riigil on soodne geograafiline asend kuritegevuse tekkeks – see on sild ida ja lääne vahel.

Kui jääb valitsema Lukašenko või saab võimule temaga sarnane juht, siis ei muutu Valgevene kuritegevuse struktuuris ja riiklikes kuritegevuse vastu võitlevates institutsioonides lähiajal kardinaalselt midagi, seda ka Balti riikide jaoks. Kui aga peaks toimuma suurem integratsioon Venemaaga, siis on viimane huvitatud tugevast sisejulgeolekust Valgevenes, mis tagab Venemaa mõju ning poliitilised ja majanduslikud huvid – Venemaa vajab seal stabiilsust. Seetõttu ei saa ka prognoosida kuritegevuse kasvu.

1.4.1. Korrupsioon

Kehtiv Valgevene seadus korrupsioonivastase võitluse kohta võeti vastu 15. juulil 2015. See on korrupsioonivastase võitluse oluline dokument, mis näeb ette konkreetsete, õiguslike, sotsiaal-majanduslike, organisatsiooniliste ja praktiliste meetmete komplekti, mis on Valgevene presidendi dekreediga heaks kiidetud riiklik programm korrupsioonivastase võitluse tugevdamiseks. Siiski tuleks nende ametlike tegevuste kõrval meeles pidada USA saatkonna raportit, mille hinnangul on Valgevenes korrupsioon igas valitsusasutuses.

Aastal 2019 teatasid Valgevene ametivõimud 2363 korrupsioonikuriteost, mis on vähem kui 2018. aastal, kui vastav arv oli 2469. Korrupsioonikuritegudeks olid näiteks omastamine võimu kuritarvitamisega (525), rahapesu (4), võimu kuritarvitamine (225), volituste ületamine (142), ebaseaduslik seos ettevõtlusega (1), altkäemaksu vastuvõtmine (1164), altkäemaksu pakkumine (236) ja altkäemaksu andmises osalemine (8). (OSAC, 2020)

Kui organiseeritud kuritegeliku ühenduse üks eesmärke on saavutada majanduslik või poliitiline võimupositsioon, siis kasutatakse kuritegeliku ühenduse asemel juba sõna „maffia” (Falcone, *et al.*, 1992). **Maffia erineb ülejäänust organiseeritud kuritegevusest veel selle poolest, et oma eesmärkide saavutamiseks vajaliku mõju kindlustamiseks üritatakse riigi institutsioonidesse, meediasse ja tähtsatesse majandusettevõtetesse tööle saada oma inimesi** (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 666). Seega, kui riigilt soodsate otsuste saamiseks on omavalitsustesse ja poliitikasse suunatud omad inimesed, siis suureneb ka omavalitsuse ametnike korrupsioonioht.

Ajas edasi ja kõrgematele kohtadele liikudes jõutakse sidemetega valitsuse ja kõrgema rahvaesinduseni välja. See võib tuua kaasa kuritegeliku raha suunamise valimistesse ja valimistulemuste mõjutamise, näiteks rahastades erakondi. Sellisel juhul võib väita, et riigis tekivad maffia tunnused. Nii on riigis üksteist tundvate isikute ja sidemete tõttu legaalse juhtimise ja korrupsiooni piir õhuke. Eriti alustava õigusriigi puhul, kus lähtu-

takse nõukogudeaegsetest eetika- ja moraalinormidest, kus "käsi peseb kätt". Sellises riigikorras puudub väljakujunenud kohtupraktika ja võimaliku eesootava tõhusa karistuse ennetav mõju. **Lisaks võib organiseeritud kuritegevus luua sidemeid jõustruktuuride ametnikega ja ka vastupidi – kuritegevus kaasab ametnikke, aga sellisel juhul saab ka riik omalt poolt vajaduse korral kasutada kurjategijaid.** Nii sõltutakse teineteisest. Seose loomiseks on mitmeid viise: kompromiteerimine, ühised peod, rahaline toetamine, investeerimisse kaasamine, isiklike probleemide lahendamine seoses kuritegevusega. Lisaks ametkondade altkäemaksuga seotud kuritegevus.

1.4.2. Narkootikumidega seotud kuriteod

Valgevene roll transiidiriigina tarbija- ja tootjapiirkondade vahel kasvab. Valgevene kaudu liigub mõlemat pidi eri tüüpi narkootikume, Venemaalt läände ja Lääne-Euroopast itta. Kurjategijad on enamasti vene rahvusest, vähemal määral on seotud Läti, Leedu ja Poola kodanikud. Kokaiin viiakse Lõuna-Ameerikast Balti riikide kaudu kasvavale turule Venemaal. Valgevene Riikliku Julgeoleku Komitee (KGB) esindajate sõnul kasutavad kokaiini-kaubitsejad sisenemiskohtadena Leedu ja Läti sadamaid, kus kokaiin laaditakse veoauto-dele, mis sõidavad Valgevenesse. Valgevene territooriumi kasutatakse ka ladustamiseks, kus kokaiin pakitakse ümber, ilma et see satuks Valgevene turule. Nii kasutatakse Valgevenet ka rahapesuks, kuna kokaiinikaubandusest saadav kasum jõuab rahvusvahelisse finantssüsteemi. (Kegö, *et al.*, 2009)

VALGEVENE ON NARKOOTIKUMIDE OSAS PEAMISELT TRANSIITRIIK.
PILT ON ILLUSTRATIIVNE. AUTOR: MART PRODUCTIONS

Valgevenet ei peeta suureks uimastitootjaks ja salakaubaveo sihtkohaks. Transiidiriigina asub Valgevene aga strateegilises asukohas, piirnedes läänes ja loodes Läti, Leedu ja Poolaga, lõunas Ukrainaga ning idas ja kirdes Venemaaga, kuhu piirid on avatud. Narkootikumide salakaubaveo võiks Valgevenes jagada kahte kategooriasse. Esimene on sisetarbimiseks mõeldud narkootikumide salakaubavedu Valgevenes, teine on narkootikumide salakaubavedu rahvusvaheliste salakaubavõrkude poolt, kes kasutavad Valgevenet transiidiriigina. Neid kaht kategooriat eristatakse salakaubaveo, kurjategijate tüübi, toimimisviisi, saadetiste suuruse ja teatud määral ka uimastiliigi järgi. (Kegö, *et al.*, 2009).

Valgevenet ei peeta suureks uimastitootjaks ja ei tundu seda olevat ka salakaubaveo sihtkohana. Valgevene õiguskaitseorganid on konfiskeerinud vaid väiksemaid narkootikumide koguseid. **Ei ole teada, kas konfiskeerimiste väike arv tuleneb riigi vähesest võimekusest või näitab see uimastikaubanduse vähest mahtu; lisaks võib see näidata süsteemset riiklikku korrupsiooni.**

Sidemeid rahvusvaheliste terrorismi- ja narkoorganisatsioonidega ei ole teada. 2019. aastal ei esitatud kõrgetele riigiametnikele uimasti- või narkokaubandusega seotud korrupsiooni- ega muid süüdistusi. Aastal 2019 teatasid võimud 4613 uimastitega seotud kuriteost, mis on 8% vähem kui 2018. aastal. (OSAC, 2020)

Maailm on tänapäeval digitaliseeritud ja kogu suhtlus on kandunud järk-järgult üle internetikeskkonda. Narkootikumidega seotud kuritegude toimepanemise vahendid ja suhtlus käivad samuti ajaga kaasas. Enam ei pakuta narkootikume tänava peal althõlma, vaid võhikule justkui tundmatute väljenditega salajastes keskkondades. Euroopa uimastiprobleemide aruande põhjal saab uimastiturg toimida pinnaveebis ning selle kaudu toimub tavaliselt mittekontrollitavate kemikaalide (lähteainete), uute psühhoaktiivsete ainete ja võltsitud ravimite jaemüük, kuid see võib toimuda ka süvaveebis pimevõrgu- või krüptoturgude kaudu. (EMCDDA, 2016)

Majandusliku jõukuse kasvuga kaasnevad hedonismiga seotud kuriteod: narkootikumide tarbijaskonna suurenemisel võtab organiseeritud kuritegevus oma kontrolli alla ka narkokuritegevuse ja sealt teenitakse kasumit ehk kriminaalset tulu. Riigikorra muutudes ja võimuvaakumi tekkimisel on võimalik, et Valgevenes hakatakse kohapeal tootma narkootilisi aineid ja võetakse suurema tulu saamiseks suund välisturule, sealhulgas võimaluse korral ka Eestile. Samuti võib Valgevene olla jätkuvalt lihtsalt transiidimaa. Ka narkokuritegevus kolib konspiratsiooni tagamiseks kübermaailma, kus toimub kogu info liikumine ja turustamine.

1.4.3. Organiseeritud kuritegevus

Selleks et mõista Valgevene arengu mõju organiseeritud kuritegevusele, on vaja enne organiseeritud kuritegevust analüüsida. Verte ja Leis (2019) kirjeldavad Eesti näite varal, kuidas kuritegelike ühenduste liidrite ümber on suur hulk grupeeringu lihtliikmeid ehk kujategijaid, kes varastavad, panevad toime kelmusi ja maksukuritegusid, müüvad narkootikume ning toovad ühe osa teenitud kriminaaltulust n-ö ühisesse potti. Verte ja Leisi (2019) sõnul ei tule kurjategijad üldjuhul kokku ega moodusta kuritegelikku ühendust üksnes seetõttu, et üheskoos võimalikult palju kurja teha. Nende majandamise ja moodustumise loogika seisneb eeskätt tõdemuses, et koos on võimalik kergemini ja pikema aja vältel suuremat kriminaaltulu teenida. Sootaki ja Pikamäe (2015, lk 666) kirjelduse kohaselt iseloomustab organiseeritud kuritegevust eelkõige tegelemine illegaalsete kaupade (relvad, uimastid, kunstiesemed) ja teenuste (õnnemängud, prostitutsioon) pakkumisega.

Organiseeritud kuritegevuse puhul peetakse üldtuntuks, et ebastabiilsel ajal teenitakse esimene miljon kuritegelikult, enne kui legaliseerutakse seaduslikus ettevõtluses. Kui Valgevene praegune autoritaarne juhtimisstiil kaob ja algab riigiettevõtete erastamine, siis toob see kaasa organiseeritud valgekraelse kuritegevuse: ettevõtetest omastamine ja varade ümberkantimine, fiktiivsete finantsettevõtete loomine investeerimiskelmusteks ja rahapesuks, lavastatud pankrotid, rahvusvahelistele partneritele kuritegeliku kahju tekitamine, maksupettused, kindlustuspettused, riiklikest toetustest lähtuvalt sooduskelmused jms. Endised tippametnikud üritavad erastamisel olla esimesel positsioonil või lihtsalt senist head olukorda säilitada. Sama võimaluse tõi fookusgrupi intervjuus esile Alavere. Nimelt peaks Lukašenko praeguses lähiringkonnas olema juba suurettevõtete juhte, kellel on arvestav võim ja oma valdkonnas juhtiv positsioon.

Erastamisega seotud konfliktid ja arveteõiendamised võivad kaasa tuua tellimusmõrvad ja muud isikuvastased kuriteod. Sarnast teemat mainiti ka fookusgrupis. Perlingu prognoosi kohaselt võib eeldada, et kui Lukašenko kukub, siis on ikkagi oodata klannide võimuvõitlust. Samas mainiti, et isegi kui Valgevene võimuvahetusega tekib konflikte, siis on neil pigem lokaalne mõju. Teema võttis kokku Perlingu märkus, et kõik organiseerunud kuritegelikud ühendused saavad alguse lokaalselt ja laienevad aja jooksul piiri taha. Pole teada, kui kiiresti hakkavad uued grupeeringud piiridest välja liikuma. Kuid tasub ära märkida Alavere tõdemus, et näiteks 1990-ndatel ei olnud Leedus niisuguseid grupeeringuid nagu Eestis olid näiteks Permi või Kaasani grupeering – kohalike jõukude esindajad hävitasid sellised alged kiiresti. Sama jõuliselt käitus ka 1990-ndatel võimu saanud Lukašenko – justnimelt laialdaselt levinud raske kuritegevuse kiire ja lõpliku likvideerimisega kindlustas ta endale algselt võimu.

Organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemiseks on Valgevenes loodud üksus GUBOPiK⁸ – organiseeritud kuritegevuse ja korrupsiooni vastu võitlemise peadirektoraat. Valgevene organiseeritud kuritegevust kirjeldab ka Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi raport (OSAC, 2020). Näiteks soovitatakse vältida kasiinosid ja täiskasvanute klubisid, sest enamikku haldavad kuritegelikud isikud. On teatatud, et turiste on ööklubides uimastatud ja hiljem neid röövitud või rünnatud. Ehkki seda ei seostata organiseeritud kuritegevuse rühmituste ega terrorismiga, siis kajastasid 2019. aastal mitmed meediakanalid relvade salakaubaveo katseid Ukrainast Valgevenesse. Valgevene riiklik tollikomitee avastas 2019. aasta septembris relvade salakaubaveo, kus relvaosad liikusid Ukrainast läbi Valgevene ja Leedu ning suundusid Venemaale. Pärast õiguskaitseoperatsioone ja uurimist avastasid Venemaa võimud suure hulga relvi, sealhulgas kuulipildujaid, püstoleid ja laskemoona. (OSAC, 2020)

Võimalikuks ohuks Eestile on Valgevene liikuvad mobiilsed organiseeritud kuritegelikud grupid, näiteks Eestist luksusautode vargus ja kiire väljaviimine või sularahaautomaatide ründamised (lõhkumised ja lõhkamised). Võimalikud on erinevate skeemidega sularahaautomaatidest raha väljavõtmised, sealhulgas kelmustest saadud tulu. Selleks võidakse värvata inimesi, kes lubavad rahahädas näiteks kasutada oma kontot (näiliselt väikesed summad, aga suure koondsummana, näiteks rahapesu eesmärgil). Samuti on võimalikud seeriakelmused kaubandusettevõtetest või variisikute kasutamine kiirraenude saamiseks. Raskeim kuriteoliik oleks tellimustööna isikuvastased kuriteod, näiteks tellimusmõrvad Eestis.

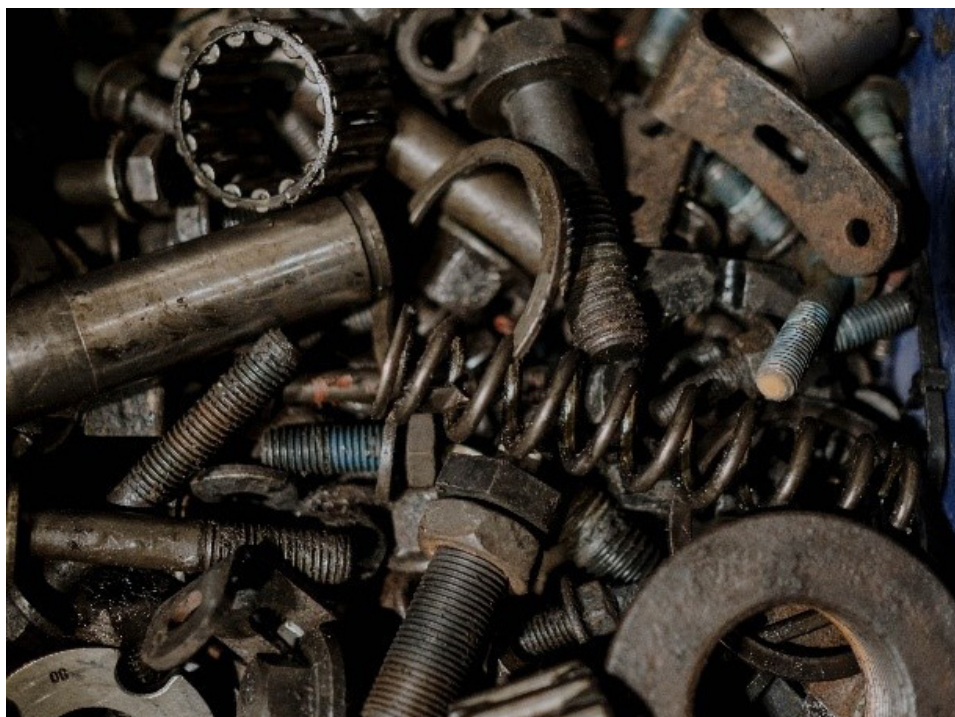
⁸ GUBOPiK on siin venekeelne lühend – *Главного управления по борьбе с организованной преступностью и коррупцией*. Valgevene keeles on see *Галоўнае ўпраўленне па барацьбе з арганізаванай злачыннасцю і карупцыяй* (ГУБАЗiК).

Valgevene organiseeritud kuritegevust mõjutab tänu sidemetele Venemaaga ka sealne organiseeritud kuritegevus (kurjategijate subkultuur ja võimalik alluvus). Keskkriminaalpolitsei (KKP) eksperdi⁹ hinnangul jääb Valgevene Venemaa mõjusfääri olenemata sellest, kas praegu võimul olev president jätkab või mitte, seega ei mõjuta see kuritegevust arvatavasti nii väga. KKP ekspert:

„Kui tuleb võimule uus poliitiline jõud, millele järgneb vanale võimule usaldusväärsete isikute väljavahetamine, siis võib juhtuda see, et avastatakse üllatavalt suur hulk erinevaid korrupsiooni- ja ka majanduskuritegusid, mida uurima hakatakse, kus märkimisväärselt on raha liikunud Valgevenest välja.“

Fookusgrupi intervjuus toodi lisaks välja, et Valgevene ühiskondliku ja majandusliku korra murenemise tagajärjel tekiks tõenäoliselt kurjategijaid, kellele leiaks rakendust hoopis Leedu organiseeritud kuritegevus.

Intervjuu arutelukohaks kerkis nn klassikaline organiseeritud kuritegevus, mida leidis laialdaselt ka Eestis 1990. aastatel. Sinna hulka kuuluvad näiteks väljapressimised. Alavere (2020) sõnul klassikalise organiseeritud kuritegevuse vaates risk Eestile praegu puudub. Ka siiani pole Eestil olnud suuremat kokkupuudet Valgevene organiseeritud grupeeringute ühendustega. Tuntuim Mogiljovist pärit kriminaalse tausta ja Eestiga seotud isik oli siinse allilma liidriks tituleeritud ja 2016. aastal tapetud Nikolai Tarankov. Vaatamata Tarankovi Valgevene päritolule ja tema positsioonile kuritegelikus hierarhias puudusid sidemed sealse kuritegeliku maailmaga. Eesti Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) on käsitlenud Valgevenet seni võrdsetel alustel Venemaaga, kellega sisuline koostöö puudub. **Kokkuvõtvalt nentis Alavere, et klassikalise organiseeritud kuritegevuse vaates ei saa Eestile väga suuri riske praegu prognoosida.**

RASKETÖÖSTUS ON VALGEVENE ÜKS OLULISEMAID MAJANDUSHARUSID.

PILT ON ILLUSTRATIIVNE. AUTOR: COTTONBRO

⁹ Keskkriminaalpolitsei ekspert on anonüümseks jääv ametnik. Temaga konsulteeriti eraldiseisvalt organiseeritud kuritegevuse teemal.

Piirihalduse ekspert Inge Lindsaar tõi välja, et olukorra muutudes on kahtlemata oodata ka kuritegevuse kasvu piiril. Piiriametnikud hakkavad raha võtma kõige eest, kus vähegi võimalik. Tekiks tõenäoliselt analoogne olukord kui 1990-ndatel oli Eestis. Lindsaar (2020): „/---/ mida siin ei olnud, mida üle piiri ei viidud?“. Nii oli intervjuul arutelukohaks ka küsimus, millistes tööstusvaldkondades saab organiseeritud kuritegevus riigivõimu vahetumise ajal juhtrolli haarata. Siis saaks prognoosida ka seda, mis võiks hakata esmajärjekorras üle piiri liikuma. Vare (2020) sõnul on kogemus näidanud, et organiseeritud kuritegevusel ei lähe hästi keerukamates valdkondades, mis nõuavad spetsiifilist teadmist ja väljaõpet, nagu masinaehitus.

Küll leitakse võimalus valdkondades, nagu nafta, relvad, väetised, põllumajandus – mis on kõik Valgevene põhilised eksporditüübid. Nendel aladel saab võimuvaakumi ajal eeldada organiseeritud kuritegevuse tegutsemise aktiivsust. Nii prognoosis Vare (2020), et kui olemasolevad kontrollitud kanalid lagunevad, siis püütakse väiksemate grupeeringutega mingi osa nendest kanalitest enda alla haarata. Lahteina (2020) sõnul ei juhtu seda aga nende ettevõtetega, mis on juba Venemaa kontrolli all.

1.4.4. Valgevene eriteenistuste tulevik

Ühe eripärase murekohana oli arutelu all riiklike eriteenistuste töötajad (nt OMON, KGB, siseväed), kuhu kuulub hinnanguliselt paarsada tuhat inimest. **Muutuste korral Valgevene jõustruktuurides on oodata sisemist võimuvõitlust vanade ja uute vahel.** Euroopalikel väärtushinnangutel põhinev personalivahetus jõustruktuuride juhtkohatel võtaks määramatut aja. Taas tuleb meenutada, mis toimus Eesti jõustruktuurides 1990-ndate alguses, mille osaks oli uute üksuste loomine, pidev ümberstruktureerimine ja võimalik politiseeritus. Politsei juhtimist 1991. aastal pärast autoritaarse riigikorralduse lõppemist iseloomustab hästi alljärgnev väljavõte (Arjakas, 2019, p. 130):

„1990. aastatel kaasnesid valitsuse vahetumisega sageli ulatuslikud muudatused asutuste ülesehituses ja isikkoosseisus. Pahatihti ületasid poliitilised kaalutlused erialase pädevuse, ministrium ja politsei juhtkond mässiti mõnikord skandaalidesse ning paljudel ametnikel oli kiusatus infost üht-teist lekitada otse ajakirjandusse.“

Paraku võib prognoosida Valgevene olukorras jõustruktuuridele suuremaid probleeme. Lahteina (Tiks, 2020) eraldi antud intervjuus välja toodud kirjelduse kohaselt oli 2010. aasta seisuga Valgevene sisejulgeolekus relvakandjaid viis korda rohkem kui sõjaväes. **Kogu selle repressiivaparaadi eesmärk on tagada Lukašenko kui Valgevene ainuvalitseja riigiaparatuur.** Sarnaselt Valgevene oligarhidele ja riigiettevõtete juhtidele on julgeoleku eest vastutavad isikud seatud ametisse lojaalsuse printsiibil. Lisaks, nagu toob Tiks (2020) intervjuus Lahteinaga välja, siis:

„Lukašenko võim ei kuku enne, kui sõjavägi talle vastu hakkab. Siseväed – miilits, OMON, piirivalve jne – on juba harjunud relvi oma rahva vastu pöörama. Ent kui asi jõuab sõjaväelasteni, kelle hulgas on ka hulgaliselt ajateenijaid, siis nende jaoks on tänavatel meelt avaldavad valgevenelased siiski omad.“

Niisiis, kui peaks toimuma praegusel juhul vähetõenäoline võimalus, et riik saab ausate valimistega endale demokraatlikke väärtusi hindava juhi, siis pole riigil enam praegusel kujul olevaid repressiivorganeid tarvis. Eelkõige just neid asutusi, mis on kaaskodanikke sandistanud, piinanud ja tapnud. Samas on tegemist korraliku eriväljaõppe saanud isikutega, kellel suuremas osas tõenäoliselt tsiviileluks vajalikud ametioskused puuduvad. Mis

sellistest inimestest saab? Intervjuul arutlesid sisejulgeoleku töötajaskonna ülejäägi üle Lahtein, Vare ja Alavere. Põhiliselt spekuleeriti, et selliste inimeste väljavaade on minna kas kuritegelikku teed või palgasõduriks. Kuna palgasõduriks enamasti kõik ei kõlba, siis leiavad paljud füüsiliselt tugevad isikud endale rakendust kuritegevuses. Ära tasub märkida ka KKP eksperdi kommentaar, et sarnaselt Venemaaga iseloomustab ka Valgevene organiseeritud kuritegevust seotus õiguskaitseorganitega – sisejulgeoleku töötajatel on sidemed kuritegelike rühmitustega, mis võimaldavad viimastega sujuvamat liitumist. Samas mainis KKP ekspert, et praeguseks pole kuritegevuse kohta sellist teavet, mille abil saaks muudatusi prognoosida. Alavere kahtles siiski, kas näiteks OMON-i teenistujad enam 1990-ndate stiilis kurjategijateks hakkaksid, sest see pole enam tulus. **Samas, palgasõduritena leitaks rakendust tõenäoliselt siiski Venemaa teenistuses, näiteks Wagneri-taolistes grupeeringutes.**

Üks oluline seik, mis tasub mainimist seoses Valgevene KGB-ga, on Eestiga seotud spionaaži lugu, mida 2021. aasta aprilli alguses näidati Valgevene televisioonis. Kas see lugu vastab tõe, on omaette küsimus. Tõenäoline on see, et Valgevene režiim on selle loo välja mõelnud ja üritab näidata lääne riikide aina suuremat sekkumist Valgevene asjadesse (sh KGB siseasjadesse). Lukašenko soovib luua kuvandi, et lääs on justkui huvitatud Valgevene destabiliseerimisest. Kuna Eesti, Läti, Leedu ja Poola on Valgevene läheduses, siis Minskis asuv režiim üritab tekitada infomüra, kaasates sinna Baltimaad ja Poolat. Selle nn spionaažiskandaaliga on Valgevene võimude väitel seotud keegi Valgevene KGB ohvitser, kohalikud Valgevene aktivistid ning Eesti diplomaadid ja eriteenistused. Valgevene KGB leidis justkui kahlusaluseid, kelle juurest leiti muu hulgas peidetud relvi ja padrukeid. Üheks aktivistik on valgevenelane Vjatšeslav Sidorakin, kes on kaasatud sellesse spiooniloosse. Ta on seotud 15 aastat tagasi Valgevenest Leetu põgenenud Makaroviga. Versiooni kohaselt pidavat Eesti vormistama talle dokumendid et Sidorakin saaks tulla Eestisse justkui siin surnud valgevene päritolu vanaema matustele. Seda olla vaja selleks, et Sidorakin aitaks Valgevenest välja viia üht KGB ohvitseri, kelle käsutuses on suur infohulk. (ONT 2021a; ONT 201b.)

1.4.5. Küberkuritegevus

Kui tänavakuritegevust pole Valgevenes väga palju, siis teine lugu on küberkuritegevuse ja selle alaliikidega. Küberkuritegevust iseloomustab see, et kuritegusid saab toime panna ükskõik millises riigis, ise seal füüsiliselt kohapeal olemata. Valgevene IT-spetsialistid on oma heade oskuste poolest tuntud, mis tähendab ka oskusi ja võimekust panna toime küberkuritegusid. Nii on ka Valgevene siseministeriumis loodud küberkuritegevuse vastu võitlemiseks spetsiaalne allüksus – kõrgtehnoloogia valdkonna kuritegude lahendamise direktoraat (direktoraat K) (Tut.by, 2014). Selle valdkonna probleemiks on teisest riigist andmete saamine ja kriminaalmenetlus – see nõuab operatiivset rahvusvahelist suhtlust, mis tihtipeale eri põhjustel ei toimi. Kahtlustatavate tuvastamine on raske, sest tänapäeva tehnoloogia tagab anonüümsuse ja konspiratsiooni. **Digitaalsed tõendid ei pruugi siduda toimepandud kuritegu, kuriteo sündmuskohta, kuriteo toimepanemise vahendit ja kahtlustatavat.**

OSAC (2020) raporti kohaselt pannakse Valgevenes toime näiteks identiteedivargusi, mis hõlmavad pangakaardi- ja internetipettusi. Välismaalastel soovitatakse vältida krediit- ja deebetkaardi kasutamist. Ettevõtetal ja organisatsioonidel soovitatakse oma tegevuses pöörata suurt tähelepanu küberturvalisusele, kuna Valgevenes on küberkuritegevuse oht. USA õiguskaitseorganid on teinud koostööd Valgevene õiguskaitseasutustega küberkuritegude ja krüptoraha juhtumite uurimiseks. Lisaks on riigis tavalised internetis toimuvad

abielu- ja kohtingupettused. Sageli kaotavad potentsiaalsed kosilased tuhandeid dollareid, kui saadavad raha veebis kohatud inimestele. Mõnel juhul kutsub pettur välismaalase Valgevenesse külla – sellise juhul küsib Valgevene sõber majutus- ja transpordikuludeks raha ning kaob siis ära. Samuti on juhtumeid, kus Valgevene kihlatud ja kaaslased petavad välja raha ning nii kaotatakse keerukate petuskeemidega tuhandeid dollareid. (OSAC, 2020)

Fookusgrupi intervjuus osalenud Alavere (2020) tõi välja, et Valgevene võimaliku kuritegevuse prognoosimisel tuleb arvestada, mida on neil eksportida ja mida kaose tingimustes välja viia. Piiriülese salakaubandusega, nagu kütuse, salaviinaga, tuleb kindlasti arvestada. Nii kinnitas ka Alavere (2020), et oluline on pöörata tähelepanu IT-valdkonnale, mille töötajate pöördumine kuritegelikule teele põhjustaks suuri muudatusi. Fookusgrupi intervjuul osalenud Perling (2020) hindas samuti IT-valdkonnast tulenevat riski, kuid pigem just tugevate sidemete tõttu Venemaa küberkuritegevusega. Siiski peab mainima, et küberkuritegevuse otsesest mõju on teatud piirkondadele nagu Baltikumile keeruline hinnata.

VALGEVENE IT-SPETSIALISTID ON RAHVUSVAHELISELT TUNTUD, KES AGA VÕIVAD EBASTABIILSES RIIGIS PÖÖRDUDA KURITEGELIKULE TEELE. PILT ON ILLUSTRATIIVNE. AUTOR: PETE LINFORTH

1.4.6. Rahapesu

Rahapesu temaatika seostub enim just eespool kirjeldatud organiseeritud kuritegevuse tulu seadustamisega. Erinevalt kuritegelikust jõugust, mis paneb peamiselt toime otsese kannatanuga kuritegusid (röövid, vargused), on organiseeritud kuritegevus spetsialiseerunud eelkõige näiliselt ohvriteta kuritegudele (majanduskuriteod, uimasti- ja relvaäri) või sellistele, kus ohver võtab ka ise kuriteost osa (keelatud õnnemängud) või ei julge repressioonide hirmus kuritegudest teatada (nn katusepakkumised, prostitutsioon). Nii-sugune tegevus seotakse legaalse majandustegevuse ja rahapesuga: investeerimine logistiliselt ja majanduslikult atraktiivsetesse majandusharudesse (nt reisikorraldusettevõtted, impordi- ja ekspordiettevõtted, pangad, hotellid). Sama kinnitas fookusgrupi intervjuus Lahtein, kelle sõnul kontrollivad Valgevenes kasiinosid valdavalt spordialaliidud, mis kuuluvad sisuliselt maffiaperekondadele. Alavere (2020) lisas, et kasiinod on kõige klassikalisemad asutused rahapesuks.

Igal riigil on vaja oma õigusruumis rahapesu reguleerida. Rahapesu käigus suunakse kuritegelik tulu majanduskäibesse, kus see seguneb legaalse päritolu varaga, näiteks kantakse pangakontole nii palgatulu kui ka kuritegelikust tegevusest pärinev vara (Sootak & Pika-mäe, 2015, pp. 944-945). Esimene samm Valgevene rahapesuvastases võitluses oli seaduse vastuvõtmine ebaseadusliku sissetuleku legaliseerimise tõkestamise meetmetest 2000. aasta juulis. Seejärel ühines Valgevene rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu võitlemise Euraasia piirkondliku rühmaga (EAG) rahvusvahelise finantskuritarvitamise rühma (FATF) egiidi all. Omaette küsimus on muidugi, kui tõsiselt organisatsiooni eesmärke täidetakse. 2005. aasta detsembris muudeti ja täiendati ebaseadusliku sissetuleku legaliseerimise tõkestamise meetmete seadust. Seadus on viidud kooskõlla Valgevene presidendi 14. septembri 2003. a dekreediga nr 408 sätetega, mille kohaselt on Valgevene riiklikus kontrollikomitees loodud finantsjärelevalve osakond (DFM), kes on volitatud võtma meetmeid ebaseaduslikult saadud tulu legaliseerimise tõkestamiseks. Komitee kogub ja töötleb andmeid spetsiaalse kontrolli all olevate finantstehingute kohta. (Шулековский, 2006, p. 49) Riigivõimu muutustega kaasnevas segaduses võib prognoosida ka rahapesu kasvu. **Eri valdkondadest saadud kriminaalset tulu hakatakse Valgevenes investeerima ettevõtlusse ja finantssüsteemi.** Lisaks võidakse teenida kuritegelikku tulu välisriikidele rahapesuteenust osutades, näiteks andes kasutada pangakontosid.

1.5. VALGEVENE ARENGUTE MÕJUD EUROOPA LIIDU PIIRIHALDUSELE JA RÄNDELE

Valgevene presidendivalimiste järgne kriis on juba avaldanud mõju Valgevene välissuhetele, sealhulgas Euroopa Liiduga (EL) ning kriisi võimalikest arengutest sõltub muu hulgas võimalik mõju EL-i piirihaldusele. Valimisjärgne situatsioon mõjutab kindlasti EL-i piirihaldust Valgevenet ümbritsevas regioonis, kuid kui suurel määral ja kui pikaks perioodiks, see sõltub kriisi arengutest. Lukašenko režiimi jätkumisel võib oodata võimu tugevdamise meetmete rakendamist ka piirihalduses. Kui Lukašenko asemele asub sarnane juht, kes võtab üle tema repressiivstruktuuri, siis võib prognoosida olukorra destabiliseerumist ka piirihalduses.

Piirihalduse kontekstis peab pidama silmas et EL-i vaates on koostöö Valgevenega oluline just selle geograafilise asendi tõttu. Nimelt on Valgevene naabriteks lisaks Venemaale ja Ukrainale veel kolm EL-i liikmesriiki: Poola, Läti ja Leedu. **EL-i piirihalduse kontekstis on olulised Valgevene piirihalduse õiguslikud alused, millest lähtuvalt Valgevene piiri Venemaaga peaaegu ei valvata.** Ehk, 3617 kilomeetrist Valgevene riigipiirist, millest 1250 on piir EL-iga, valvatakse 2314 kilomeetrit (Интерактивная карта, 2020). Lisaks sellele on Valgevenel viisavaba režiim paljude riikidega, mida saab pidada riskiriikideks võimaliku migratsiooni osas. Näiteks on Valgevenel ja Venemaal viisavaba režiim SRÜ riikidega (Интерактивная карта, 2020), millest kolmes (Kõrgõzstan, Aserbaidžaan ja Armeenia) on 2020. aasta seisuga poliitiliselt ebastabiilne olukord, mis võib esile kutsuda massilise rände nendest riikidest. Võttes eelnevat arvesse, siis tasub esile tõsta Välisluureameti (2018, p. 34) hinnangut:

„Valgevene ja Venemaa ühise viisaruumi leping tähendab viisapoliitika andmist Venemaa kontrolli alla. Valgevene õigus otsustada riiki tulijate üle sisuliselt kaob ning see on taas üks samm suveräänsuse loovutamise poole.”

Samas võib Välisluureameti seisukohta täiendada tõdemusega, et Valgevene ja Venemaa piir on lihtsustatud korras läbitav mõlemalt pidi, aga Valgevene on kehtestanud EL-i riikidega viisavabaduse ning on küsitav, kuivõrd on see Venemaale meelepärane.

Enne 2020. aasta kriisi puhkemist võis pidada EL-i koostööd Valgevenega piirihalduse küsimustes toimivaks. Läti, Leedu ja Poola on aktiivselt arendanud piirihalduse koostööd Valgevenega. Seda mitmepoolselt ja sealhulgas EL-i fondide toel (сотрудничество, 2020). Koostöö arendamise vajaduse tingisid juba nimetatud asjaolud, mis soodustasid nii ebaseaduslikku rännet kui ka piiriülest kuritegevust. Viimane on eriti aktuaalne, sest lisaks geograafilisele asendile ja Valgevene piirihalduse õiguslike aluste eripärale väärivad mainimist riikide kogukondade omavaheline seos selles regioonis. Valgevenel on oma EL-i naaberriikide Poola, Läti ja Leeduga ratifitseeritud kohalik piiriliikluse leping (European Commission, 2011).¹⁰ Valgevenes (9,4 mln inimest kokku) elab ligi 300 000 poolakat, enam kui 5000 leedulast ja üle 1500 lätlase (Национальный состав населения Республики Беларусь, 2020). Poolas (37,8 mln) on ligi 30 000 valgevenelasest resident (Migracje, 2020). Lätis (2,2 mln kokku) elab ligi 60 000 valgevenelast, 40 000 poolakat ja 22 000 leedulast (CSB Database, 2020). Leedus (2,7 mln) on ligi 150 000 poolakat ja 46 000 valgevenelast, kusjuures viimaste aastatega nende hulk on oluliselt suurenenud (Official Statistics Portal, 2020). Kõikides neis riikides on märkimisväärne etniliste venelaste esindatus ning nagu mainitud, siis Valgevene ja Venemaa vahelist piiri peaaegu ei valvata. **Kokkuvõttes, koostöö piirihalduse küsimustes selles regioonis on oluline kõikidele osapooltele eelkõige piiriülese kuritegevuse ohjamiseks ja rände kontrollimiseks.**

Euroopa integreeritud piirihaldus põhineb neljatasandilisel riiki sissepääsu kontrolli mudelil, mis hõlmab erinevaid meetmeid. Meetmed võivad tugineda ühisele alusele viisapoliitikas, meetmed naabruses asuvate kolmandate riikidega, piirikontrolli meetmed välispiiridel, riskianalüüsi ning Schengeni ala piires ning tagasisaatmist käsitlevaid meetmeid. (EUR-lex, 2016). Lisaks on rikutud diplomaatilisi suhteid EL-i ja Valgevene vahel. Pärast Poola ja Leedu diplomaatide väljasaatmist Valgevenest järgnesid vastastikuste diplomaatiliste meetmete rakendamine. Valgevene suursaadikud olid Leedust ja Poolast tagasi kutsutud ning kaheksa Euroopa riiki (Bulgaaria, Tsehhi, Eesti, Saksamaa, Läti, Rumeenia, Slovakkia ja Suurbritannia) kutsusid solidaarsusest Poola ja Leeduga ka oma diplomaadid Valgevenest tagasi (Tidey, 2020).

Kuidas diplomaatiliste suhete halvenemine mõjutab EL-i piirihaldust Baltikumis? Integreeritud piirihalduse koormus selles regioonis langeb vahetult piirikontrolli ja piirivalvamise meetmete rakendamisele. **Kui koostöö EL-i naaberriigiga ei toimi, siis lisaks piiriülese kuritegevuse ohjamise koostöö raskustele tekivad ka tagasisaatmise raskused.** See tähendab, et vahetult EL-i välispiiril ja Schengeni ala piires rakendatavate meetmete osakaal kasvab oluliselt. Selle mõju on juba tunda. Oktoobri lõpus sulges Valgevene oma piirid EL-iga (Euronews, 2020a), mis tähendab võimalikku surve kasvu piiripunktidevahelisel alal. Samal ajal käivitas Leedu uue seiresüsteemi 112-kilomeetrise Leedu-Valgevene piirilõigu valvamiseks (Euronews, 2020a). Seega jääb lahtiseks küsimus, kuidas võib Valgevene presidendivalimiste järgse kriisi areng mõjutada EL-i piirihaldust. Üks võimalikest stsenaariumitest on praeguse Valgevene võimu positsioonide säilitamine ja endise kursi jätkamine, võimalik on minimaalne korrektuur. Sellega kaasnevad tõenäoliselt režiimi tugevdamisele suunatud meetmed (juba rakendatakse), mis võib omakorda sundida osa Valgevene elanikkonnast riigist lahkuma. Kui suur osa elanikkonnast kavatseb riigist lahkuda, sõltub valitseva režiimi kavandatavate meetmete ulatusest. Piirihalduse seisukohast tähtsam küsimus on aga, mis suunas inimesed liikuma hakkavad.

---

¹⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus 1931/2006 „Maismaal välispiiril toimuv kohalik piiriliiklus”, mille kohaselt võivad EL-i liikmesriigid sõlmida kolmandate naaberriikidega kohalike piiriliikluse korra lepinguid. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l14506>

1.5.1. Migratsiooni võimalikud arengud

Kui varem on valgevenelaste jaoks olnud rände eelistatud sihtriigiks Venemaa, siis seoses Venemaa 2014.–2016. aasta majanduslangusega on see huvi raugenud (Kulesa & Kaźmierkiewicz, 2021, p. 8). Toetudes viimaste aastate migratsiooni arengutele vahetute piiriiridega võib suure tõenäosusega eeldada, et üks võimalikest sihtriikidest on Leedu. Valgevenelaste osakaal Leedus on viimastel aastatel suurenenud. Kui 2017. aastal oli valgevenelasi Leedus 32 000, siis 2020. aasta andmetel ligi 46 000 (Official Statistics Portal, 2020). Samuti suundusid vahetult pärast kriisi puhkemist esimesed poliitilised migrandid just Leetu. Nii on väga võimalik, et vähemalt läänemeelne osa võimalikest migrantidest suundub Leetu.

Juhul kui Valgevenest peaks kas poliitilisel või muul põhjusel hakkama suurem hulk inimesi lahkuma, siis toetudes Eurostati viimase viie aasta varjupaigataotluse statistikale, pole suurt põhjust arvata, et nende sihtriigiks on Eesti. Tabel 1 kajastab valgevenelaste poolt mõningatesse EL-i riikidesse tehtud varjupaigataotlusi. Tabelist nähtub, et Valgevene pagulaste viimaste aastate eelistatud sihtriikideks on eelkõige Saksamaa, Prantsusmaa, Rootsi ja Holland. Nendesse riikidesse saab varjupaigataotluse esitada juhul, kui sinna on saabunud lennukiga. Kui lennuliiklus on häiritud, siis mööda maismaad liikudes saab esitada varjupaigataotluse esimeses EL-i liikmesriigis. Valgevene puhul oleksid need Läti, Leedu ja Poola. 2020. aasta Poola varjupaigataotluste arv näitab selget tõusu võrreldes varasemate aastatega – seda saab otseselt seostada Valgevene poliitilise kriisiga. Tabelist selgub ka, et Baltikumi riikidest on kõige eelistatum sihtriik Leedu. Kindlasti liigub osa võimalikest migrantidest ka Läti poole, sest piiriäärsetel aladel kehtib kahe riigi vahel lihtsustatud piiriületuse kord ning suur osa Läti elanikkonnast räägib vene keelt, mis lihtsustab mõnevõrra valgevenelaste kohanemist Lätis. Ei ole välistatud, et osa Läti kaudu EL-i jõudnud inimestest liigub edasi Eestisse, kus on samuti valgevenelaste väike esindatus. Samas pole senistele andmetele tuginedes alust arvata, et näiteks Venemaa kaudu saabuks Eestisse suurem hulk valgevenelastest varjupaigataotlejaid. Üks kindel elanikkonnakiht on just valgevenelastest IT-spetsialistid. Kui Läti ja Leedu pakkusid pärast protestide algust aktiivselt Valgevene IT-ettevõtete töötajatele elamis- ja töötamispaika, siis Eesti ei näidanud erilist huvi üles (Poom, 2020; Wright, 2020).

	2016	2017	2018	2019	2020
SAKSAMAA	295	365	240	345	165
PRANTSUSMAA	40	60	130	190	115
ROOTSI	195	185	115	100	100
HOLLAND	25	115	260	175	85
BELGIA	30	55	50	65	70
POOLA	45	40	45	35	405
TAANI	45	60	35	35	:
SOOME	45	30	35	20	10
LEEDU	10	30	15	20	:
NORRA	10	10	5	0	5
LÄTI	5	5	0	5	45
EESTI	0	5	0	0	0 (2)*

TABEL 1. VALGEVENE VARJUPAIGATAOTLUSED EL-IS 2016–2020. ALLIKAS: EUROSTAT

Eurostati ja PPA statistikas on lahknevusi, sest esimese andmetel eelmisel aastal varjupaigataotlejad puudusid, aga PPA andmetel esitati 2020. aastal Eestile kaks varjupaigataotlust. 2020. aasta novembri seisuga oli Poolalt palunud varjupaika 279 inimest, millele lisandus detsembriga veel 126 inimest. 2020. aastal Poolale esitatud taotluste arv erineb oluliselt aastatest 2017–2019, kus kolme aasta peale kokku oli 120 varjupaigataotlust. Just nii prognoositi ka fookusgrupi intervjuus inimeste liikumist, valdavalt Poola suunas. Nimelt tõi Taro (2020) välja, et Poolas hinnatakse valgevenelasi väga, eriti just nende head integreerumist.

Kuid peale füüsilise rände on võimalikud ka muud variandid. Septembris toimunud fookusgrupi intervjuus märkis Vare, et kui Valgevenes peaks kodanike olukord halvenema, võib prognoosida andekate inimeste emigreerumist, eriti IT-valdkonnast. See ennustus on täitunud, sest Eesti kontekstis tuleb arvestada ka e-residentidega. PPA KKP ekspert kirjeldab olukorda järgnevalt: „*Trendina võib tuua, et 2020 on toimunud e-residentide kasv Valgevene kodanike suunalt, mida iseloomustab IT-sektor. Lisaks osad ärimehed üritavad Valgevenest ära liikuda Euroopasse (elamislood) arvestades poliitilist ebastabiilsust.*”¹¹

1.5.2. Poliitiline ja kriminaalne mõju piirihaldusele

Arvestades Valgevene geograafilist asendit ja viisavabadust riikidega, mida saab pidada piirihalduse vaates riskiriikideks, siis võib eeldada, et sellised kuriteoliigid nagu inim- ja salakaubandus saavad arenguks tõuke. Sarnast survet oli tunda näiteks vahetult pärast Vene-Gruusia sõda 2008. aastal. Paljud Gruusia põgenikud lahkusid just Valgevene kaudu EL-i, millega kaasnes regioonis organiseeritud kuritegevuse kasv ja ebaseaduslike kanalite võrgustiku tekkimine. Tekkinud kanaleid kasutati ka salakauba viimiseks üle piiri. Euroopa Liidu ja Valgevene piirikoostöö meetmete mõjul vähenes surve piirile. Valgevene poliitilise kriisi tõttu koostöö, sh piirihalduse küsimustes, on praeguseks saanud oluliselt kannatada ning kui olukord lähiajal ei muutu, siis on oodata suuremat survet EL-i välispiirile.

Valitseva režiimi jätkamine või vormiline asendamine võib tuua kaasa valgevenelaste soovi kodumaalt lahkuda, survestades kaudselt sellega EL-i välispiiri. Seda võimalust kinnitab ajalugu. **Kuna valgevenelastel on ainus vaba läbipääs vaid Venemaale, siis võib spekuloida võimalusega, kus Venemaa kasutab seda migratsiooni kui relva.** Aastal 2016 süüdistas tollane NATO Euroopa vägede ülemjuhataja, Ameerika Ühendriikide erukindral Philip Breedlove Venemaad ja Süüriat migratsiooni relvana kasutamises. Näiteks survestati Soome piiri – inimesmugeldajad viisid migrantid Vahemere piirkonnast lennukiga Murmanskisse, kust neid juhatati edasi Soome piirile. (European Parliament, 2018) Aastal 2015 liikus Venemaalt Norra ligikaudu 5500 migranti, kes olid pärit Süüriast, Afganistanist, Iraagist, Jeemenist ja muudest sõjast räsitud riikidest. Nimelt keelas Norra seadus piiri ületada jalgsi ja mootorsõidukiga, kuid jättis võimaluse riiki siseneda legaalselt jalgrattal (Human Rights Watch, 2016). Kui Norra piiril oli iga päev mitusada migranti, siis Venemaa-Soome piiri peal sellist tungi polnud. Norra poliitikud ja analüütikud kahtlustasid, et Moskva organiseeris migrantide liikumise (sh pakkudes paljudele jalgratast) kättemaksuks Norra sanktsioonide pärast Venemaale Ukraina konflikti tõttu (Carbonnel, 2015).

Sarnast süsteemi kasutati ka Soome piiril. 2015. aasta novembris-detsembris sisenes Lapimaa piiripunkti kaudu Soome ligikaudu 900 eri riigist pärit migranti. Soome piiri-

---

¹¹ Kui võrrelda 2019. ja 2020. aastat, siis PPA andmetel on kasvanud nende Valgevene e-residentide hulk, kelle tegevusala on seotud IT-sektoriga.

valve Lapimaa piirkonna ülema Jari Tolppaneni sõnul reguleeriti migrantide voolu Vene poole pealt (Yle, 2016a; Yle, 2016b). Tollase Soome kaitseministri Jussi Niinistö sõnul oli võimalik, et Venemaalt oleks valmis lahkuma „sadadest tuhandetest miljonite inimesteni” (ERR, 2016). Suur migrantide voog Soome peatus alles pärast Venemaa ja Soome presidendid kohtumist (The Barents Observer, 2016), mis näitab selgelt migrantide liikumise poliitilist suunamist. Selline mõjutamine on üks võimalikest stsenaariumites hübriidohu korral (Yle, 2016b) ning kahtlemata avaldab surve oluliselt mõju piirikontrolli meetmete rakendamisele. **Kui sellist tegevust koordineerida targalt ja sihikindlalt, siis piirikontrolli meetmete rakendamiseks vajamineva ressursi hulk kasvab mitu korda.** Eelkirjeldatu taustal tuleks tähelepanu pöörata ka fookusgrupi intervjuul olukorda seletanud Lindsaare sõnadele:

„Teadupärast on Venemaal illegaalsete immigrantide jagamispunktid. Siis kuidas nad Eestisse saavad, on ikkagi nii, et leitakse Eestist asjast huvitatud inimesed, kes tulevad oma autoga ja transpordivad neid siis edasi. Need on olnud piiriäärsete asunduste elanikud, kes on organiseeritud grupikesed, kes toimetavadki seni, kuni neid kinni on võetud.”

Lisaks tekib mingil hetkel vajadus taastada piirikontroll Venemaaga. Sellisel juhul ei piisa senistest piirivalvuritest. Personali tuleb ümber suunata EL-i piiridelt, mis tekitab probleeme sealsete piiride haldamisel. Kuid tõenäoliselt ei suudetaks katta kogu vajadust, et mehitada korralikult piir Venemaaga. Kui Valgevene peaks otsustama pöörduda läände, ei saa sellel üleminekuperioodil riik välise abita oma piiri valvamisega enam hakkama. Olukorras, kus osa EL-i piirihalduse mudeli kontrollitasanditest hästi ei toimi, tuleb piirivalvamist võimaliku negatiivse mõju tasandamiseks tasakaalustada teiste tasandite arvelt. Lisaks piirikontrolli ja piirivalvamise meetmete tugevdamisele tuleb suurendada teabevõimekust Valgevene suunal. Kui koostöökanalid enam hästi ei toimi, siis tuleb leida koostööpartnereid teistest riikidest või organisatsioonidest, et hoida EL-i piiril toimuvat kontrolli all. Praeguse Valgevene poliitilise kriisi võimalik mõju EL-i piirihaldusele sõltub suurel määral ajalisest faktorist. Mida pikemalt kriis kestab, seda ulatuslikum on võimalik mõju EL-i piirihaldusele selles regioonis ja vastupidi.

Siiski ei tasu keskenduda ainult umbisikuliste varjupaigataotlejate arvule ja bürookraatlikule masside haldamise suutlikkusele. Nii nagu fookusgrupi intervjuus küsiti, siis kui Eestis suureneb Valgevenest pärit inimeste hulk, siis kas see on oht või võimalus? Intervjuus osalenud nägid ka palju positiivset võimalusest saada Eesti ühiskonda valgevenelaste seast juurde tarku ja hinnatud inimesi. Nii nagu tõi välja Igor Taro, siis Eesti-taolisel riigil pole võimalik võidelda suurriikidega maavarade ja territooriumite pärast, siin tuleks konkureerida just inimeste pärast. Taro (2020) hinnangul tuleb kahtlemata ka kriminaalset kontingenti, aga see saab kindlasti olema vähemus, millega Eesti sisejulgeoleku eest vastutajad saavad tõenäoliselt hakkama.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Kõik riigikorra ümberkorraldused toovad kaasa varjatuid või ilmseid muudatusi. Balti regiooni julgeolekulukorda mõjutavad Valgevenes toimuvad protsessid igal juhul, kuigi Eestit hinnanguliselt kõigest kolmest riigist kõige vähem. Igal juhul võib eeldada, et Valgevene poliitilise süsteemi suurem muutus mõjutab enamikku kuritegevusega seotud aspekte.

Kui Lukašenko jääb oma ametikohast ilma, siis kukub kokku Valgevene riigi egiidi all toimuv oligarhide võrgustik, mis põhjustab võimuvõitlust strateegiliste ametikohtade täitmisel. Selle mõju ettevõtlusele on prognoosimatu, aga segadus majanduses on vältimatu.

Majandusstruktuuride muutumine toob kaasa tohutul hulgal töötuid, sest Valgevene riigiettevõtted on koormatud sotsiaalsete funktsioonidega.

Kui riigipea peaks vahetuma, siis võib tekkinud võimuvaakum põhjustada kuritegevuse kasvu ning selle rahvusvahelistumist ja poliitilist organiseerumist.

Rände sihtriigiks Eesti tõenäoliselt ei saa juba seetõttu, et sinne elatustase pole võrreldav läände ja põhja jäävate Euroopa riikidega. Kui Valgevene peaks muutuma elanikele ebastabiilsemaks ja ohtlikumaks, siis võib prognoosida, et suurem osa Valgevenest lahkujaid suundub just Venemaale. Läänelikest piiririikidest liiguks enim inimesi tõenäoliselt Leetu.

Riigivõimu muutustega kaasnevas segaduses võib prognoosida rahapesu kasvu. Eri valdkondadest saadud kriminaalset tulu hakatakse Valgevenes investeerima ettevõtlusse ja finantssüsteemi. Lisaks teenitakse kuritegelikku tulu välisriikidele rahapesuteenust osutades, näiteks andes kasutada pangakontosid.

Kui Valgevene riigistruktuuris peaks ära kaduma karmi käe ja kontrolli poliitika, siis toob see kaasa nõrga järelevalve riigi kaitsejõudude struktuurides. Niisugust olukorda võib organiseeritud kuritegevus ära kasutada, et teenida tulu rahvusvahelisest relvakaubandusest. Valgevene kuritegevuse areng võib olla sümbioos loodavast õigusriigist ja tänapäeva üldisest kuritegevuse olukorrast, näiteks riigiettevõtete korruptiivne erastamine ja tehnoloogia arenguga kaasnev kuritegevus.

Võimustruktuuride ümberkorraldusele järgneb narkokuritegevuse suurenemine. Valgevene on transiitriik, mille kaudu liigub mõlemat pidi eri tüüpi narkootikume: Venemaalt läände ja Lääne-Euroopast itta.

Olenemata sellest, kas praegu võimul olev president jätkab või mitte, jääb Valgevene Venemaa mõjusfääri, mis ei mõjuta organiseeritud kuritegevust arvatavasti nii väga. Valgevene võimu muutusega kaasnev ebastabiilsus ei tooks organiseeritud kuritegevuse kontekstis otsest ohtu Eestile, küll aga leiaksid kriminogeensed valgevenelased tõenäoliselt rakendust hoopis Leedu organiseerunud jõukudes. Olukorra muutudes on kahtlemata oodata kuritegevuse kasvu ka piiril.

Valgevenes on sisejulgeolekus relvakandjaid viis korda rohkem kui sõjaväes. Režiimi muutuse korral võib jääda väga suur hulk eriteenistuste töötajatest töökohast ilma. Sellise väljaõppega isikud leiavad suure tõenäosusega tööd palgasõduritena rühmitustes nagu Wagneri grupeering. Niisuguseid riikidele alluvaid mitteriiklikke militaarseid grupeeringuid saab kasutada näiteks Balti riikides sisejulgeoleku proovilepanekuks.

Valgevene IT-spetsialistid on oma heade oskuste poolest rahvusvaheliselt tuntud. Juhul kui olukord riigis peaks muutuma represseerivaks või elukeskkond ebastabiilseks, tekib kuritegelikule teele pöörduvate IT-spetsialistide järele suur nõudlust, eeskätt Venemaal.

Valgevene demokraatliku arengu korral tuleks Eestil pakkuda Valgevenele näiteks nõu riigi seaduste muutmisel ja täiendamisel. Eesti korrakaitseasutuse üksused, mis tegelevad organiseeritud kuritegevuse, korrupsiooni, küberkuritegevuse ja rahapesuga, võiksid pakkuda väljaõpet ja koostööd valdkondade arendamisel.

Valgevene võimalike arengustsenaariumitena toetasid Eesti eksperdid ja raporti autorid enim võimalusi, kus Lukašenko püsib oma ametikohal Venemaa strateegilistest vajadustest lähtuvalt. Samas on kaheldav, kas Lukašenko jääb võimule pikemaks ajaks. Esiteks ei ole ta Kremlile kõige meelepärasem valitseja, sest ei allu Putini administratsioonile piisaval määral ja takistab Venemaa strateegiliste plaanide elluviimist. Samas on Lukašenko pidanud alates protestidest Kremli soovide suhtes oluliselt vastuvõtlikumaks muutuma. Teiseks näitavad kauaaegsed demonstratsioonid selgelt, et teatud osale valgevenelastest on tema jätkamine presidendina vastuvõetamatu. Kuna peaaegu pool aastat pärast valimisi on tema positsioon kindel, siis hakkab muutuma tõenäoliseks stsenaarium, kus Lukašenkot ei asendata järsku ega kiiresti, vaid konstitutsiooni muutmise kaudu, mida Venemaa dirigeerib ja lääs aktsepteerib. Venemaa ei lase põhimõtteliselt valgevene rahva tahtel ja lääne mõjul prevaleerida. Kuna Venemaa mõjutab siiski Lukašenko võimul püsimist kõige olulisemalt, lastes tal näiliselt omada juhtrolli. Seega kõikidest võimalikest arengutest peaksid Balti riigid valmistuma olukorraks, kus realiseerub tõenäoliselt halvim stsenaarium: Venemaa Föderatsioon seob aegamisi Valgevene endaga täielikult nii majanduslikult, poliitiliselt kui ka sõjaliselt.

KASUTATUD ALLIKAD

- Alavere, A., 2020. *Fookusgrupi intervjuu [Intervjuu]* (29.09.2020).
- Applebaum, A., 2019. *Why the world should be paying attention to Putin's plans for Belarus.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?next_url=https%3a%2f%2fwww.washingtonpost.com%2fopinions%2fglobal-opinions%2fwhy-the-world-should-be-paying-attention-to-putins-plans-for-belarus%2f2019%2f01%2f04%2f40c8d7cc-1043-11e9-831f-3aa2c2be4cbd_story.html [Kasutatud 14.05.2021].
- Archakov, V. Y., 2016. Speech of V. Y. Archakov. State Deputy Secretary of the National Security Council of the Republic of Belarus. In: Third International Meeting of High-Ranking Officials Responsible for Security Matters.
- Arjakas, K., 2019. *Eesti politsei 100 aastat.* Tallinn: Post Factum.
- The Baltic Times, 2010. *Baltic ports 'strategic' for Belarus.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.baltictimes.com/news/articles/26885/> [Kasutatud 01.02.2021].
- The Barents Observer, 2016. *Russian migration boss about deal with Finland.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://thebarentsobserver.com/en/borders/2016/03/russian-migration-boss-about-deal-finland> [Kasutatud 04.11.2020].
- Barigazzi, J., 2020. *EU doesn't recognize Lukashenko as president of Belarus, says top diplomat.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.politico.eu/article/josep-borrell-eu-belarus-alexander-lukashenko/> [Kasutatud 25.11.2020].
- BBC News, 2020. Putin says he could send police to Belarus if necessary. [Võrgumaterjal] 27 Aug. Leitav: <https://www.bbc.com/news/world-europe-53930796> [Accessed 12 May 2021].
- Belarus After Election, 2020. *Report on the human rights situation in Belarus in the post-election period 1. (n.d.).* [Võrgumaterjal] Leitav: https://spring96.org/files/misc/belarus_after_election_report_2020_en.pdf [Kasutatud 25.11.2020].
- BelTA, 2020a. *Lukashenko: There are no oligarchs in Belarus and there will be none as long as I am the president.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eng.belta.by/president/view/lukashenko-there-are-no-oligarchs-in-belarus-and-there-will-be-none-as-long-as-i-am-the-president-132323-2020/> [Kasutatud 25.10.2020].
- bne IntelliNews (2020). *Ukraine recalls its ambassador to Minsk over Wagner mercenaries and election interference accusations row.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.intellinews.com/ukraine-recalls-its-ambassador-to-minsk-over-wagner-mercenaries-and-election-interference-accusations-row-189840/> [Kasutatud 11.03.2021].
- Bohdan, S., 2017. *Putin expects Belarus to boycott ports of Baltic States.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://belarusdigest.com/story/putin-wants-belarus-to-boycott-baltic-states-ports/> [Kasutatud 02.02.2020].
- Bohdan, S., 2020. *Transit wars weaken both Belarus and the Baltics.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://belarusdigest.com/story/transit-wars-weaken-both-belarus-and-the-baltics/> [Kasutatud 02.02.2020].
- Carbonnel, A. d., 2015. *A (Very) Cold War on the Russia-Norway Border.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://foreignpolicy.com/2015/11/20/a-very-cold-war-on-the-russia-norway-border-syrian-refugees-bicycles/> [Kasutatud 03.11.2020].

- Council of the European Union, 2020. *Belarus: Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on the so-called 'inauguration' of Aleksandr Lukashenko*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/09/24/belarus-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-the-so-called-inauguration-of-aleksandr-lukashenko/#> [Kasutatud 14.5.2020].
- Crowcroft, O., 2020. *'It's a dead end': 100 days since Belarus' election, Lukashenko is still in power. Now what?*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.euronews.com/2020/11/16/it-s-a-dead-end-100-days-since-the-election-alexander-lukashenko-is-still-in-power-now-wha> [Kasutatud 25.11.2020].
- CSB Database, 2020. *Population by ethnicity in 21 development centres at the beginning of the year*. [Võrgumaterjal] Leitav: [https://data.csb.gov.lv/pxweb/en/iedz/iedz_iedz_rakst/IRG080.px/?rxid=cd00d9dc-a4e4-4b85-a975-e8b416dee23e](https://data.csb.gov.lv/pxweb/en/iedz/iedz_iedzrakst/IRG080.px/?rxid=cd00d9dc-a4e4-4b85-a975-e8b416dee23e) [Kasutatud 25.11.2020].
- Delfi, 2020. *Lävepakuküsitluse tulemused: Lukašenko sai võõrsil parima tulemuse Tallinnas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/lavepakukusitluse-tulemused-lukasenko-sai-voorsil-parima-tulemuse-tallinnas?id=90744127> [Kasutatud 26.11.2020].
- DW, 2020. *Putin pledges a \$1.5 billion loan while meeting Lukashenko in Sochi*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.dw.com/en/putin-pledges-a-15-billion-loan-while-meeting-lukashenko-in-sochi/a-54920100> [Kasutatud 26.11.2020].
- Dyer, C. 2018. *Don't stand so close to me! Belarus president fears Russia is trying to swallow up his nation as Putin urges greater political and economic union with three meetings in a month*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6538055/Fears-Russia-trying-swallow-Belarus-Putin-moves-create-greater-union-neighbour.html> [Kasutatud 14.05.2021].
- EMCDDA, 2016. *Euroopa uimastiprobleemide aruanne*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2016> [Kasutatud 25.10.2020].
- ERR, 2016. *Soome Lapimaa piirivalve ülem: hetkel pole alust lootä, et varjupaigataotlejate saabumine idapiirile lakkaks*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/554292/soome-lapimaa-piirivalve-ulem-hetkel-pole-alust-loota-et-varjupaigataotlejate-saabumine-idapiirile-lakkaks> [Kasutatud 04.11.2020].
- Err.ee 2021a. *Valgevene vahistas pettusega maanduma sunnitud lennukil asunud ajakirjaniku*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608222325/valgevene-vahistas-pettusega-maanduma-sunnitud-lennukil-asunud-ajakirjaniku> [Kasutatud 31.05.2021].
- Err.ee 2021b. *Valgevenes lennukilt röövitud aktivisti ülestunnistus võidi saada vägivallega*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608224248/valgevenes-lennukilt-roovitud-aktivisti-ulestunnistus-voidi-saada-vagivallega> [Kasutatud 31.05.2021].
- Err.ee 2021c. *Ryanair: ümber suunatud lennukis viibisid Valgevene KGB agendid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608223132/ryanair-umber-suunatud-lennukis-viibisid-valgevene-kgb-agendid> [Kasutatud 31.05.2021].
- EurAsia Daily, 2020. *Более 650 уголовных дел возбуждены в Белоруссии по фактам протестов* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eodaily.com/ru/news/2020/10/29/bolee-650-ugolovnyh-del-vozbuzhdeny-v-belorussii-po-faktam-protestov> [Kasutatud 5.3.2021].

- Euronews, 2020a. *Protest-hit Belarus closes all borders except its one with Russia as coronavirus surges in Europe*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.euronews.com/2020/10/30/protest-hit-belarus-closes-all-borders-except-its-one-with-russia-as-coronavirus-surges-in> [Kasutatud 25.11.2020].
- Euronews, 2020b. *Russia to provide €1.2 billion loan to 'closest ally' Belarus, Putin announces*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.euronews.com/2020/09/14/russia-to-provide-1-2-billion-loan-to-closest-ally-belarus-putin-announces> [Kasutatud 25.11.2020].
- Euronews, 2020c. *Belarus: Strongman Lukashenko orders army to defend borders ahead of protests*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.euronews.com/2020/08/22/belarus-strongman-lukashenko-orders-army-to-defend-borders-ahead-of-protests> [Kasutatud 14.5.2020].
- EUR-lex, 2016. *EUR-lex*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/et/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624> [Kasutatud 25.11.2020].
- European Commission, 2011. *Second report on the implementation and functioning of the local border traffic regime set up by Regulation No 1931/2006*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0047&from=EN> [Kasutatud 11.02.2021].
- European Parliament, 2018. *Foreign influence operations in the EU*. [Võrgumaterjal] Leitav: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625123/EPRS_BRI\(2018\)625123_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625123/EPRS_BRI(2018)625123_EN.pdf). [Kasutatud 03 11 2020].
- Falcone, G., Padovani, M. & Wolf, M., 1992. *Inside Mafia*. München: Herbig.
- GlobalSecurity, 2012. *Belarus Army Equipment*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.globalsecurity.org/military/world/belarus/army-equipment.htm> [Kasutatud 09.02.2020].
- Human Rights Watch, 2016. *Norway/Russia: Don't Jeopardize Asylum Seekers*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.hrw.org/news/2016/02/03/norway/russia-dont-jeopardize-asylum-seekers> [Kasutatud 3.11.2020].
- Kegö, W., Marklund, K. & Kärrstrand, K., 2009. Countering Narcotics Smuggling in Europe's Eastern Neighborhood. *The Institute for Security and Development Policy*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://isd.eu/publication/countering-narcotics-smuggling-europes-eastern-neighborhood/> [Kasutatud 25.10.2020].
- Koort, E. 2021. Sõjaväeline riigipööre Valgevenes? Miks ei. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608228411/erki-koort-sojavaeline-riigipoore-valgevenes-miks-ei> [Kasutatud 28.05.2021]
- Korosteleva, E., 2011. Belarusian Foreign Policy in a Time of Crisis. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 27(3-4), pp. 566-586.
- Krueger, R.A., 2014. *Focus groups: A practical guide for applied research*. Sage publications.
- Kuusk, K., 2020. *Fookusgrupi intervjuu [Intervjuu]* (29.09.2020).
- Lahtein, H., 2020. *Fookusgrupi intervjuu [Intervjuu]* (29.09.2020).
- Lichner, I., Prát, Š., Radvanský, M. and Yeliseyev, A. 2021. *Agnieszka Kulesa and Piotr Kaźmierkiewicz With contributions from IN SEARCH OF NEW OPPORTUNITIES Circular migration between Belarus and Poland, Slovakia and the Czech Republic -state of play and prospects for cooperation*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://case-belarus.eu/wp-content/uploads/2020/04/circmigr-raport.pdf> [Kasutatud 04.14.2021].

- Light, F. 2020, How poor handling of Covid-19 has caused uproar in Belarus. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.newstatesman.com/world/europe/2020/06/how-poor-handling-covid-19-has-caused-uproar-belarus> [Kasutatud 12.05.2021].
- Lindsaar, I., 2020. *Fookusgrupi intervjuu [Intervjuu]* (29.09.2020).
- Maltsev, L. S. 2010. Speech of L.S. Maltsev. State Secretary of the National Security Council of the Republic of Belarus. In: Third International Meeting of High-Ranking Officials Responsible for Security Matters.
- Maltsev, L. S. 2011. Speech of L.S. Maltsev. State Secretary of the National Security Council of the Republic of Belarus. In: Third International Meeting of High-Ranking Officials Responsible for Security Matters.
- Mihkelson, M. 2021. Mihkelson: oleks üllatav, kui Vene eriteenistused poleks Valgevenet nõuga aidanud. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608223630/mihkelson-oleks-ullatav-kui-vene-eriteenistused-poleks-valgevenet-nouga-aidanud> [Kasutatud 31.05.2021].
- Neliupšienė, J. & Beržiūnas, V., 2013. The Impact of Force Structures and the Army on Maintaining the Regime in Belarus. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 12(1).
- Official Statistics Portal. Rodiklių duomenų bazė - Oficialiosios statistikos portalas. [Võrgumaterjal] Leitav: https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R162#/ [Kasutatud 12.05.2021].
- OSAC, 2020. *Belarus 2020 Crime & Safety Report*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.osac.gov/Country/Belarus/Content/Detail/Report/07fbc776-0fcb-4771-8c23-18d3347ad7c8> [Kasutatud 25.10.2020].
- Perling, L., 2020. Fookusgrupi intervjuu [Intervjuu] (29.09.2020).
- Poom, R., 2020. *Paarkümmend Valgevene IT-ettevõtet huvitub Eestist. EAS ei tee midagi*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://epl.delfi.ee/artikkel/90901695/paarkummed-valgevene-it-ettevotet-huvitub-eestist-eas-ei-tee-midagi?> [Kasutatud 14.04.2021].
- Postimees, 2021. Ryanairi juht: Minskis lahkusid lennukist ka Valgevene KGB agendid. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://maailm.postimees.ee/7255230/ryanairi-juht-minskis-lahkusid-lennukist-ka-valgevene-kgb-agendid> [Kasutatud 31.05.2021].
- Rácz, A. 2015. Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist. FIIA Report 43., Helsinki: *The Finnish Institute of International Affairs*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fia.fi/en/publication/russias-hybrid-war-in-ukraine> [Kasutatud 14.05.2021].
- RadioFreeEurope/RadioLiberty. (n.d.). *More Than 1,000 Belarusians Protest Lukashenka's Bid For Sixth Term*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rferl.org/a/more-than-1-000-belarusians-protest-lukashenka-s-bid-for-sixth-term/30631784.html> [Kasutatud 25.11.2020].
- RFE/RL's Belarus Service, 2020. *More Than 1,000 Belarusians Protest Lukashenka's Bid For Sixth Term*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rferl.org/a/more-than-1-000-belarusians-protest-lukashenka-s-bid-for-sixth-term/30631784.html> [Kasutatud 25.11.2020].
- Sav, S. Z. 2014. Speech of S.Z. Sav. State Deputy Secretary of the National Security Council of the Republic of Belarus. In: Third International Meeting of High-Ranking Officials Responsible for Security Matters.

- Sav, S. Z. 2015. Speech of S.Z. Sav. State Deputy Secretary of the National Security Council of the Republic of Belarus. In: Third International Meeting of High-Ranking Officials Responsible for Security Matters.
- Sazonov, V.; Ventsel, A., 2018. Sõna saateks: Sõjaväeõppus Zapad 2017 Venemaa infosõja kontekstis. *Sõjateadlane*, nr 8, lk 7–15.
- Smok, V., 2014. *BelarusDigest*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://belarusdigest.com/story/belarus-smuggles-eu-food-to-russia-despite-sanctions/>
- Sootak, J. & Pikamäe, P., 2015. *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
- Statistics – Poland – Valid documents – Tabular data – Year: 2020 – MIGRACJE.GOV.PL. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://migracje.gov.pl/en/statistics/scope/poland/type/statuses/view/tables/year/2020/> [Kasutatud 12.05.2021].
- Suhhankin, S. 2017. Zapad-2017: mida õppus õieti näitas? – *Diplomaatia*, nr 170. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://diplomaatia.ee/zapad-2017-mida-oppus-oieti-naitas/> [Kasutatud 14.05.2020].
- Taro, I., 2020. *Fookusgrupi intervjuu [Intervjuu]* (29.09.2020).
- Tidey, A., 2020. *Belarus: Britain is 8th European country to recall ambassador 'in solidarity' with Poland, Lithuania*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.euronews.com/2020/10/10/belarus-britain-is-8th-european-country-to-recall-ambassador-in-solidarity-with-poland-lit> [Kasutatud 09.02.2021].
- Tiks, J., 2020. Kuidas Lukašenka režiim hävitab inimese? KGB kompraga kõrvetatud Eesti diplomaat: mul veel vedas. *Eesti Päevaleht*, 02 2020, lk 02.
- Vare, R., 2020. *Fookusgrupi intervjuu [Intervjuu]* (29.09.2020).
- Ventsel, A.; Hansson, S.; Madisson, M.-L.; Sazonov, V., 2018. Hirmu mehhanismid strateegilistes narratiivides õppuse Zapad 2017 näitel. *Sõjateadlane*, 8, 103–127.
- Verte, V. & Leis, A., 2019. *Prokuratuuri aastaraamatud*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2019/uks-vaade-estti-organiseeritud-kuritegevuse-hetkeseisule>
- Välisluureamet, 2020. *Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas 2019*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport-2019-EST-web.pdf> [Kasutatud 09.10.2020].
- Weselowsky, T. 2020. Sasha 3%? Belarusians Poke Fun at President's Slipping Support. 25.7.2020, *Radio Free Europe, Radio Liberty*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rferl.org/a/belarusians-poke-fun-at-president-slipping-support/30690561.html> [Kasutatud 11.05.2021].
- Wilk, A. 2017. The Zapad-2017 Exercises: The Information War (for Now). – Centre for Eastern Studies (OSW) [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2017-09-04/zapad-2017-exercises-information-war-now> [Kasutatud 11.05.2021].
- Wong, L.P., 2008. Focus group discussion: a tool for health and medical research. *Singapore Med J*, 49(3), pp.256-60.
- Wright, H., 2020. *Latvia, Lithuania race ahead in bid to attract Belarusian IT companies*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://news.err.ee/1134859/latvia-lithuania-race-ahead-in-bid-to-attract-belarusian-it-companies> [Kasutatud 14.04.2021].

- Yeliseyeu, A., 2017. *Globsec*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2017/11/Think-Visegrad-Analysis-by-Andrei-Yeliseyeu_Belarusian-shrimps-anyone-GLOBSEC-2017.pdf [Kasutatud 02.02.2021].
- Yle, 2016a. *Border Guard: Finland could see 7,500 asylum seekers enter from Russia*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://yle.fi/uutiset/osasto/news/border_guard_finland_could_see_7500_asylum_seekers_enter_from_russia/8587431 [Kasutatud 11.12.2020].
- Yle, 2016b. *Officials see signs of hybrid warfare in migrant crisis*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://yle.fi/uutiset/osasto/news/officials_see_signs_of_hybrid_warfare_in_migrant_crisis/8672574 [Kasutatud 11.12.2020].
- Белорусское телеграфное агентство, 2021. Лавров: вмешательство в Беларусь извне происходит с целью навязать свои порядки. *BelTA* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.belta.by/politics/view/lavrov-vmeshatelstvo-v-belarus-izvne-proishodit-s-tselju-navjazat-svoi-porjadki-403367-2020/> [Kasutatud 12.05.2021].
- Белрынок, 2019 Белрынок. 2021. Сейчас идет инвентаризация всех положений союзного договора — посол Бабиц — Белрынок. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.belrynok.by/2019/01/23/sejchas-idet-inventarizatsiya-vseh-polozhenij-soyuznogo-dogovora-posol-babich/> [Kasutatud 14.5.2021].
- Гайдук, К., 2020. *Банкаўскі веснік, САКАВІК 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://nrb.by/bv/articles/10724.pdf> [Kasutatud 25.10.2020].
- Договор, 1999. *Договор о создании Союзного государства*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva> [Kasutatud 14.05.2021].
- Дедков, В.Г & Сергеев И.М., 2009. *Белорусский государственный университет/Информационно-аналитический центр при Администрации Президента Республики*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://fpmi.bsu.by/ImgFpmi/Cache/3833.pdf> [Kasutatud 19.04.2021].
- Караулов Е. Д & Ковалев, М. М., 2019. *Электронная библиотека Белорусского государственного университета*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/235329> [Kasutatud 25.10.2020].
- Интерактивная карта, 2020. *Государственный пограничный комитет Республики Беларусь*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://gpk.gov.by/situation-at-the-border/maps/> [Kasutatud 30.10.2020].
- Капустина, О., 2021. *Протесты против Лукашенко: как это было раньше и чего ожидать в будущем*. [Võrgumaterjal] <https://www.dw.com/ru/jekspert-o-protestah-v-belarusi-nelzja-predskazat-izverzhenie-vulkana/a-56403241> [Kasutatud 25.03.2021].
- Класковский, А. 2019. *Интеграция - конец для Лукашенко. Он будет упираться рогом...* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://belaruspartisan.by/politic/451245/> [Kasutatud 14.05.2021]
- Маненок, Т. 2018. *Россия свернет «неограниченную» поддержку Беларуси*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.belrynok.by/2018/07/12/rossiya-svernet-neogranichennuyu-podderzhku-belarusi/> [Kasutatud 14.05.2021]
- Национальный состав населения Республики Беларусь*, 2020 [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/socialnaya-sfera/naselenie-i-migratsiya/naselenie/statisticheskie-izdaniya/index_18090/ [Kasutatud 14.01.2020].

- ONT 2021a. Наши новости ОНТ: Лукашенко о загранучреждениях, Колумбия - без света, погоня за пьяным водителем. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.youtube.com/watch?v=Xcc_-3Y-IIM&t=190s [Kasutatud 19.05.2021].
- ONT 2021b. Спецслужбы и дипломаты Эстонии могли быть причастны к шпионскому скандалу „Манкурты”. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ont.by/news/specsluzhby-i-diplomaty-estonii-mogli-byt-prichastny-k-shpionskomu-skandalu-mankurty> [Kasutatud 19.05.2021].
- Пивовар, Э., 2020a. Лавров: вмешательство в Беларусь извне происходит с целью навязать свои порядки. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.belta.by/politics/view/lavrov-vmeshatelstvo-v-belarus-izvne-proishodit-s-tselju-navjazat-svoi-porjadki-403367-2020/> [Kasutatud 05.11.2020]
- Пивовар, Э., 2020b. Лавров: зарубежные кураторы протестов в Беларуси понимают их бессмысленность, но не могут остановиться. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.belta.by/politics/view/lavrov-zarubezhnye-kuratory-protestov-v-belarusi-ponimajut-ih-bessmyslennost-no-ne-mogut-ostanovitsja-415351-2020> [Kasutatud 11.03.2021]
- Прейгерман, Е. 2019. Договор о создании Союзного государства Беларуси и России 1999 года - Минский диалог. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://minskdialogue.by/research/memorable-notes/dogovor-o-sozdanii-soiuznogo-gosudarstva-belarusi-i-rossii-1999-goda> [Kasutatud 18.03.21]
- РИА Новости, 2020. Лукашенко заявил, что майдана в Белоруссии не будет. [Võrgumaterjal] Kättesaadav: <https://ria.ru/20200810/1575585674.html> [Kasutatud 12.05.2021].
- Сивицкий, А. & Царик, Ю., 2016. Беларусь в контексте противостояния Россия–НАТО, Центр стратегических и внешнеполитических исследований, *Center for Strategic and Foreign Policy Studies*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://forstrategy.org/files/belarus-russia-nato.pdf> [Kasutatud 14.05.2021].
- Сотрудничество, М., 2020. О международном сотрудничестве Госпогранкомитета. Государственный пограничный комитет Республики Беларусь. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://gpk.gov.by/mezhdunarodnoe-sotrudnichestvo/> [Kasutatud 30.10.2020].
- Тасс, 2014. Парламент Белоруссии ратифицировал договор о Евразийском экономическом союзе. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1496150>. [Kasutatud 12.05.2021].
- Тополько, А., 2020. Белорусские олигархи богатеют и во время кризиса. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ekonomika.by/mezhdunarodnaya-analitika/oesr/beloruskie-oligarkhi-bogateyut-i-vo-vremya-krizisa> [Kasutatud 02.02.2021].
- Tut.by, 2014. Управление «К»: с момента создания мы не раскрыли всего пару преступлений. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://news.tut.by/society/419239.html> [Kasutatud 25.10.2020].
- TUT.BY 2018. Президент — о словах Медведева об «углубленной интеграции»: Шантажировать нас бесполезно. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://news.tut.by/economics/619170.html> [Kasutatud 06.02.2019].
- Tut.by, 2019. Белорусский олигарх стал поставщиком российского угля в Украину. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://news.tut.by/economics/664869.html> [Kasutatud 02.02.2021].

- Tut.by, 2020. ЦИК огласил окончательные итоги выборов. За Лукашенко проголосовало 80,1%, за Тихановскую - 10,1%. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://news.tut.by/economics/696655.html> [Kasutatud 12.05.2021].
- Украинская правда, 2020. "Наш бизнес смерть, и бизнес идет хорошо": на белорусском ТВ показали задержание боевиков. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/07/29/7261121/> [Kasutatud 26.04.2021].
- Украинская Правда, 2021. У Лукашенко придумали версию, что о бомбе в Ryanair написал ХАМАС. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/05/24/7294693/> [Kasutatud 31.05.2021]
- Чуриков, А., 2020. Лавров предостерег Запад от попыток оторвать Беларусь от России. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://rg.ru/2020/09/02/lavrov-predostereg-zapad-ot-popytok-otorvat-belarus-ot-rossii.html> [Kasutatud 25.11.2020].
- Шакиров, Е., 2021. Жители Минска вышли на акции протеста впервые в новом году. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://iz.ru/1107855/2021-01-03/zhiteli-minska-vyshli-na-aktcii-protesta-vpervye-v-novom-godu> [Kasutatud 05.03 2021].
- Шулековский, В., 2006. Легализация доходов: способы осуществления и методы борьбы. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.nbrb.by/bv/articles/1132.pdf> [Kasutatud 25.10.2020].

Kasutatud fotod

- Artem Podrez. *Esikaane pilt*. <https://www.pexels.com/photo/protesters-in-belarus-5108642/>
- Artem Podrez. *Meeleavaldaja Valgevene opositsiooni kasutatud sümboolikaga. Valgepuna-valge lipp oli riigis kasutusel aastatel 1991-1995*. <https://www.pexels.com/photo/protester-holding-belarusian-flag-5108779>
- Cottonbro. *Rasketööstus on Valgevene üks olulisemaid majandusharusid*. <https://images.pexels.com/photos/7568430/pexels-photo-7568430.jpeg?auto=compress&cs=tinysrgb&dpr=2&w=500>
- Mart Productions. *Valgevene on narkootikumide osas peamiselt transiitriik*. <https://images.pexels.com/photos/7230269/pexels-photo-7230269.jpeg?auto=compress&cs=tinysrgb&dpr=3&h=750&w=1260>
- Pete Linforth. *Valgevene IT-spetsialistid on rahvusvaheliselt tuntud, kes aga võivad ebastabiilses riigis pöörduda kuritegelikule tee*. <https://pixabay.com/illustrations/hacker-cyber-crime-internet-2300772/?download>
- Rad Pozniakov. *Valgevene 2020. aasta presidendivalimiste järgselt tuli tänavatele massiliselt meeleavaldajaid*. <https://unsplash.com/photos/-UPK2HcasJQ>
- Roman Odintsov. *Valgevenes toimuvad ulatuslikud inimõiguste rikkumised, mis sunnivad inimesi võimu pahameele vältimiseks elama ettevaatlikult*. <https://www.pexels.com/photo/crop-woman-standing-on-wall-border-of-building-4553037/>
- WhiteRusian. *Valgevene administratiivne kaart*. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Belarus,_administrative_divisions_-_en_-_colored.png
- Украинская правда, 2020. Vahistatud Wagneri grupeeringu liikmete asjade hulgast leitud embleem. *Kuvatõmmis*. <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/07/29/7261121/>

2. PROGNOOS BALTI RIIKIDE TURVALISUSELE VENEMAA SUUREMA SURVE KORRAL VALGEVENELE: LÄTI JUHTUM

Andis Kudors

SISSEJUHATUS

Läti on huvitatud sellest, et tema naabruses valitseksid demokraatlikud, turvalised ja jõukad õigusriigid, sest parimad suhted saab luua ühiste väärtustega riikide vahel. Sellega seoses on Valgevene alates 1994. aastast otsustanud järgida nii sise- kui ka välispoliitikas Lätist erinevat teed. Juba oma esimestel ametiaastatel näitas Aleksandr Lukašenko, et ta eelistab autoritaarset valitsemisvormi. Tema valitsemise all muutus Valgevene rahvusliku identiteedi kujunemine Nõukogude ajastu sümbolite ja mõtteviisi säilitamiseks. Valgepunavalge lipp, mida valgevenelased kasutasid pärast iseseisvumist 1991. aastal, on taas tõstetud palju kõrgemale Nõukogude Valgevene punarohelise lipu muudetud versioonist, millelt on eemaldatud vaid sirp ja vasar. Valgevene majandus saaks reformimata kujul eksisteerida vaid Moskva subsideeritud hindadega maagaasi ja nafta puhul, seega on Lukašenko hoidnud Valgevenet kõigi võimul oldud aastate vältel tugevas sõltuvuses Venemaast. Lukašenko kui Valgevene iseseisvuse ainsa tagaja kuvand on suur liialdus, arvestades, et umbes pool riigi väliskaubandusest toimub Venemaaga, mis muudab Lukašenko režiimi väga haavatavaks.

2020. aastal väljendasid valgevenelased usku demokraatlike muutuste võimalikkusse ning inimesed on kodanikena näidanud üles suurt enesekindlust ja julgust, tulles tänavatele ja seistes samal ajal silmitsi võimude põhjendamatu agressiooniga oma rahva vastu. Läti valitsus ja enamik läti rahvast toetavad valgevenelasi nende püüdlustes vabaneda autoritaarse valitsuse alt, sest nad ise on läbi teinud 1980. aastate lõpu laulva revolutsiooni ja 1991. aasta barrikaadide aja. Kuni 2020. aastani on Läti valitsus hoidnud väljakujunenud ärisuhteid Minskiga, sest ka normatiivne kriitika ei kandnud Valgevene demokraatiseerimisel vilja, kuigi Riia toetas seda 2005.–2006. aasta paiku eriti aktiivselt. Valgevene 2020. aasta revolutsioon toimus valgevenelaste endi algatusel, hoolimata sellest, mida tahes Kremli ja Lukašenko propagandistid ja desinformaatorid väidavad. Läti on endiselt huvitatud tiheda majanduskoostöö säilitamisest Valgevenega, samas toetab ja rakendab ta majandussanktsioone nende Valgevene ametnike vastu, kes on süüdi põhjendamatus vägivallas, poliitiliste oponentide vangistamises ja valimistulemuste võltsimises.

Kriisiolukorras otsis Lukašenko abi Venemaa presidendilt Vladimir Putinilt, kes rõhutas jätkuvalt Vene-Valgevene liitriigi edasise integratsiooni vajadust. Selle integratsiooni kiire rakendamine võib põhjustada probleeme Läänemere piirkonna julgeolekule. Samas puudub selle integratsiooni kulu ja sügavuse kohta märgatav selgus, sest see sõltub Valgevene ühiskonna seisukohast, mis protestiaktatsioonide õhkkonnas veel areneb. Paljud meelevaldajad on Venemaa suhtes positiivsed või neutraalsed, kuid küsimus jääb: millisel määral nõustub end ühest autoritaarsest liidrist vabastanud rahvas alluma teisele? Läti, nagu teisedki Balti riigid ja Poola, peab olema valmis mis tahes stsenaariumiks, olgu see võimuvaakum või Valgevene kiire liikumine Moskva poole. Kaliningradi regiooni militariseerimine, Suwalki koridor ja Venemaa sõjalise kohaloleku võimalik tugevdamine Valgevenes on tegurid, mida on Läti kaitse tugevdamisel seni juba kaalutud.

Selle uuringu eesmärk on analüüsida võimalikke probleeme Läti julgeolekule, mida tekitavad Valgevene sisepoliitika ja suhted Venemaaga. Uuringu esimeses peatükis vaadatakse tendentse Läti-Valgevene suhetes, kus mõlemad riigid on seni püüdnud säilitada ärilaadseid naabrussuhteid, hoolimata ideoloogilistest ja poliitilistest erinevustest. Teine peatükk käsitleb piirkondlikku julgeolekut; selle arengus seisavad silmitsi kaks suurt kaitseliitu: NATO ja KJLO. Alates Venemaa agressioonist Ukraina vastu 2014. aastal on sõjalisele ohule pööratud suuremat tähelepanu kui varem. Nagu Eesti ja Leedu, on ka Läti teinud märkimisväärseid jõupingutusi ja eraldanud raha oma kaitsevõime suurendamiseks. Aeg ja ruum on kaks olulist tegurit, mis puutub kiire hoiatuse võimesse ja NATO liitlaste suutlikkusse reageerida kiiresti võimalikule sõjalisele ohule Balti riikide jaoks.

Uurimistöö käigus tehti intervjuud ekspertide ja ametnikega. Neile esitati küsimusi Läti võimalike julgeolekuprobleemide kohta kahe stsenaariumi korral: 1) Lukašenko astub peagi tagasi või kaotab võimu ja ilmneb võimuvaakum; 2) Lukašenko või tema võimujärglase juhtimisel integreerub Valgevene kiiresti liitriigiks. Ekspertid vastasid küsimustele Läti rahvusliku julgeoleku ja kaitse, majandusliku julgeoleku ning piirikontrolli ja poliitilise sfääri kohta. Vesteldi järgmiste vastanutega: Jānis Garisons, Läti Vabariigi Kaitseministeeriumi kantsler; Dimitrijs Trofimovs, Läti Vabariigi Siseministeeriumi kantsler; Mārcis Balodis, Ida-Euroopa Poliitikauuringute Keskuse (CEEPS) teadlane; Beāte Livdanska, CEEPSi teadlane; Zmiciēr Mickiewicz ja Andrey Porotnikov, uurijad Valgevene julgeolekublogist.

2.1. LÄTI JA VALGEVENE SUHETE SEIS

Alates Läti ühinemisest EL-iga 2004. aastal on Riia jätnud Brüsselile suunatud normatiivse kriitika inimõiguste, demokraatia ning põhivabaduste probleemide kohta Valgevenes. See on olnud seotud tähelepanekuga, et normatiivne välispoliitika suhetes Valgevenega ei ole selle eesmärkide saavutamist kuidagi lähemale toonud. Samas on Venemaa suhetes Minskiga käitunud strateegiliselt ja ilma regulatiivsete nõueteta. Venemaa ostis osa Valgevene strateegilistest ressurssidest ajal, kui Lukašenko režiim oli silmitsi majandusraskustega. Näiteks müüdi Gazpromile esimesed 50% maagaasi infrastruktuuri ja transpordifirma Beltransgaz aktsiatest ning hiljem kõik 100%. Lääs tegi oma strateegilistes arvutustes vea, kui ehtas üles suhteid Valgevene ja Venemaaga. Kaasamispoliitikat järgiti Venemaa vastu tsükliliselt, samuti USA „uue alguse” katsete vormis. Sellise poliitika eesmärk oli tagada, et Venemaa ei tunneks end isoleerituna ning saaks konstruktivseks partneriks piirkondlikus ja ülemaailmses julgeolekus. Kas need eesmärgid on saavutatud? Ei, me näeme, et Venemaa on alates 2008. aastast pidanud juba kaks sõda oma naabritega, Gruusia ja Ukrainaga. Samuti on Venemaa suurendanud globaalset ebakindlust oma sõjalise osalusega Põhja-Aafrikas ja Lähis-Idas. Teisalt ei aidanud ka

lääne piirangud Valgevenele demokratiseerimise eesmärke, sest Lukašenko ei kavatsenud jagada oma autoritaarset võimu, mis põhines Venemaa subsideeritud nafta ja maagaasi hindadel. Tegelikult oli vaja teha vastupidist: ajada Venemaaga normatiivsemat poliitikat, tuginedes mitte sellele, mida Vene poliitikud ütlevad, vaid ainult nende tegudele. Valgevene suhtes aga oleks tulnud järgida kaasavat poliitikat, mis oleks võimaldanud tavalistel valgevenelastel rohkem suhelda lääne inimestega.

VABA VALGEVENET SAAB TOETADA ERINEVATES KESKKONDADES. AUTOR: ANTIPINA

Läti välispoliitika normatiivkomponent suhetes Minskiga domineeris aastatel 2005–2006, kui kogu Euroopa lootis, et hiljuti Gruusias ja Ukrainas aset leidnud demokraatlikud muutused algavad kohe ka Valgevenes. Mida kauem jäi muutus toimumata, seda rohkem kaldus Riia ametlikult vaid ärisuhete poole. Demokraatliku EL-i ja NATO riigina on Läti alati tahtnud, et Valgevene oleks demokraatlik õigusriik. Ent vastust vajav küsimus oli: kuidas seda saavutada? Krimmi annekteerimine ja sõda Ukrainas aitasid Valgevenel parandada suhteid Euroopa riikidega: Minsk valiti Prantsusmaa, Saksamaa, Venemaa ja Ukraina juhtidele paigaks, kus kohtuda nn Normandia formaadis ja arutada olukorda Donbassis. Vahendajana sai Lukašenko rohkem välisriikide tähelepanu kui eelnenud aastatel. Oma visiidi ajal Riiga 2014. aastal ütles Valgevene välisminister Vladimir Makei (Lazdiņš, Konohovs, 2014):

„Ukraina on meie lähim lõunanaaber, meie kaubakäive ulatub seitsme kuni kaheksa miljardini aastas ning meie rahvad räägivad peaaegu sama keelt või mõistavad teineteist. Seetõttu näeme Ukrainas toimuvat tragöödiana. Ja meil on absoluutne huvi näha Ukrainat kui territoriaalselt ühendatud, sõltumatut ja suveräänset riiki”. Tolleaegne viide territoriaalsele ühtsusele oli vastuolus Vladimir Putini otsusega annekteerida Krimm, olles märgiks Moskva ja Minski eriarvamustest sellel teemal.

Läti on alati olnud Euroopa Liidu idapartnerluse aktiivne toetaja. **Kahjuks ei ole Valgevene näidanud üles valmisolekut kasutada EL-i naabruspoliitika raamistikust tulevavat poliitilist ja majanduslikku kasu selle sihtriikidele.** Mingil määral võib öelda, et Läti on suhetes Euroopa Liiduga olnud Valgevene eestkostja. Lukašenko (2015) kommenteeris koostööd Lätiga: *„Andku Jumal meile samasugust koostööd teiste riikidega, nagu*

on meie vahel” 2015. aasta esimesel poolel võttis Läti vastu EL-i eesistumise ja määratles veidi ümber idapartnerluse aluspõhimõtted. Riia tippkohtumise deklaratsioon kujundas idapartnerluse kui paindlikuma, vähem normatiivse koostööraamistiku (Potjomkina, Šukytė, 2017, p. 143). See aitas kaasa Läti-Valgevene suhete paranemisele.

Läti on huvitatud Valgevene kaupade transiidist läbi Läti sadamate põhja ja läände. Teadlased Diāna Potjomkina ja Dovilė Šukytė (2017, p. 142) on kirjutanud, et Valgevene jaoks on oluline „leida turud Valgevene toodetele, odavad transiidimarsruudid, rahvusvahelised laenud, investorid, sõltumatus olemasolevast või potentsiaalsest välissurve ning omada välismaal meelitajaid ja teha poliitilist lobitööd”. Lukašenko režiim on samuti olnud huvitatud koostööst Lätiga, et minimeerida autoritaarsuse negatiivseid tagajärgi, st leevendada sanktsioone ja jätta uks läbirääkimisteks avatuks. 2019. aastal toimusid kõnelused Lukašenko võimalikust visiidist Lätti 2020. aastal. Rahvusvaheline olukord muutus selleks üha soodsamaks ja ka Donald Trumpi juhitud administratsioon hakkas alates 2018. aastast vaatama Minski pigem ärilisest (pragmaatilisest) kui normatiivsest vaatenurgast. Olukord muutus kiiresti, kui Lukašenko režiim käitus 2020. aasta augustis jõhkralt rahumeelsete meelevaldajate mahasurumisel Minski ja teiste linnade tänavatel.

Olukord Valgevenes on 2020. aasta järgnevatel kuudel dramaatiliselt muutunud, sest valgevenelased ise uskusid, et muutus on nende riigis võimalik. Sellises olukorras astus Läti valitsus kiireid samme oma suhetes Valgevene kodanikuühiskonnaga ning näitas üles täielikku toetust demokraatlikele muutustele naaberriigis. Varem ühines Riia alati EL-i ühiste sanktsioonidega olukordades, kus Valgevenes ei tagatud vabu ja õiglasi valimisi ega vabastatud poliitvange. 2020. aastal ei oodanud Läti koos Eesti ja Leeduga Brüsselit ning käivitasid kohe kahepoolseid sanktsioonid, mis nõudsid poliitvangide vabastamist ja rahumeelsete protestijate vastu suunatud vägivalda lõpetamist. Läti on loobunud ka 2021. aastal Valgevenes toimuvate hoki maailmameistrivõistluste ühisest korraldamisest. Läti ühines Leedu seisukohaga elektri mitteostmise kohta Astravetsi tuumaelektrijaamast Valgevenes, mida võib samuti pidada oluliseks sammuks.

Valgevene naabrina on Läti endiselt huvitatud vastastikku kasuliku majanduskoostöö säilitamisest. Valgevene tarnib Läti sadamate kaudu nii oma tooteid kui ka kaupu teistest riikidest, näiteks Hiinast. Läbirääkimistel Läti ja Leeduga transiidi üle kasutab Valgevene kahe Balti riigi konkurentsi enda jaoks paremate tingimuste saavutamiseks. Traditsiooniliselt moodustavad Valgevenest pärit kaubad 20% Läti kogu transiidimahust. Valgevenest pärit kaupade transiit läbi Läti koosneb peamiselt naftast ja naftatoodetest, samuti keemikaalidest. 2004. aastal loodud Läti-Valgevene valitsustevaheline komisjon (IGC) majandus-, teadus- ja tehnikaalase koostöö valdkonnas tuleb kokku kord aastas. Viimane IGC kohtumine toimus 6. septembril 2018 Riias. Läti kaupade eksport Valgevenesse moodustab 1,24% kogu Läti väliseksportist ja sellega on Valgevene Läti ekspordi sihtriikide hulgas 19. kohal. Samal ajal ulatub import Valgevenest 2,18%-ni kogu Läti impordist ja seab Valgevene teiste impordi lähteriikide hulgas 12. kohale (Läti Välisministeerium, 2020).

Majandusteadlane Andrejs Jakobsons (2012, p. 15) kirjutab, et „väliskaubanduse ajaloolised mustrid Venemaa ja Valgevenega esindavad viimase 20 aasta jooksul peamiselt majandusarengu reaalsust ning näivad olevat vähe mõjutatud riikide poliitilistest sündmustest”. Potjomkina ja Šukytė (2017, p. 147) märkisid, et „Läti Töötajate Keskliit ja Läti Kaubanduskoda – samuti Läti Raudtee, sadamad ja muud sidusrühmad, sealhulgas Valgevene diasporaa – on teinud lobitööd heade poliitiliste suhete nimel ning mõistnud teravalt hukka kõik poliitilised või majanduslikud sanktsioonid naaberriigi vastu”. Valgevene kogukond on Lätis suuruselt teine etniline vähemus (venelaste järel). Kodakondsus- ja Migratsiooniameti 2016. aasta 1. juuli statistiliste andmete kohaselt elab Lätis 69 960 valgevenelast, kellest umbes pooled on endised Nõukogude Liidu kodanikud, kes ei ole

omandanud Läti Vabariigi kodakondsust – mittekodaniku passidega isikud (Läti Välisministeerium MFA, 2020).

Tiipsemel poliitilise dialoogi käigus kohtusid Läti peaminister Krišjānis Karišis ja Lukašenko 16. jaanuaril 2020 Minskis. Valgevene välisministri Vladimir Makei visiit Lätti toimus 2018. aasta juulis. Läti välisminister Edgars Rinkēvičs külastas omakorda Valgevenet 2019. aasta juulis. Läti ja Valgevene teevad tihedat koostööd piirikontrolli osas, sealhulgas ebaseadusliku rände piiramisel. Kahe riigi piirivalvurite vahel toimuvad regulaarsed kohtumised, konsultatsioonid ja ühisõppused. 4. veebruaril 2014 jõustus Läti-Valgevene leping kahe riigi piirirežiimi kohta ning lepingu raames loodud ühine Läti-Valgevene komisjon piiriküsimustes on alustanud tööd. Läti ja Valgevene piirialad teevad Euroopa naabruspoliitika Läti-Leedu-Valgevene piiriülese koostööprogrammi raames aktiivselt koostööd, mida rahastatakse Euroopa Regionaalarengu Fondist (ERDF) ja Euroopa naabruspoliitika rahastamisvahendist (ENI). Läti ja Valgevene omavalitsuste vahel käib aktiivne koostöö. Toimunud on mitu Läti ja Valgevene omavalitsuste ühisfoorumit, kus arutati koostöövõimalusi majanduse, turismi, keskkonnakaitse, spordi ja kultuuri valdkonnas (Läti Välisministeerium, 2020).

Suur osa Läti ühiskonnast, ametnikest ja poliitikutest loodab, et Valgevene demokraatlikud muutused kulmineeruvad õigusriigi ja turumajanduse tugevdamisega, mis avab Läti-Valgevene koostööle laiad võimalused nii tipp-poliitika tasandil, äris kui ka inimes-tevahelistes kontaktides.

2.2. PIIRKONDLIK JULGEOLEK JA VALGEVENE

2.2.1. Valgevene perspektiiv

Arvestades Valgevene rolli regionaalses julgeolekus, ei saa seda vaadata eraldiseisvana Venemaast ja KLJO-st. Kollektiivse julgeoleku leping allkirjastati 15. mail 1992 viieks aastaks koos lepingu pikendamise võimalusega. Sellele kirjutasid alla Armeenia, Venemaa, Kasahstan, Kõrgõzstan, Tadžikistan ja Usbekistan. 1993. aastal ühinesid lepinguga Aserbaidžaan, Valgevene ja Gruusia. Kui 1999. aastal saabus aeg lepingut uuendada, ei tahtnud Aserbaidžaan ja Gruusia enam koostööd jätkata. 2002. aastal asutati lepingu alusel rahvusvaheline organisatsioon – KLJO. Nagu Põhja-Atlandi lepingu artikkel 5, sätestab KLJO artikkel 4 (CSTO, 2012) meetmed, mida tuleb võtta välise agressiooni korral:

„/---/ agressiooni toimepanemise korral (relvastatud rünnak, mis ähvardab turvalisust, stabiilsust, territoriaalset terviklikkust ja suveräänsust) mis tahes liikmesriigi vastu annavad kõik teised liikmesriigid selle liikmesriigi taotlusel viivitamata viimasele vajalikku abi, sealhulgas sõjalist abi /---/“.

Kuigi KLJO-l on kollektiivne kaitsenõukogu, mis koosneb riigipeadest, välis-, kaitse- ja siseministritest ning kollektiivse kaitsenõukogu peasekretärist, tegutseb KLJO de facto Venemaa alluvuses. Lukašenko näitas kuni 2014. aastani üles lojaalsust Kremlile; teisalt pole Valgevene olnud huvitatud solidaarsusest kõigi KLJO liikmetega, nimelt Kesk-Aasia riikidega. Kui 2001. aasta mais anti Jerevanis välja dekreet, et luua kollektiivne kiirreageerimisjõud 1600 sõdurist, mis pidi hõlmama ühe pataljoni nii Kasahstanist, Kõrgõzstanist, Venemaalt kui ka Tadžikistanist, ei osalenud Valgevene selles. 2009. aastal, pärast KLJO tippkohtumisel osalemisest keeldumist, ütles Lukašenko: „Miks peaksid meie mehed Kasahstanis võitlema? Emad võivad minult küsida, miks ma nende pojad Valgevenest nii kaugemale sõtta saadan. Mille eest? Ühtse energiaturu nimel? See pole see, millest elud sõltuvad. Ei!“ (Kudors, 2017).

Lukašenko on õppinud nõudma Moskvalt majanduslikku vastutasu oma sõjalis-strateegilise lojaalsuse eest. 2009. aastal ütles Valgevene president: „*Majandus on meie ühise julgeoleku alus. Aga kui Valgevene lähim KLJO liitlane üritab seda aluspõhja hävitada ja de facto surub valgevenelased põlvili, siis kuidas me saame rääkida julgeoleku konsolideerimisest KLJO piirkonnas?*” (Kudors, 2020). Tavaliselt on olnud nii, et niipea kui majanduslikud vaidlused Moskvaga said lahendatud, muutis Lukašenko oma avalduste sisu ja kuulutas, et sõja korral käib Valgevene Venemaaga käsikäes: „*Aga ma ütlen kõigile läänes otse: nii Euroopa Liit kui ka USA mõistavad, mida ma ütlen – vaadake, te peate seda teadma ja me ei varja seda –, kui Jumala pärast midagi läheb valesti, siis meie seisame kõrvuti Venemaaga. See on meie liitlane!*” (Regnum, 2015).

Vladimir Putin on juba oma esimesest ametiajast alates näidanud üles erilist huvi suhete vastu Valgevenega. 2000. aasta Venemaa sõjalises doktriinis anti Valgevenele eelisroll. Venemaa ja Valgevene sõjaline koostöö on kujunenud ühiskolleegiumi (kahe riigi kaitseministrite) regulaarsete kohtumiste, õhukaitsejõudude ühisoperatsioonide, ühiste sõjaliste õppuste Zapad ja Vene relvade Valgevenesse tarnimise abil. Vene raadiotehniline keskus, statsionaarne radarijaam Volga asub Valgevenes Gantceвичys. See on raketihoiatussüsteemi integreeritud. Seda teenindab umbes 600 inimest. Samuti asub Vileykas Venemaa 43. sidekeskus, kaugsidekeskuse raadiojaam. Selle abil korraldab Vene merevägi raadiosidet laevade ja allveelaevadega, samuti raadioluuret. Seda jaama teenindab umbes 250 inimest. Moskva jaoks on Valgevene oma kontrolli all hoidmise üks olulisemaid põhjusi sõjalis-strateegiline, seega ei saanud Lukašenko keeldumine 2015. aastal Venemaa sõjalise lennubaasi Valgevenesse paigutamisest Moskva-Minski suhetes märkamatuks jääda. Valgevene ja Venemaa vahel on sõjalise ja sõjalise-tehnilise koostöö valdkonnas enam kui kolmkümmend lepingut.

Julgeolekuekspert Nora Vanaga (2017, p. 60) juhib tähelepanu sellele, et Valgevene relvajõududel on 45 000 aktiivset teenistujat ja umbes 270 000 reservväelast. Vanaga (2017, p. 60) märgib, et Valgevene armee:

„/--/ koosneb ühest eriotstarbelisest brigaadist, neljast mehhaniseeritud brigaadist, ühest mobiilsest brigaadist, neljast suurtükiväebrigaadist, ühest raketibrigaadist ja kahest suurtükiväegrupist. On kaks operatiivstaapi: läänekeskus Grodnos ja loodekeskus Borisovis. Õhujõud koosnevad umbes 100 fikseeritud tiibadega õhusõidukist (lahingulennuk Mikoyan MiG-29 Fulcrum, Sukhoi Su-27 Flanker õhukaitseks ja SU-25 Frogfoot rünnakuks/lähimaa õhutoetuseks), 140 helikopterist (Mi-24 Hind ründehelikopterid ja Mi-8 Hip ründehelikopterid/transpordikopterid), tagasihoidlikust hulgast Aero L-39 õppelennukitest ja umbes tosinast transpordilennukist”.

Üks Valgevene kaitseprobleem on kaitse moderniseerimise ebapiisav rahastamine. Näiteks on Valgevenes põhiliseks kasutusel olevaks tankiks T-72B aastast 1985, ka soomukid on 1980. aastate algusest. Sama kehtib õhujõudude tehnika kohta, mõned hävitajad ja helikopterid on 1970. ja 1980. aastate toodang. Valgevene majandusprobleemid ei võimalda relvajõudude piisavat moderniseerimist, kuid abi tuleb Venemaalt, sest Venemaa müüb Valgevenele odavalt relvi. Venemaa sõjaväeekspert Aleksandr Golts (2017, p. 89) tuletab meelde, et „*rohkem kui 400 sõjaväelast on praegu koolitusel 23 Venemaa sõjaväekoolis ja -akadeemias*”.

VALGEVENE-VENEMAA LIITRIGINA TUGEVDAMINE SUNNIB LÄTIT ARENDAMA OMA SÕJALIST VÕIMEKUST. PILT ON ILLUSTRATIIVNE. AUTOR: ART JOHNSON

Kõige parem näide sõjalisest koostööst Venemaa ja Valgevene vahel on regulaarne õppus Zapad, kus sõjategevus mängitakse läbi Valgevenes Kaliningradi regioonis ja Läänemeres. Kuigi Valgevene ja lääne vahel oli pärast 2014. aastat teatud koostöö, olid Zapadi õppused meeldetuletuseks tegelikkusest: Valgevene on Venemaa lähedane sõjaline liitlane. Alates 2009. aastast on Zapadi peetud nelja aasta järel ja nende õppuste stsenaariumid hõlmavad tavaliselt Balti riikide NATO partneritest äralõikamist õhuruumis ja merel, sest need on NATO partnerite peamised teed, mille kaudu abistada Balti riike sõja korral.

Zapadi sõjaliste õppuste põhiosa 2009. ja 2013. aastal toimus Valgevene territooriumil ja Kaliningradi regioonis. 2009. aastal toimusid õppused Valgevene Obuzlesnovski ja Khmelovka prügilates. 2017. aastal viidi põhiväed Eesti idapiiri vastas asuvale Luga sõjaväe-õppepolügoonile. Zapad-2017 oli enneolematult suuremahuline, kus osales suur hulk sõjaväelasi. Paralleelselt Zapad-2017-ga toimusid suurejoonelised õppused ka Lõuna sõjaväepiirkonnas, kus harjutasid Vene 8. armee, 49. armee ja 58. armee.

Zapadi õppused tuletavad teistele riikidele meelde, et Valgevenet ei saa sõjaliselt Venemaast eraldi vaadata, hoolimata Lukašenko retoorikast. Pärast Krimmi ebaseaduslikku annekteerimist olid Lukašenko märkused mõnevõrra närvilised. Ta ütles, et Valgevene ei ole „Venemaa maailm”, andes seega märku, et ametlik Minsk on mures riigi iseseisvuse pärast. Praktikas ei ole see aga olnud täielik suveräänsus, sest Lukašenko on kindlustanud oma isiklikku võimu, mitte tõelist iseseisvust Moskvast.

Suhtumise poolest NATO-sse on ametlik Valgevene ja Venemaa ühehäälsed, kuid ajavahemikul 2014. aastast 2020. aasta protestideni on Valgevene esindajate avaldused NATO kohta olnud mõõdukamad kui Venemaa omad. 2015. aasta detsembris vastu võetud Venemaa riiklik julgeolekustrateegia ütleb (Venemaa Välisministeerium, 2016):

„Põhja-Atlandi lepingu organisatsiooni (NATO) sõjalise potentsiaali suurendamine ja sellele ülemaailmsete funktsioonide andmine, mis on vastuolus rahvusvahelise õiguse normidega, samuti bloki riikide sõjalise tegevuse kannustamine, alliansi edasine laiendamine ning selle sõjalise infrastruktuuri paigutumine Venemaa piiridele lähemale tekitavad ähvardava ohu riiklikule julgeolekule”.

Kulus aega, et jõuda mõisteni „ähvardav oht” („*threat*”), sest 2010. aastal kasutati Venemaa kontseptuaalsetes dokumentides veel mõistet „oht” („*danger*”). Minsk teravdas oma retoorikat pärast Aleksandr Lukašenko telefonivestlust Vladimir Putiniga 16. augustil 2020. Sealtpaale on Valgevene propagandistid hakanud selgitama, et NATO paigutas oma jõude Valgevene lähedale Poolasse, Leetu ja Lätti. Valgevene riigimeedia kuulajates tekitati ohutunne.

2.2.2. Läti perspektiiv

Enne 2020. aastal Valgevene linnades alanud tänavaproteste räägiti Valgevenest avalikult harva kui võimalikust ohust ja Venemaa KLJO liitlasest. Alates protestide algusest on eksperdid ja ajakirjanikud arutanud võimalikke stsenaariume. NATO-ga ühinemisel kohustusid Balti riigid pühendama oma kaitsele kaks protsenti SKP-st, kuid kriisiaastatel (2009–2011) oli riigikaitse üks sektoritest, mida kokkuhoiumeetmed kõige enam mõjutasid. 2014. aasta sündmused Ukrainas muutsid Läti valitsuse seisukohta ja kaitsevaldkonna rahastamist suurendati kiiresti. NATO Walesi tippkohtumise otsused kindlustasid ka Läti ja Leedu otsuse jõuda 2018. aastal kahe protsendini. Eesti oli kulutanud kaitsele kaks protsenti oma SKP-st juba mitu aastat. NATO tippkohtumiste otsused Walesis ja Varssavis olid Balti riikidele eriti soodsad, sest hübriidohud loeti piisavaks põhjuseks, et rakendus artikkel 5, samuti otsustati lähetada NATO laienenud lahingugrupp Balti riikidesse ja Poolasse.

Kuigi NATO valmisolekut oma liikmeid kaitsta on korduvalt veenvalt väljendatud, eriti pärast Venemaa 2014. aasta agressiooni Ukrainas, on avalikkus endiselt mures NATO võimaliku vastuse kiiruse ja tõhususe pärast Baltimaades. Venemaa propagandistid kahtlevad regulaarselt NATO solidaarsuses ning osutavad, et Balti riigid muutuvad pärast NATO ja Venemaa sõda „põlenud maaks”. Ideaalis peaks NATO kohalolek takistama sõjalist invasiooni; järgitakse hoiatamispoliitikat sõnumiga, et invasiooni tagajärjed on kulukad. Siin paiknevad liitlaste väed on rohkem tugifunktsiooniga – kui rünnak toimub, tuleb seda kuni lisajõudude saabumiseni tagasi hoida (Cepurītis, 2018). Alates 2014. aastast on avalikkuses olnud palju spekulatsioone selle kohta, kui kiiresti suudaksid Venemaa arvuliselt ja tehniliselt üleolevad jõud võimaliku invasiooni korral Läti okupeerida.

NATO reageerimise kiirus ja jõudude liikuvus on seotud ka Suwałki koridori küsimusega, sest seda koridori püüaksid Vene ja Valgevene jõud sõja korral NATO-ga sulgeda, takistades seega maismaatransporti ja sidet Balti riikide ja teiste NATO liikmete vahel. Euroopa Poliitikaanalüüsi Keskuse uuring Suwałki koridori kohta näitab, et ruum, aeg ja mastaap on kategooriad, mida koridori kontekstis silmas peetakse (Hodges, Bugajski ja Doran, 2018, p. 3). Lääne väed tuleb paigutada Suwałki koridori lähedale ja näidata potentsiaalsele vaenlasele, et kõik tema sõjalised väljaasted peatatakse. Poola ja Leedu jõud peavad koostöös liitlasjõududega hoidma koridori avatuna, kuni saavad NATO lisajõud. NATO ja Vene jõudude üldise tasakaalu ja asümmeetrilise paigutuse tõttu on Venemaa eelis regioonis vaid lühiajaline, sest sõja korral nihkub jõudude tasakaal aja jooksul NATO kasuks.

NATO vägede saabumise õigeaegsuse määrab muu hulgas Euroopa maanteede infrastruktuur, mis ei sobi kõikjal relvade transportimiseks, samuti piiriületuse aeganõudvad bürokraatlikud takistused. Näiteks selleks, et USA üksused Saksamaalt siseneksid Poolasse või ühte Balti riikidest, tuleb luba saada kõigilt riikidelt, kelle territoorium tuleb selleks läbida. Üks küsimusi, mida arutati 11.–12. juulil 2018 Brüsselis toimunud NATO tippkohtumisel, oli sõjaline liikuvus – vastastikuse koordineerimise ja infrastruktuuri parandamine. NATO kaitseministrid toetasid liitlaste valmisoleku suurendamist, „nelja

kolmekümne” algatust, mis võimaldab alliansil mobiliseerida 30 päeva jooksul 30 mehhaniseeritud pataljoni või 30 000 meest, 30 lennukieskadrilli või 300 lennukit ja 30 sõjalaeva või allveelaeva (Stoltenberg, 2019). Need üksused hakkaksid tegutsema olemasolevate NATO reageerimisjõudude toetusena.

Venemaa ja Valgevene kui autoritaarsed ja tsentraliseeritud riigid saavad teha otsuseid kiiresti, samal ajal kui NATO on demokraatlike riikide kogukond ja ühine otsustamine võib võtta kauem aega. Siin peab aga Vene pool arvestama sellega, et tema invasiooni korral alustab Läti vastutegevust ilma igasuguse koordineerimiseta, lisaks saavad teised NATO liikmesriigid, näiteks Eesti, Leedu, Poola, USA, Ühendkuningriik anda oma vasturünnaku Venemaale kohe esimestel tundidel; pealegi saab lööke suunata mitte ainult Balti riikidesse tungivate Vene jõudude pihta, vaid ka Venemaa ja selle liitlaste territooriumile (Kudors, 2018, lk 25).

Läti riiklike relvajõudude prioriteetseks võimekuseks on tunnistatud varajane hoiatamine, õhuruumi valve, õhukaitse, liikumisvõimekus, maapealse lahingu võimekus ja toetus vastuvõtva riigina. Läti armee üks suurimaid projekte viimastel aastatel on maavägede mehhaniseerimine. See hõlmab nii lahinguluure soomusroomikmasinate kui ka iseliikuvate haubitsate jätkuvaid tarneid ning Stinger õhukaitseüsteemide tarneid liitlastelt. Ukraina sõda on aidanud kaasa Vabatahtliku Rahvuskaardi arengule. Alates Krimmi ebaseaduslikust annekteerimisest Venemaa poolt 2014. aastal on Läti Rahvuskaardi liikmete arv märkimisväärselt suurenenud. Vabatahtlik Rahvuskaart on saanud Läti oluliseks kaitsejõuks. 2014. aastal oli uute värvatute arv eelmise aastaga võrreldes peaaegu kahekordistunud, 2015. aastal oli kasv peaaegu 50% (Skreija, 2018).

Nagu Valgevenet ei saa piirkondliku julgeoleku seisukohast vaadata eraldiseisvana KLJO-st ja domineerivast Venemaal, nii ei saa Läti julgeolekut vaadelda eraldi NATO tegevusest Läänemere piirkonnas. Viimastel aastatel on Läti suurendanud oma julgeolekut kahes mõttes: 1) suurendanud NATO liitlaste teadlikkust Lätist ja edendanud rahvusvahelist koostööd; 2) suurendanud Läti julgeolekut ja parandanud oma sõjalist kaitsevõimet. Lisaks on Läti töötanud strateegilise suhtluse valdkonnas ja suurendanud avalikkuse vastupanuvõimet, mis võib ohu korral vähendada negatiivseid tagajärgi.

2.3. ESIMENE STSENAARIUM: VÕIMUVAAKUM VALGEVENES

Valgevene sisepoliitika muutused 2020. aastal on olnud enneolematud. Suure osa avalikkuse rahumeelsed protestid presidendivalimiste võltsimise ja poliitvangide kinnipidamise vastu on Valgevene kodanikuühiskonna tugev väljendus. **Hoolimata protestide muljet avaldavast ruumilisest ja ajalisest ulatusest on Lukašenko suutnud säilitada jõustruktuuride lojaalsuse.** Lukašenko tahab ellu viia põhiseadusreformi, mille järel ta annab tõenäoliselt võimu üle oma järglasele. Moskva jaoks on oluline, et järglane oleks Venemaale lojaalne ja jätkaks liitriigiks integreerumist. Küsitavaks jääb, kas valgevenelased lubavad otsustada oma saatuse üle Minski ja Moskva kontorites ilma üldsuselt küsimata. Kui Valgevenes korraldatakse põhiseaduse muutuste üle rahvahääletus Lukašenko organisatsioonilise juhtimise all, siis sellisel referendumil ei ole ootuspäraste võltsimiste tõttu legitiimsust.

Selle uuringu käigus peetud vestlused Valgevene julgeolekuekspertide Zmicier Mickiewicz ja Andrei Porotnikoviga on näidanud, et võimuvaakum Valgevenes ei ole võimalik koordinatsiooninõukogu tõttu, mis töötab võimu rahumeelse ülemineku nimel mitmes valdkonnas. Luuakse poliitilisi jõude, mis on valmis kiiresti tegutsema, kui Lukašenko ühel või teisel viisil tagasi astub. Zmicier Mickiewicz (2020) märkis intervjuus:

„Võttes arvesse valgevenelaste praegusi tundeid, on juhul, kui Lukašenko kaotab võimu, kõik uued võimud rohkem läänemeelsed kui Lukašenko, kes on 100% läänevastane. Kõik poliitilised jõud peavad reageerima ühiskonna nõudmistele ning pakkuma vähemalt võrdset koostööd lääne ja Venemaaga. See oleks juba iseenesest palju parem kui praegune olukord.”

Valgevene julgeolekublogi uurija Andrei Porotnikov märkis, et riigi bürokraatia ja korrakaitsestruktuuride esindajad on väga distsiplineeritud ning riik ei killustu. Porotnikovi (2020) sõnul tagavad esiteks opositsioonistruktuurid võimu ülemineku ja teiseks, „see on Venemaa, kes täidab igasuguse vaakumi kohalike bürokraatidega, kes praegu töötavad Moskvast (liitriigi) integratsiooni struktuurides, kui see vajalikuks osutub”. Tegelikult räägib Porotnikov kahest võimustsenaariumist: esimesel juhul saab võimu keskmeks Svetlana Tihhanovskaja, teisel juhul täidavad võimulünga Venemaa ja Valgevene liitriigi struktuurid ja inimesed.

2020. AASTA DEMONSTRATSIOONID OLID RAHVAROHKED JA RAHUMEELSED.

AUTOR: A. MATSKEVITCH

2.3.1. Riiklik julgeoleks ja kaitse

Ida-Euroopa Poliitikauuringute Keskuse (CEEPS) küsitletud teadlased Mārcis Balodis ja Beāte Livdanska osutasid, et võimuvaakum tekitaks Valgevenes palju sisemist hõõrumist. Balodis (2020) ütleb:

„Selle tulemusena on võimalus, et Lätis toimuvad mingisugused provokatsioonid eesmärgiga legitimeerida või õõnestada teatud rühmitusi Valgevenes. Lisarisk on, et võimuvõitlus toimuks suures osas meedias.”

Populaarne Venemaa meedia Lätis võib tekitada infomulli Valgevenes toimuva kohta. CEEPS-i teadlase sõnul võib see lõhestada mitte ainult Valgevene ühiskonna, vaid teha seda ka Venemaa enda sees. 2008. aastal seadis selline stsenaarium pretsedendi, kui Venemaa-Gruusia sõja ajal toimus Riia tänavatel kaks meelevaldust, üks Gruusia valitsuse ja teine Kremli seisukoha toetuseks. Livdanska (2020) usub, et Valgevene võimuvaakum võib avaldada negatiivset mõju Läti riiklikule julgeolekule, sest Venemaa valitsus püüaks kiiresti tühimikku täita ja tema jõudude selles valguses kohalolek Läti välispiiril näitaks

Venemaa geopoliitiliste huvide laiendamist Lätti lähedal. Läti Vabariigi Siseministrieriumi kantsler Dimitrijs Trofimovs (2020) märkis oma vastuses intervjuuküsimustele:

„Võimuvaakum, mis tekiks, kui Valgevene praegune president Lukašenko kaotaks võimu, tekitaks ebakindlust Valgevene tulevaste arengutrendide suhtes. See võib kahjustada piirkondlikku stabiilsust ja mõjutada seega ka Lätti.”

Valgevene poliitilise kriisi kontekstis ja kaose korral peaks Läti kaitsektor pöörama suuremat tähelepanu sellele, mis toimub väljaspool Läti piire. Mārcis Balodis (2020) osutab: *„Kaose ajal on piirijulgeolek ülimalt oluline. Arvestades, et Venemaa sõjalised ja julgeolekujõud oleksid tõenäoliselt seotud sisemise võimuvõitlusega, on oluline pidada silmas nende liikumisi meie piiril.”* Sellises olukorras peab Läti tugevdama koostööd oma liitlastega NATO-s ja EL-is. Selle stsenaariumi kohaselt peaks toimuma ka Läti julgeolekuteenistuste aktiivne töö, et jälgida olukorda ja vahetada infot partnerteenistustega välismaal (Livdanska, 2020).

2.3.2. Majanduslik julgeolek

Võimuvaakum võib mõjutada Läti majanduslikku julgeolekut. Samas tuleks märkida, et Läti ja Valgevene majandus ei ole nii tihedalt seotud, et drastilised muutused kujutaksid Lätile olulist ohtu. Transiit Läti sadamate kaudu on Valgevenele kasulik, seega oleks selle katkestamine või mahu vähendamine kaose korral kõige tõenäolisemalt ajutine. **Majanduslikus kontekstis võib selline olukord luua eeltingimused mitmele Valgevene ettevõttele oma vara ja füüsilise asukoha ümberpaigutamiseks Lätti.** Siis oleks võimalus, et *„mõnda neist komponentidest võidakas kasutada Läti või lääne vastu, näiteks kui teatud ettevõtted või üksikisikud osalevad infokogumisoperatsioonides”* (Balodis, 2020). Julgeolekuriskid on seotud asjaoluga, et on raske kindlaks teha Läti turul tegutsevate Valgevene äriühingute tegelikke kasusaajaid ja tegelikke huve. Samal ajal tuleks märkida, et selline stsenaarium ei saaks realiseeruda suures ulatuses.

Võimuvaakum Valgevenes võib mõjutada eriti Latgale (Valgevenega piirneva regiooni) majandust, kus on väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete seas rohkem suhtlemist. Valgevene majanduses võib toimuda stagnatsioon või isegi majanduslangus. See võib kaasa tuua kaupade ja teenuste kogukäibe vähenemise mõlemas riigis. Valgevene turu ja nõudluse nõrgenemine võib avaldada negatiivset mõju mõnele Läti eksportivale ettevõttele, eriti Latgales ja piirialadel (Trofimovs, 2020). Kuigi Balti riigid tervikuna säilitaksid oma majandusliku, poliitilise ja sotsiaalse stabiilsuse, võivad välismaised otseinvesteeringud naabruses valitseva poliitilise ebastabiilsuse tõttu väheneda. Selliste investeeringute maht võib väheneda eriti Latgales, kus investeeringuid on kõige rohkem vaja. Dimitrijs Trofimovs (2020) juhib tähelepanu sellele, et *„võimuvaakum võib luua tingimused, milles mõned Valgevene kodanikud lahkuvad riigist uusi majanduslikke võimalusi otsima või põgenevad mõne julgeolekuriski eest. Isegi kui Lätti tuleb mõni tuhat sellist inimest, tuleks kaaluda võimalusi tagada nende integreerumine kohalikku kogukonda ja tööturule”.*

2.3.3. Piirikontroll

Piirikontrolli julgeolekuriskid võivad potentsiaalselt süveneda, arvestades, et Valgevene võimuvaakum võib viia sisekonfliktideni, mis omakorda võivad kaasa tuua suurenenud inimeste voo Euroopa Liidu välispiiridel, see aga omakorda võib panna piirivalvuritele nende igapäevastes töökohustustes lisakoormuse. Mārcis Balodis (2020) juhib tähelepanu: *„Poliitiline ebakindlus Valgevenes tingiks rõhuasetuse piirikontrollile, et piirata*

väljaspool Valgevenet aset leidvate provokatsioonide võimalust. Ebakindlus võib tekitada Valgevene piirivalvurite seas teatavat umbusaldust, mis võib mõjutada nende töö tõhusust. Piiriülene koostöö võib kannatada, samal ajal kui organiseeritud kuritegevus võib panna toime piiriüleseid ebaseaduslikke tegusid (Livdanska, 2020). Läti jaoks oleks selles kontekstis suur ülesanne tagada inimressursid, et jälgida piiridel toimuvat, organiseeritud kuritegevust ja rännet.

Lätis on suhteliselt suur Valgevene vähemus, eriti Latgale piirkonnas, seega on võimalus, et Valgevene kodanikud ei viita sellele, et nad põgenevad poliitilise režiimi eest, vaid et nad lähevad Lätti majanduslikel põhjustel või sugulastele külla. Samal ajal võib muidugi olla inimesi, kes taotlevad varjupaika Lätis, samuti inimesi, kes viisa taotlemisel näitavad, et nad põgenevad poliitilise režiimi eest. Kantsler Trofimovs (2020) väljendab arvamust, et see võib tuua kaasa kahe Valgevene kodanike kategooria tekkimise: üks, kes kvalifitseerub Lätis toetuse saamiseks, ja teine, kes ei kvalifitseeru (sest need isikud ei ole tuvas-tatavalt poliitilise režiimi eest põgenenud). Selline olukord võib potentsiaalselt põhjustada rahulolematust valgevenelaste seas, kes on varem saabunud ja juba elavad Lätis. Kriisist mõjutatud riikidest pärit varjupaigaotsijate võimaliku massilise Lätti saabumisega seotud institutsioonide koordineeritud tegevuskava on jõus ja näeb ette meetmed juhaks, kui Läti on silmitsi varjupaigataotlejate massilise sissevooluga. See kava kehtiks ka siis, kus Lätti hakkaks saabuma massiliselt varjupaigataotlejaid Valgevene muutunud poliitilise olukorra tõttu. Trofimovs (2020) tuletab meelde, et tähelepanu tuleb pöörata asjaolule, et **praegune varjupaigataotlejate ja rahvusvahelise kaitse saajate toetussüsteem on üsna nõrk**. Valgevene varjupaigataotlejate massiline sissevool nõrgestab veelgi süsteemi, mis võib viia avalikkuse rahulolematuseni.

2.3.4. Organiseeritud kuritegevus

Läti Riikliku Politseiameti organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse esimese osakonna (ONAP) juhataja Raitis Kalnačs on juhtinud tähelepanu sellele, et Lätis on umbes kakskümmend organiseeritud kuritegelikku rühmitust, mille liikmed ei ole alates 1990. aastatest oluliselt muutunud, kuid mis on drastiliselt muutnud oma kuvandit ja tegevussfääri (TvNet, 2020). Paljud varasemad kurjategijad on läinud üle legitiimsesse äritegevusse, säilitades samal ajal kontrolli oma varasemate kriminaalsete rühmituste üle. Praegu muutuvad Lätis kriminaalkuritegude tendentsid, nimelt nn füüsiliste kuritegude arv. Vähenenud on varavastaste kuritegude (röövimine, autovargus jne) arv. Võrreldes maailmas toimuvaga on Läti suhteliselt rahulik, sest tellitud tapmisi on vähe ja organiseeritud kuritegelike rühmituste vahel ei toimu aktiivset võitlust.

Samas tekivad uued kuriteoliigid, eriti internetikeskkonnas. Ülemaailmsed suundumused näitavad, et 2021. aastal ületab küberkuritegevus kõik uimastiturud. Ka Lätis peavad õiguskaitseasutused küberkuritegevusele üha rohkem tähelepanu pöörama. **Kuritegelik maailm investeerib tehnoloogiasse, et end kaitsta ja maskeerida end parimal võimalikul moel**. Küberkeskkond on Läti politsei¹² jaoks proovikivi, seetõttu kiitis valitsus 2018. aastal heaks organiseeritud kuritegevuse ennetamise ja selle vastu võitlemise kava, mis sätestas muu hulgas küberdiviisi tugevdamise (Likumi, 2018). 2018.–2020. aasta kavas nähti ette tugevdada küberosakonna operatiivsuutlikkust ja tõhusust internetiluure valdkonnas ning pöörata suuremat tähelepanu krüptovaluuta ringlusele. Osakond jätkab küberkuritegevuse suutlikkuse arendamist ja tugevdamist riigi piirkondades, koolitab töötajaid ning pakub logistilist tuge piirkondlikul tasandil (Likumi, 2018).

¹² Küberosakonna ametlik nimi on Läti riigipolitsei peamise kriminaalpolitsei osakonna majanduskuritegude osakonna kolmas üksus (võitlus küberkuritegevuse vastu ja intellektuaalse omandi kaitse).

Nagu nähtub Valgevene kriisist 2020. aastal, valisid hiljuti presidendivalimistel aktiivselt välisturgudele lülitunud Valgevene IT-ettevõtted üleminekuks eelkõige Leedu ja Poola turu, sest nende riikide regulatsioonid ja maksusüsteem on Valgevene ettevõtetele soodsamad (Livdanska, 2020). Läti on üks riike, kuhu Valgevenest pärit IT-spetsialistid võiksid Valgevene tõsise kriisi korral suhteliselt suurel arvul liikuda. Sellega kaasneks oht, et mõned neist võivad ise tegeleda internetis kuritegeliku tegevusega või palkab neid organiseeritud kuritegevus.

2.3.5. Poliitilised tegurid

Võimuvaakum võib Valgevenes tekitada palju turbulentsi, mis muudaks protsesside tulemuse raskesti ennustatavaks. Ametlik Venemaa tajuks sellist tühjust kui rohelist tuld veel aktiivsemaks sekkumiseks Valgevene sotsiaalsetesse ja poliitilistesse protsessidesse. Balodis (2020) juhib tähelepanu: „Valgevene poliitikud oleksid huvitatud koostööst Läti poliitikutega, et end lääne valitsuste silmis legitimeerida. See võib tekitada olukorra, kus sisepoliitika on lõhestunud seoses sellega, kes on legitiimne ja esindab Valgevene rahvast. Lisaks tõmbaksid Valgevene poliitikud (ja nende loosungid) Läti ühiskonnas tähelepanu, mis võib luua sisemisi lõhesid selle kohta, kes või mis on Valgevene jaoks pikemas perspektiivis parim.” Tuleks arvestada, et mõned valgevenelased Lätis tarbivad Kremli juhitavate telekanalite sisu, seetõttu on nad avatud väärinfole. Ebakindluse korral on Vene propagandistid eriti aktiivsed tõlgendama Valgevene sündmusi ja protsesse Kremli huvides, et häälestada Lätis elavad valgevenelased Moskva positsiooni kasuks. Kui Valgevenes tulevad võimule demokraatlikult meelestatud jõud, peab Läti looma koostöömudeli, mis maksimeerib uue Valgevene valitsuse eelseid koostöös lääne ja EL-iga, liikudes eemale ametliku Venemaa mõjust (Livdanska, 2020).

2.4. TEINE STSENAARIUM: VENEMAA JA VALGEVENE INTEGRATSIOON LIITRIIGIKS

Aleksandr Lukašenko on väitnud, et ei töötaks riigi uue põhiseaduse alusel enam presidendina. Arvestades Kremli negatiivset hoiakut Valgevene võimaliku sõltumatu välispoliitika suhtes, on selge, et ametlik Venemaa teeb kõik endast oleneva, et Lukašenko järglane oleks oma suure naabriga lähedastes suhetes ja lojaalne. Putini režiim on huvitatud Valgevene hoidmisest oma mõjuorbiidis, nii et Venemaa-Valgevene liitriigi suurem integreerumine on kooskõlas Moskva regionaalsete ambitsioonidega, mis on suunatud domineerimisele. Küsitletud eksperdid ja riigiametnikud on nõus, et selline stsenaarium mõjutab Läti julgeolekulukorda. Valgevene julgeolekuekspert Zmiciar Mickiewicz (2020) osutab:

„Kremli jaoks ideaalne olukord on Armeenia stsenaarium – kontrollida kõike ja maksta mitte millegi eest. Kuid Valgevene ei ole sellise geopoliitilise dilemma ees nagu Armeenia, seetõttu on manööverdamisvõimalused palju laiemad. Sõjalises mõõtmes ei vaja Venemaa Valgevenet kui strateegilist punkti – ta on juba rajanud oma territooriumil tugeva kaitseinfrastruktuuri Valgevenest itta. Ja selleks, et omada sõjalise surve punkte lääne vastu, on Venemaa loonud Kaliningradi oblastis ja okupeeritud Krimmis tohutud A2/AD võimalused.”

Mickiewicz (2020) usub, et Venemaa soov luua Valgevenes uus sõjaväebaas on rohkem poliitiline küsimus kui sõjaline. Samal ajal tunnistab Mickiewicz, et sügavam integrat-

sioon liitriigina suurendab piirkonnas ebakindlust, sest Venemaa on rahvusvahelisel areenil ettearvamatu.

Valgevene julgeolekublogi uurija Andrei Porotnikov usub, et kuigi Lukašenko on võimalik, ei ole liitriigi sügav integratsioon võimalik. Porotnikov (2020) juhib tähelepanu, et Moskva ja Minski vahel on praegu pinged põhiseadusliku reformi üle: „Lukašenko tahab muutusi, mis ei muuda midagi. Venemaa nõuab omalt poolt superpresidendisüsteemi lammutamist.” Valgevene pool võib lubada riiki ilmuda Vene armee uutel üksustel, kuid Valgevene vägede allutamine Vene relvajõudude ülemjuhatusel võib põhjustada märkimisväärse vastulöögi. Porotnikov (2020) juhib tähelepanu, et „venelased edendavad nüüd aktiivselt KLJO-s rahvusvaheliste brigaadide moodustamise ideed, nagu NATO-s. Pole veel selge, kui edukas see on. Aga see teema oli sel sügisel avalikult väljas”. Porotnikovi arvamus langeb kokku CEEPS-i teadlase Balodise omaga (2020): „Koostöö looks ka sõjalise partnerluse, tekitades sõjalise võimu väikese nihke. Valgevenet saaks kasutada sõjaliste operatsioonide hüppelauana, eriti Suwalki koridori puhul. Siiski võib Valgevene sõjaväe sees olla veel siseheitlusi ohvitseride seas, kes ei soovi saada Vene sõjaväe osaks.”

2.4.1. Riiklik julgeolek ja kaitse

Mārcis Balodis (2020) rõhutab:

„Sügavam integratsioon tähendaks sisuliselt, et Venemaa ja Valgevene relvajõude saab lugeda üheks. Kõige suurem mõju võib sellel olla Suwalki lõhe turvalisusele, kusjuures Venemaa saavutab tugevama kontrolli seda ümbritsevate territooriumide üle. Valgevene relvajõud on teadete kohaselt püüdnud mitte sattuda „Venemaa vs. maailm” konfliktidesse. Kuid Venemaa, kes saavutab otsesema kontrolli Valgevene territooriumi üle, tähendaks, et tema kohalolek oleks rohkem väljendunud.”

Läti Kaitseministeeriumi kantsler Jānis Garisons (2020) juhib tähelepanu sellele, et Valgevene-Venemaa suurema integratsiooni korral väheneb Läti jaoks varajase hoiatamise aeg, sest Vene sõjaline infrastruktuur läheneb Lätile Valgevene territooriumilt. Teadlased (Hodges, Bugajski, ja Doran, 2018, lk 3) Euroopa Poliitikaanalüüsi Keskuse (CEPA) USA töörühmast räägivad samuti varajase hoiatuse tähtsusest, osutades, et iga Balti riik peab arendama kolme võimekust, et edukalt tõrjuda Venemaa rünnakut: „Varajane hoiatus Moskva varjatud õnnestustegevusest sihtpiirkonnas, mida saab tõkestada või ohjeldada; võimekad jõud, mis suudavad kiiresti reageerida; ning piisav infrastruktuur ja eelpositsioneeritud varustus, et võimaldada NATO vägede kiiret rakendamist.” Kolmanda võimekuse arendamiseks ning sadamate, sildade ja teede seisukorra parandamiseks peab NATO tegema koostööd Euroopa Liiduga, mis eraldab esimest korda uuel EL-i programmiperioodil vahendeid EL-i liikmesriikide kaitseks. Läti sadamad, raudteed ja sillad peavad sobima liitlasriikide sõjaväevarustuse jaoks ning Euroopale on oluline arendada ühist sõjalist logistikat ehk n-õ sõjalist Schengenit.

Läti on koos liitlastega töötanud ka CEPA nimetatud kahe esimese võimekuse tugevdamiseks. 2018. aastal tehti Läti riikliku julgeoleku seaduses muudatused, mis määravad tervikliku riigikaitse põhimõtted ja täpsustavad juhtumid, kui ministrite kabinetil on õigus otsustada Rahvuskaardi ja reservõdurite mobiliseerimise üle (Balode, 2018). Tõhus ja kiire reageerimine on võimalik sõjalise mobiliseerimise kaudu, et tegeleda ohuga juba enne hädaolukorra väljakuulutamist. Seadusemuudatused olid vajalikud, sest seni oli mobiliseerimine ette nähtud ainult hädaolukorras, kuid see võib olla liiga hilja, arvestades sõjalise ohu dünaamilisust.

Uue normi kehtestamisega, mis määrab kindlaks tervikliku riigikaitse aluspõhimõtted, täiendati seadust kodanike õigusega „kasutada kodanikuvastuseisu, et tõkestada agres-

sori ebaseaduslikke haldusasutusi ja relvastatud üksusi; osutada relvastatud vastupanu agressori relvastatud üksustele; pakkuda igasugust toetust kodanikuvastupanus ja relvastatud vastupanus osalejatele, samuti NATO või EL-i liikmesriikide relvajõudude üksustele, toetades NAF-i ja nende sõjaliste ülesannete täitmist Läti riigis, mis rakendavad oma sõjalist kaitset (2018), mis on Läti riigi kaitse” (Balode). Sellised põhimõtted on seotud nii tänapäeva sõjategevuse eripäraga kui ka laiema avalikkuse sooviga mitte kunagi enam lubada 1940. aasta sündmuste toimumist. Neid muudatusi võib vaadelda kui jätku riikliku julgeolekuseaduse 2016. aasta muudatustele, mis juba toona laiendasid sõja määratlust ja kehtestasid ohu korral kohesed kaitsemeetmed, ootamata eraldi korraldust. See tähendab, et isegi käsuliini katkemise korral on pataljoni tasandil sõduritel õigus osutada relvastatud vastupanu (Kudors, 2018, p. 28). See parandab Läti valmisolekut invasiooni korral kiiresti reageerida.

2.4.2. Majanduslik julgeolek

Nagu näitas poliitiline kriis Valgevenes pärast 2020. aasta presidendivalimisi, on ettevõtjad tingimustes, kus nad ei nõustu režiimi tegevusega, valmis viima oma ettevõtted üle teiste riikide turgudele. Liitriigi tihedama integreerimise korral võiksid mõned Valgevene ettevõtted liikuda ka Lätti, seega on siin potentsiaalselt suurimaks ohuks võimalik spionaaž teise režiimi jaoks ning ebaselged tõelised kasusaajad, kellel võivad olla sidemed selle režiimiga ja varjatud eesmärgid Lätis (Livdanska, 2020). Mārcis Balodis (2020) juhib tähelepanu sellele, et „Valgevene ettevõtteid saaks kasutada rahapesuks või muuks kuritegevuseks Läti finantssektori kaudu, õhustades selle usaldusväärust”.

Tööpuudus Lätis on juba Covid-19 ajal tõusuteel ning riik on oma võlga ja eelarvedefitsiiti oluliselt suurendanud. Dimitrijs Trofimovs Läti Siseministeeriumist (2020) osutab, et **kui paljud valgevenelased siirduvad Lätti, võib olla raske tuhandeid sisserändajaid kiiresti kohalikule tööturule integreerida**. Lisaks tuleks rahastada muud liiki sotsiaalabi, nagu keeleõpe ja haridus. Sellistele inimestele toetuse andmine võib tekitada Läti majandusele märkimisväärse koormuse. Pole veel selge, kuidas Valgevene tihedam integreerumine Venemaaga mõjutab Läti-Valgevene kaubandust. Võib eeldada, et kui Valgevene integreerub tihedamalt Euraasia Majandusliidu turuga ja liigub EL-ist eemale, kannatab Läti majandus (eriti Latgale) väheneva kaubanduse tõttu.

2.4.3. Piirikontroll

Kui Valgevene uus valitsus uue presidendiga edendab kiiresti Venemaaga liitriigi integreerimist, siis võib märkimisväärne osa valgevenelasi sellise stsenaariumiga rahulolematu olla ja osa neist võib migratsiooniprobleemi teravdada. Selles kontekstis, nagu eelmiseski stsenaariumis, on Läti kaitstes oluline roll inimressurssidel ja võimalustel ennetada võimalikku ohtu, mida põhjustavad organiseeritud kuritegevus, volitamata piiriületused ja ulatuslik ränne (Livdanska 2020). Kui president Lukašenko on endiselt ametis ning edendab Venemaa ja Valgevene integratsioonikava, siis võib see suurendada rahutuste ja konfliktide riske, nii et see stsenaarium võib suurendada rännet palju suuremal määral kui esimene stsenaarium. Valgevenelased võivad potentsiaalselt otsida pelgupaika oma lähinaabruses: Leedus, Poolas ja ka Lätis. On võimalik, et Euroopa-meelsed valgevenelased tahaksid Valgevenest lahkuda ja pääseda mujale EL-i. Seetõttu tuleks otsida sellele probleemile lahendust EL-i tasandil.

Kantsler Dimitrijs Trofimovs (2020) juhib tähelepanu sellele, et Valgevene kodanike kiire sissevool võib ohustada suutlikkust pakkuda seaduslikke tööhõivevõimalusi kõigile

sisserändajatele, eriti Covid-19 tingimustes. Trofimovs (2020) selgitab: „Kui Valgevene revolutsioon maha surutakse, siis on oodata, et poliitiliste varjupaigataotlejate voog võib suureneeda ja tekitada Läti sotsiaal- ja majandussüsteemile lisakoormuse seoses toetuse andmisega. Valgevene kodanike kiire sissevool, andmata neile piisavaid majanduslikke võimalusi, ning Läti ja EL-i ametiasutused, kes ei reageeri piisavalt kiiresti ja sihikindlalt, võivad kaasa tuua kasvava rahulolematuse nii sisserändajate kui ka kohalike seas.” Ja lõpuks on oht, et suure hulga inimeste sissevoolu tõttu Läti võib Covid-19 levik Lätis suureneeda, arvestades, et viiruse levik on Valgevenes palju kiirem ja kontrollimatum. See omakorda võib üle koormata Läti tervishoiusektori, mis on 2020. aasta detsembriks juba oma võimekuse ammendanud.

2.4.4. Organiseeritud kuritegevus

Sarnaselt võimuvaakumi stsenaariumiga võib Kremli võimu tugevdamisega Valgevenes kaasnev valgevenelaste kiire sissevool Läti põhjustada uustulnukate nihkumist n-ö halli majandusse (illegaalselt töötades), suurendada ärakasutamise ja inimkaubanduse riski ning soodustada Valgevene kodanike kaasamist organiseeritud kuritegevuse võrgustikesse. See võib omakorda panna politseile lisakoormuse, sest selle inim-, finants- ja tehnilised ressursid on juba niigi piiratud, arvestades, et need on osaliselt suunatud Covid-19 ohjeldamis-, kontrolli- ja järelevalvemeetmete rakendamisele (Trofimovs, 2020). Kui Valgevene peaks astuma kiireid samme Venemaaga integreerumise poole, tuleb kaaluda veel üht võimalikku tegurit kahe riigi ühinemisel. Teadlane Mark Galeotti, kes korraldas 2017. aastal uuringu Venemaa organiseeritud kuritegelike rühmituste mõju kohta Euroopas, jõudis järeldusele, et Läti ja Küpros tõusevad Euroopa kaardil esile, olles nii rahapesukeskused kui ka riigid, kus Venemaa organiseeritud kuritegevus on imbinud kohalikku vene keelt kõnelevasse kogukonda. Galeotti (2017) on oma uurimuses juhtinud tähelepanu sellele, et Vene kurjategijad maskeerivad end üha enam legaalses majanduses tegutsevateks ettevõtjateks, kasutades nii ära kohti, kus venelaste ja teiste Euraasia rahvusrühmade kogukonnad on suured. Üks selline koht on Riia, kus on suur hulk Venemaa emigrante ja teisi venekeelseid inimesi, mis on kuritegevust soodustava keskkonna loomiseks vajalik. Uurimus (Galeotti, 2017) meenutab: „Vene riik on väga kriminaalne ning kriminaalse „allmaailma” ja poliitilise „ülamaailma” põimumine on viinud selleni, et režiim kasutab aeg-ajalt oma võimu tööriistadena kurjategijaid.” **Läti õiguskaitseasutused peavad arvestama, et mõned neist, kes tulevikus koliksid Läti, võivad olla seotud organiseeritud kuritegevusega Valgevenes või – vene keelt kõneleva keskkonna tõttu – Venemaa organiseeritud kuritegevusega.**

Samas tuleb rõhutada, et see on vaid oletus teoreetiliselt võimalikust riskist, mis ei pruugi realiseeruda. Seetõttu tuleks põhjalikumalt uurida usaldusväärsemat prognoosi. Venemaal on julgeolekuteenistused ja ametlik võim seotud kuritegeliku maailmaga, kuid Putini režiim on nende teenistuste abiga hierarhia tipus, ülalpool maffiat, olles võimeline kasutama viimast ka poliitilistel eesmärkidel. Ei ole veel selge, kui kaugemale võivad Valgevene ja Venemaa ühe riigi formaadis kokku kasvada, mistõttu pole selge ka Venemaa organiseeritud kuritegevuse rolli võimalik suurenemine Valgevenes ja võimalik, et ka Lätis Valgevene diasporaa arvulise kasvu kaudu. Igal juhul peab Läti arvestama Galeotti järeldusega, et Venemaa organiseeritud kuritegevuse mõju Euroopa riikides, sealhulgas Lätis, tuleb käsitleda mitte ainult kuritegevusevastase võitluse, vaid ka riikliku julgeoleku küsimusena. Kuigi siin tuleks märkida, et need valgevenelased, kes võivad Kremli mõju tõttu oma riigist lahkuda, võivad olla hästi haritud ning orienteeritud õigusriigi ja demokraatlike väärtuste austamisele. Seetõttu on oluline mitte näha kõiki sisserändajaid või-

maliku ohuna riiklikule julgeolekule ja rahule. Enamik hästi haritud valgevenelasi võiks Läti riigile ja selle majandusele kasu tuua.

2.4.5. Poliitilised tegurid

Balodis (2020) juhib tähelepanu sellele, et Valgevene ja Venemaa tihedama integratsiooni korral „hakkaks Kremli-meelne meedia rääkima kahest vennalikust rahvusest, kes lõpuks kokku tulevad, samuti kujutama Venemaad kui usaldusväärset partnerit, kes püüab väiksemaid riike aidata. Seda narratiivi, ehkki see on küllalt laialt levinud, saaks kasutada kohaliku elanikkonna seas, et külvata umbusaldust praeguse Läti valitsuse vastu. Lisaks võivad Venemaa poliitikud levitada ideed, et Venemaa teeb õiget asja, tekitades seega kohalikus elanikkonnas lõhesid”. Lisaks oletab Balodis (2020), et „on tõenäoline, et 2020. aasta proteste kasutatakse näitena sellest, kuidas Lääs ei suutnud delegitimeerida Valgevene valitsust, mis annab võimaluse rääkida, et koostöö on täpselt see, mida Valgevene elanikkond tahab, ning et protestid on välisrahastatud tegevus Valgevene ja Venemaa vastu”. Kremli juhitud meedia on Lätis mõne Venemaa, Ukraina ja Valgevene sihtühema seas populaarne, nii et ühiskonna ühtekuuluvuse seisukohalt on oluline, milliseid sõnumeid Läti valgevenelased Venemaa propagandistidelt ja desinformaatoritelt saavad. Ametlik Venemaa eksitab jätkuvalt Läti avalikkust, säilitades lõhet läti- ja venekeelsete elanike vahel. Kremli juhitud meedia loodud lugu Valgevenes toimuvast moonutab reaalsust ning lõhestab Läti ühiskondlikku ja poliitilist keskkonda.

Läti huvides on see, et tema naaber Valgevene oleks demokraatlik ja sõltumatu õigusriik, kus austatakse inimõigusi. Kui demokraatlikud reformid saavutavad tulemus, siis keskendub Läti välispoliitika suhetes Valgevenega sellega, et toetada Minskit suhetes EL-i riikide ja institutsioonidega. Kui Valgevene revolutsioon toob kaasa olulisi muutusi riigi poliitikas, siis on raske arvata, kuidas demokraatlik Valgevene võiks nõustuda suurema integratsiooniga autoritaarse Venemaaga. Teisest küljest, kui revolutsioon ei saavuta seatud eesmärgi, siis ei soodusta Venemaa ja Valgevene integreeritum liitriik Läti ja Valgevene kahepoolsete suhete parandamist.

KOKKUVÕTE

Läti ja Valgevene piir on ühelt poolt NATO ja EL-i piir ning teiselt poolt KLJO ja Euraa-sia Majandusliidu piir. Alates 2020. aasta augustist on Läti avalikkus jälginud Valgevenes toimuvaid protsesse mure ja lootusega. Muret teeb see, et demokraatlik muutus võidakse lämmatada ja autoritaarne Lukašenko jääb võimule. Teine muret tekitav võimalus on, et Kreml kasutab olukorda ära ja muudab Valgevene veel sõltuvamaks Venemaa Föderatsiooni võimudest, vähendades seega Valgevene demokratiseerimise võimalusi ja peatades Valgevene võimaliku ühise keele läänega. Lootused omakorda on seotud Valgevene kodanikuühiskonna tugevnemisega, mis kukutab ühe autoritaarse liidri, kelle valitsuse ajal jäid tema poliitilised vastased kadunuks, ja valgevenelased ei võta omaks teist autoritaarset liidrit, Vladimir Putinit.

Peamine probleem Läti julgeolekule juhul, kui Valgevene astub samme kiireks integreerumiseks Venemaaga, on varajase hoiatamise perioodi lühenemine. Suurem integreerumine Venemaa-Valgevene liitriigiks õõnestab Valgevene suveräänsust, sealhulgas Valgevene territooriumi sõjalist kontrolli, sest Venemaa Föderatsiooni Kaitseministeerium tahab sel juhul täielikku kontrolli riigi ja selle relvajõudude üle. Sellise stsenaariumi korral lakkab NATO-Venemaa sõja korral Valgevene olemast sõjalises mõttes iseseisev riik ning Venemaa suudab käivitada Läti ja Leedu vastu suunatud sõjalise kampaania lühema ajaga, kasutades selleks ka Valgevene territooriumi. Suwalki koridori kontroll on seotud ajafaktoriga, seega on määrav, kumb konflikti osapool on esimene, kes selle maismaaosa enda kontrolli alla võtab, võimaldades NATO liikmetele maismaaühenduse. Läti on suurendanud võimet mobiliseerida oma jõud kiiresti; see on saavutatud muu hulgas õigusaktide muudatuste kaudu, mis välistavad sissetungijatele vastupanu osutamata jätmise. Tervikliku kaitsekontseptsiooni vastuvõtmine suurendab Läti ühiskonna vastupanuvõimet mis tahes kriisis. Läti õhuruumi kontroll NATO liikmesriikide poolt rotatsiooni korras, samuti NATO täiendav kohalolu Lätis, mida juhib Kanada, toimivad suhetes Venemaa ja selle liitlastega olulise heidutava poliitikavahendina.

Mõlemas stsenaariumis on eriti oluline vastupidavus hübridohtudele, kas siis võimaliku võimuvaakumi korral või Venemaa sõjalise infrastruktuuri toomisel Valgevene kaudu Läti piirile lähemale. Mõlemal juhul võivad Vene infosõja funktsionäärid püüda mõjutada valgevenelaste ja teiste Lätis elavate venekeelsete inimeste meelsust, et nad soosiksid Kremli poliitikat Valgevenes.

Meedias ja sotsiaalvõrgustikes toimuv Läti avalikkuse häälestamine Kremli seisukoha kasuks on hävitav, sest see lõhestab Läti elanikkonda eetiliselt ja väärtuste poolest ning kriisiolukorras võib see muutuda ohuks sisekorrale ja riiklikule julgeolekule. Läti meedia tugevdamine, sidusa haridusreformi rakendamine (mis suurendab läti keele kasutuse osakaalu vähemuskoolides) ning meediapädevuse edendamine on osa poliitikast, mida tuleb edasi rakendada.

Läti majandusjulgeolek võib olla ohus mõlema stsenaariumi puhul. Samas tuleks märkida, et vaatamata Valgevene kaupade transiidi tähtsusele Läti majanduse jaoks ei ole Läti ja Valgevene majandussuhted üldiselt nii ulatuslikud, et nende muutus mõjutaks dramaatiliselt Läti majandust. Risk peitub selles, et Läti tulnud Valgevene ettevõtteid saab kasutada varjatud tegevuseks Läti vastu.

2020. aasta detsembris püsib ebakindlus seoses lähitulevikus toimuda võiva Vene-Valgevene liitriigi suurema integratsiooniga. Valgevenes võimuvaakumi tekkimise väljavaated on väikesed seoses Sviatlana Tsikhanouskaya juhtimise all koordineeriva nõukogu asutamisega, millel on legitiimsus paljude Valgevene ja lääne valitsuste silmis. Vaakumi võib välistada ka Moskva, pannes ametisse Lukašenko järeltulija, kui too edendab Valgevene

tihedamat integreerimist Venemaaga. Kui aga tekib kaos, siis võib tekkida oht Läti riiklikule julgeolekule, sest võimuvaakum Valgevenes võib viia sealsete sisekonfliktideni, mis võivad ajendada inimeste suurenenud voogu Euroopa Liidu välispiiridele, sealhulgas Läti piirile.

Piirikontrolli rakendamine võib mõlemas stsenaariumis olla keeruline. Kui Valgevene revolutsioon maha surutakse, siis on oodata, et poliitiliste varjupaigataotlejate voog Lätti võib suureneda. See võib tekitada Läti majandus- ja sotsiaalsüsteemile lisakoormuse seoses sisserändajatele toetuse andmisega. Kui selline inimeste sissevool tekib kiiresti, võivad Läti institutsioonid, kes ei suuda pakkuda migrantidele adekvaatseid majanduslikke võimalusi, äratada rahulolematust nii immigrantide kui ka kohalike seas. Veel üks probleem, mida põhjustaks Valgevenest Lätisse sisenevate inimeste arvu suurenemine, oleks Covid-19 levik Lätis, mis 2020. aasta detsembris on juba toonud kaasa Läti tervishoiusektori ummistumise, eriti meditsiinitöötajate vähesuse tõttu.

Olenemata sellest, milline stsenaarium Valgevenes realiseerub, on Läti selleks valmis. Läti valitsus on pööranud suurt tähelepanu koostööle NATO liitlastega ja oma kaitsevõimekuse arendamisele, eriti pärast Krimmi annekteerimist 2014. aastal. Nii 2% SKT rahastuse eraldamine kaitsevajadusteks kui ka relvajõudude võitlusvõimekuse arendamine ja armee mehhaniseerimine on sammud, mis tagavad Läti julgeoleku. Vabatahtlik Rahvuskaart on suurenenud nii arvude kui ka lahinguvõime osas. Terviklik kaitse ja põhjalik arusaam Venemaa infosõja iseärasustest on lisategurid, mis suurendavad Läti ühiskonna vastupanuvõimet ja sellest tulenevalt riiklikku julgeolekut üldiselt.

KASUTATUD ALLIKAD

- Balode, L. 2018. Nacionālās drošības likumā plāno izmaiņas, par kurām jāzina katram. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/296652-nacionalas-drosibas-likuma-plano-izmainas-par-kuram-jazina-katram-2018> [Kasutatud 15.12.2020].
- Balodis, M. 2020. *Interview with a researcher of the Centre for East European Policy Studies. [Interview]* (4.12.2020).
- Cepurītis, M., 2018. *NATO samita nezināmais – alianses vienprātība.* [Vörgumaterjal] Leitav: <https://lvportals.lv/viedokli/297209-nato-samita-nezinamais-alianses-vienpratiba-2018> [Kasutatud 21.11.2020].
- CSTO, 2012. *Collective Security Treaty, 15. mai 1992.* [Vörgumaterjal]. Leitav: https://en.odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ [Kasutatud 15.12.2020].
- Galeotti, M., 2017. *Crimintern: How the Kremlin uses Russia's criminal networks in Europe* [Vörgumaterjal] Leitav: https://ecfr.eu/publication/crimintern_how_the_kremlin_uses_russias_criminal_networks_in_europe/ [Kasutatud 16.01.2021].
- Garisons, J., 2020. *Interview with the State Secretary of the Ministry of Defence of the Republic of Latvia. [Intervjuu]* (27.11.2020).
- Golts, A., 2017. Belarus and Russia: Military Cooperation but with Different Goals' in Kudors, A. (ed.) *Belarusian Foreign Policy: 360°*. Rīga: CEEPS, University of Latvia Press, pp. 87-100.
- Hodges, B., Bugajski, J. and Doran P.B., 2018. *Securing the Suwałki Corridor, Strategy, Statecraft, Deterrence, and defence.* Washington DC: CEPA.
- Jakobsons, A., 2012. The Economic Dimension of Bilateral Relationships between Latvia, Russia and Belarus – Past and Present' in Sprūds, A., (ed.) *The Economic Presence of Russia and Belarus in the Baltic States: Risks and Opportunities.* Rīga: CEEPS, LIIA, Centre for Geopolitical Studies, Academic Center for Baltic and Russian Studies (ABVKeskus)
- Kudors, A. 2017. Bez Georga lentītēm. [Vörgumaterjal]. Leitav: <https://ir.lv/2017/5/29/bez-georga-lentitem/> [Kasutatud 15.12.2020].
- Kudors, A., 2018. Regional Security of the Baltic States: Challenges and Solutions' in Sprūds, A. and Andžāns M. (eds.) *Security of the Baltic Sea Region Revisited amid the Baltic Centenary.* The Riga Conference Papers 2018, pp. 18-30.
- Kudors, A., 2020. *Notikumi Baltkrievijā: Impērijas atbilde.* Latvijasdrošiba.lv. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.latvijasdrošiba.lv/post/notikumi-baltkrievij%C4%81-imp%C4%93rijas-atbilde> [Kasutatud 15.12.2020].
- Lāti Vālisministerium MFA, 2020. Latvijas Republikas un Baltkrievijas Republikas divpusējās attiecības. *Mfa.gov.lv.* [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/divpusejas-attiecibas/latvijas-un-baltkrievijas-attiecibas#ekonomika> [Kasutatud 15.12.2020].
- Lazdiņš, A. & Konohovs, A., 2014. Baltkrievijas Ārlietu Ministrs: Ukrainā Notiekošo Uztveram Kā Tragēdiju. [Online]. Leitav: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/baltkrievijas-arlietu-ministrs-ukraina-notiekoso-uztveram-ka-tragediju.a78657/> [Kasutatud 15.12.2020].

- Likumi, 2018. Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.-2020. gadam (prot. Nr. 13 42. §) *Likumi.lv*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://likumi.lv/ta/id/297481-par-organizetas-noziedzibas-noversanas-un-apkarosanas-planu-20182020-gadam> [Kasutatud 16.01.2021].
- Livdanska, B., 2020. *Interview with a researcher of the Centre for East European Policy Studies*. [Interview] (3.12.2020)
- Mickiewicz, Z., 2020. *Interview with an expert of the Belarus Security Blog*. [Interview] (25.11.2020)
- Porotnikov, A., 2020. *Interview with an expert of the Belarus Security Blog*. [Interview] (18.11.2020).
- Potjomkina, D., Šukytė, D., 2016. Belarus and the Baltics: Did Crisis Really Become an Opportunity? in Kudors, A. (ed.) *Belarusian Foreign Policy: 360°*. Rīga: CEEPS, University of Latvia Press, pp. 139-158.
- Regnum, 2015. *Лукашенко: «Русский мир — это не про нас»*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://regnum.ru/news/polit/1920378.html> [Kasutatud 15.12.2020].
- Stoltenberg, J., 2019. *Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of NATO Defence Ministers*. NATO.int [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_169936.htm?selectedLocale=en [Kasutatud 15.12.2020].
- Skrejija, D., 2018. *Krimas faktors stimulē Latvijas Zemessardzi, būtiski audzis uzņemto zemessargu skaits*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.delfi.lv/bizness/budzets_un_nodokli/krimas-faktors-stimule-latvijas-zemessardzi-butiski-audzis-uznemto-zemessargu-skaits.d?id=50220071 [Kasutatud 15.12.2020].
- Trofimovs, D., 2020. *Interview with the State Secretary of the Ministry of Interior of the Republic of Latvia*. [Interview.] (27.11.2020).
- TvNet, 2018. *Latvijas organizētā noziedzība saglabājusi līderus, taču viņi sabiedrībā parādās kā biznesmeņi*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tvnet.lv/4533500/latvijas-organizeta-noziedziba-saglabajusi-liderus-tacu-vini-sabiedriba-paradas-ka-biznesmeni> [Kasutatud 16.01.2021].
- Vanaga, N., 2017. 'The Defence Policy of Belarus: A Regional Perspective' in Kudors, A. (ed.) *Belarusian Foreign Policy: 360°*. Rīga: CEEPS, University of Latvia Press, pp. 57-72.

Kasutatud fotod

- A. Matskevich. Valgevene 2020. aasta demonstratsioonid. https://cdn.pixabay.com/photo/2020/08/24/07/14/minsk-5512944_960_720.jpg
- Antipina. *Vabat Valgevenet saab toetada erinevates keskkondades*. https://as1.ftcdn.net/v2/jpg/03/71/57/32/1000_F_371573213_hhmH1ZYgRSqNKnFE2qDwLQTEvNIcf9oD.jpg
- Art Johnson. *Valgevene-Venemaa liitriigina tugevdamine sunnib Lätit arendama oma sõjalist võimekust*. https://as2.ftcdn.net/v2/jpg/03/84/54/79/1000_F_384547914_CnnpnYEAxKNihzh1PUcetZq8ZJ0onEukH.jpg

3. VALGEVENE VABARIIGIS JÄTKUV KRIIS: LEEDU VABARIIGI RIIKLIKU JULGEOLEKUT MÕJUTAVATE TEGURITE ARENGU PROGNOOS

Gediminas Buciunas

Tulevik sõltub sellest, mida sa täna teed
Mahatma Gandhi

SISSEJUHATUS

Artikli autor esitab oma seisukoha pärast 2020. aasta augusti valimispettust Valgevenes puhkenud kriisi võimalikest tagajärgedest Leedu Vabariigile. Täpsemalt võimalikust mõjust sisejulgeolekule, Euroopa Liidu välispiiri haldamisele ning Leedu ja Valgevene majandussuhetele.

Enne uurimistöö teema juurde asumist soovib autor esitada lühiülevaate mitmest tegurist, mis on Valgevene presidendi Aleksandr Lukašenko võimul püsimiseks ülitähtsad. Samuti aitab see prognoosida sündmuste võimalikku arengut Valgevene Vabariigis.

„Need, kes hääletavad, ei otsusta midagi. Need, kes häält loevad, otsustavad kõik.“

See tsitaat pärineb Nõukogude Liidu valitsejalt Jossif Stalinilt. See kehtib tänini. Eespool toodud väide peegeldab täielikult Valgevene 2020., 2015., 2010. ja 2005. aasta presidendivalimiste valimispettuse olemust ja laadi. Demokraatlike valimiste ning ausa ideede ja programmide konkurentsi asemel eelistab autoritaarne riigipea Lukašenko valida mis tahes vahendid, sealhulgas pettuse, et saavutada oma eesmärk – võita presidendivalimised. Lukašenko on Valgevenet raudse rusikaga valitsenud alates 20. juulist 1994. Teda on süüdistatud valimiste ebaausas korraldamises, sealhulgas viimastel valimistel 9. augustil 2020. Selle laialdase valimispettuse tulemusel puhkesid lõpuks Valgevenes massilised protestid ja need jätkuvad vaatamata politsei ja eriuksuste liigse vägivalda kasutamisele, meelevaldsetele kinnipidamistele jne. Valgevene sündmused tekitavad poliitikute ja kodanikuühiskonna seas palju küsimusi. Kui kaua kestavad massilised protestid ja politsei liigne vägivald? Kuhu see välja viib? Millist mõju avaldab see naaberriikidele? Paljud

eri riikide poliitikud ja akadeemilised töötajad kaaluvad Valgevene sündmuste arengu erinevaid stsenaariume: need varieeruvad kahest kuueni. Näiteks kuus stsenaariumi, mille esitasid Valgevene opositsiooni esindajad.

Selle peatüki autor analüüsib kaht Valgevene kriisi arengusuundade stsenaariumi ja nende mõju Leedu Vabariigile:

- 1) Lukašenko langeb kiiresti võimult ja riigis võib tekkida võimuvaakum;
- 2) Lukašenko või tema venemeelsem asendaja laseb Venemaa Föderatsioonil ja Valgevenel rohkem integreeruda.

Selle peatüki autor analüüsib ühiskonnas toimuvat sündmust – jätkuvat kriisi ja arengusuundi Valgevenes. Analüüsi peamised elemendid on president Lukašenko isikuomadused (autor käsitleb seda nimetuse all „isiklikud tegurid”), riigis toimuvatesse protsessidesse kaasatud inimrühmad (eliit) (sisemised tegurid) ja protsessid, mis toimuvad eraldiseisva riigi ümber ja selle riigi (antud juhul Valgevene) sees, kuhu on kaasatud peamised geopoliitilised osalejad (väline tegur).

3.1. ISIKLIKUD TEGURID

Kui kavatseme analüüsida inimese ja võimu suhet, peab süvenema inimese isikuomadustesse. Eesmärk on saada selge psühholoogiline pilt inimesest, kes mängib olulist rolli riigis toimuvates ühiskondlikes sündmustes.

Leiame Valgevene presidendi Lukašenko kohta avalikult ligipääsetavatest allikatest palju infot, mille abil saab teha põhjalikke uuringuid, et prognoosida ühiskondlike sündmuste arengu võimalikke stsenaariume. Lukašenko avaldused; tema kommentaarid ühiskondlike sündmuste kohta; tema igapäevane keelekasutus; kõige populaarsemad kasutatavad väljendid; suhtumine oponentidesse; tema hääletoon ja intonatsioon; kehakeel; tema käitumine sotsiaalvaldkonnas; ootamatud sammud ja tegevused (näiteks külastas ta Minski vanglat ja kohtus kinnipeetud opositsiooniliidritega, esitas neile ettepaneku põhiseaduse reformide kohta, ehkki toomata välja olulisi üksikasju selle kohta, kuidas ta kavatseb muuta juba olemasolevat võimujaoitust Valgevenes) jne. Teine näide Lukašenko ettearvamatu käitumisest tuli esile 24. augusti 2020. aasta sündmuste ajal, iseseisva Valgevene kõigi aegade suurimate protestide 15. päeval. Valimispettuse vastu kogunes meelt avaldama umbes 200 000 inimese suurune rahvahulk. Lukašenko demonstreeris avalikult Kalašnikovi tüüpi automaati ja saatis samal ajal maailmale ja kohalikule kogukonnale tugeva signaali, et ta ei kavatse tagasi astuda, et ta on täis energiat võidelda lõpuni, kuni surmani. Sarnase signaali andis ta ka 17. augustil 2020. aastal Minski ratastraktoritehase külastuse ajal. Ta küsis töötajate hulgalt: „*Te räägite ebaõiglastest valimistest ja soovite ausaid valimisi?*” Rahvas karjus vastuseks: „*Jah!*” Lukašenko vastas neile: „*Valimised on läbi. Kuni te mind tapnud ei ole, uusi valimisi ei tule!*” (Dixon, 2020). Isegi nende näidete põhjal võime prognoosida Valgevene presidendi Lukašenko tugevat tahet hoida võimu enda käes ja nimetame seda haiglaseks võimuihaks.

Autoritaarsete režiimide juhtide isiksuseomadused ja soov võimul püsida võivad olla teadusliku uurimistöo eraldi teema. Valgevene puhul võib see nähtus viidata haiglasele soovile kontrollida riigis kõike ja jääda võimule mis tahes vahenditega. Lukašenkol on sügavalt juurdunud kujutlus, et ta on asendamatu. **Ta usub, et kui tema ei ole Valgevene president, kaotab riik oma riikluse, majandusliku iseseisvuse ja kontrollimatud sündmused riigis võivad varem või hiljem suunata riigi kaosesse, ettearvamatuse ja vägivalla kätte.**

3.1.1. Sisemised tegurid

Ivan Julm (Ivan IV valitses aastatel 1533–1584, neist alates 1533. aastast suurvürstina ja aastatel 1547–1584 tsaarina), Jossif Stalin (Nõukogude Liidu diktaator, valitses aastatel 1922–1953), Muammar al-Qaddafi (Liibüa diktaator, valitses aastatel 1969–2011), Saddam Hussein (Iraagi diktaator, kes kukutati 2003. aastal, valitses riiki alates 1979. aastast), Hosni Mubarak (2011. aasta araabia kevade ajal ametist tagandatud Egiptuse president, juhtis riiki alates 1981. aastast). See on nimekiri vaid mõnest autokraatlikust valitsejast eri riikidest, mis asuvad eri mandritel. Mis on ühist nende ja Valgevene presidendi Lukašenko vahel? Vastused võivad olla järgmised: nad valitsesid või valitsevad (Lukašenko) riiki rohkem kui veerand sajandit; kasutasid või kasutavad endiselt jõhkraid meetodeid, et võimu oma käes hoida. Osa neist kukutati väliste võimude poolt, osa kaotas võimu kohaliku eliidi, peamiselt jõustruktuuride, näiteks armee, politsei, julgeolekuasutuste juhtide toetuse puudumise tõttu. Selle artikli autor uurib eliitfaktorit, mis loob Lukašenkole sobivad tingimused pikaajaliseks võimul püsimiseks Valgevenes.

Max Weber (1946, p. 4) väitis oma moodsa riikluse teoorias:

„ /---/ riik on inimkooslus, kes nõuab (edukalt) füüsilise jõu seadusliku kasutamise monopoli antud territooriumil. Pange tähele, et „territoorium“ on üks riigi tunnuseid. Täpsemalt, praegusel ajal omistatakse füüsilise jõu kasutamise õigus teistele institutsioonidele või üksikisikutele ainult niivõrd, kuivõrd riik seda lubab. Riiki peetakse ainaks vägivalla kasutamise õiguse allikaks“.

USA kantsler Condoleezza Rice nimetas Valgevenet 2005. aastal Euroopa viimaseks diktatuuriks (CNN, 2005). Tegelikult on president Lukašenkol käes tohutu võim, mis asendab kõiki kolme võimu haru: kohtu-, täidesaatvat ja seadusandlikku. Valgevene põhiseaduses on sätestatud võimude lahususe põhimõte. Valgevene põhiseaduse artikkel 6 ütleb, et „Valgevene Vabariigis teostatakse riigivõimu lähtudes võimude jagamise põhimõttest seadusandliku, täidesaatva ja kohtusüsteemi vahel“ (Anon., 2004). Samas teostavad seadusandlikku võimu Valgevene president ja presidendi administratsioon. Valgevene Vabariigi presidendi võim kuulub maailma suurimate laiaulatuslike võimude hulka. President kuulutab välja referendumid, erakorralised valimised, vabastab põhiseaduses sätestatud juhtudel parlamendikojad ja nimetab vabariigi nõukogu nõusolekul (lihtsalt demokraatlike institutsioonide olemasolu imiteerimine) keskvalimiskomisjoni esimehe, peaprokuröri ja riigipanga esimehe. President nimetab ja vabastab iseseisvalt ametist riikliku kontrollikomitee esimehe. Valgevene Vabariigi 1996. aasta põhiseadus laiendas riigipea pädevust õigusloome valdkonnas. President annab välja dekreedid (kehtivad seadusena), käskkirjad ja korraldused, mis jõustuvad kohustuslikult kogu Valgevene Vabariigi territooriumil. Presidendi õigusloomepädevuse ulatus heidab varju esinduskogule parlamendile. Samuti teostab president Valgevenes täielikku kontrolli võimu täidesaatva haru üle. Ministrite nõukogu on presidendi täitevvõim, mis allub presidendi administratsioonile, kust pärinevad kõik poliitilised algatused ja suunad. Lukašenkol on riigipeana märkimisväärne mõju õigusasutustele. Ta nimetab konstitutsioonikohtu juhid ja ülemkohtu koos selle kohtunikega jne. Valgevene võttis 2013. aastal vastu avaliku teenistuse seaduse, mida on sellest ajast alates sageli muudetud. Presidendi administratsioon vastutab *de facto* personali juhtimise eest avalikus teenistuses. **Kõik ametisse nimetamised Valgevene riiklikes (politsei, julgeolekuamet), mitteriiklikes (tsiviil) ja sõjaväeteenistustes on *de facto* poliitilised.** President kontrollib rangelt õigusloomet, seaduse täitmise protsesse ning õiguskaitseorganite, julgeolekuteenistuste, sõjaväe, kohtuasutuste, peamiste majandusosalejate ja kodanikuühiskonna tegevust.

3.1.2. Eliit

See on autoritaarsete diktaatorite jaoks üks olulisemaid sisemisi tegureid ja eeldusi võimaldada püsimeks. Julgeolekujõudude ülejooksmine on revolutsioonilise edu üks tähtsaimaid eeltingimusi. Stephan, *et al.* (2008) väitsid, et: „/---/ julgeolekujõudude ülejooksmise korral on vägivaldavabade kampaaniate õnnestumine nelikümmend kuus korda tõenäolisem kui vägivallavabadel kampaaniatel, kus ülejooksmist ei ole”. Võib tekkida küsimus, kuidas hoida riigi eliiti range kontrolli all. Vastuse võime leida, kui analüüsime põhjalikult kurikuulsate diktaatorite tegevust ajalooliste dokumentide, mälestuste jne põhjal. Näiteks Stalini tegevust aastatel 1930–1950.

Selle artikli autor soovib tutvustada eliitide segu kontseptsiooni. Peamine idee on segamist ellu viia pideva ja jätkuva sõjaväe, julgeoleku, poliitilise ja ärieliidi asendamise ja/või vallandamise kaudu. Veel üks idee selle kontseptsiooni raames on pakkuda pillavat rahalist ja sotsiaalset toetust mõnele avalike teenistujate kategooriale (nii riiklikele kui ka mitteriiklikele). Eliidi segamiseks tuleks kasutada mitmesuguseid meetodeid. Näiteks rotatsioon, kriminaalaja algatamine või „terviseprobleemide tõttu pensionile jäämine”. Isegi kohaliku eliidi eri kategooriate puhul, kes võivad kujutada endast reaalselt ohtu või isegi kujuteldavat ohtu, võidakse kasutada erinevaid lähenemisviise. Paljud äri- või poliitilise eliidi esindajad, kes on otsustanud osaleda Valgevene presidendivalimistel ja kujutasid endast ohtu Lukašenko režimile, seisid silmitsi süüdistustega kuritegude, peamiselt rahaliste kuritegude toimepanemise eest, neid on kinni peetud, arreteeritud ja mõned neist on kohtu otsusega süüdi mõistetud.

Valgevene peamised jõustruktuurid on Valgevene Vabariigi Siseministerium, Valgevene Vabariigi Riiklik Julgeolekukomitee ja Valgevene Vabariigi Kaitseministerium. Kui heita pilk internetis avalikult kättesaadavate õiguskaitse-, julgeoleku- ja sõjaväeasutuste (nimelt Siseministeriumi (edaspidi VV SIM), Riikliku Julgeolekukomitee (edaspidi KGB), Kaitseministeriumi (edaspidi VV KM)) tippjuhtide nimekirjale Lukašenko valitsemise ajal, siis on näha, et ajavahemikul 1994 kuni oktoobrini 2020 on vahetatud kaheksa siseministrit, üheksas siseminister nimetati ametisse 2020. aasta oktoobris. Valgevene Vabariigi KGB juhte vahetati ajavahemikul 1994–2020 üheksa korda. Kui arvestada KGB või Siseministeriumi juhtide keskmist ametisoleku aega 1994. aastast kuni 2020. aasta oktoobrini, saame tulemuseks, et ülalnimetatud peamiste jõustruktuuride tippjuhiks olemise kestus jääb alla kolme aasta. Sarnast olukorda teenistusaja (ametikohtal püsime) kohta saame jälgida VV SIM ja KGB peamiste osakondade juhtide ning eespool nimetatud Valgevene jõustruktuuride piirkondlike osakondade juhtide puhul. Kirjutamata reeglist institutsiooni juhi ametikohtal püsime kohta on vaid kaks erandit. Näiteks kindralleitnant V. P. Vakultšik töötas Valgevene KGB juhina aastatel 2012–2020. Sarnane on olukord ka VV SIM ja KGB esimeste asetäitjate ja/või asetäitjate ministriks või julgeolekuteenistuse juhiks ülendamisel. Vaid mõned ametnikud (esimeste) asetäitjate hulgas on aastatel 1994–2020 edutatud VV SIM või KGB juhiks.

Jõustruktuuride eliidi (tippjuhtide) pideva ja jätkuva segamise peamine tuum on eliidi range kontrolli all hoidmine; pidev hirm kaotada positsioon ja heaolu; mitte lubada neil pikka aega ühes kohas olla ja samal ajal mitte anda neile võimalust saavutada mõju institutsiooni teiste tipp- ja keskastme juhtide seas; takistada eliidil tihedate, sõbralike ja usaldusväärsete suhete loomist teiste eliidi kategooriatega (sõjavägi, äritegevus, poliitika, politsei, julgeolek). Lukašenko kasutab laialdaselt prääniku ja piitsa meetodit. **Heade töötingimuste loomine, head palgad, preemiad ja sotsiaalsed garantiid on muutnud suurema osa peamiste võimustruktuuride töötajatest Lukašenkole ustavaks.**

Alates 2000. aastast on Valgevene presidendivalimistel kogetud erinevas ulatuses valimispettusi ja kodanikuühiskonna reageeringut sellele – avalikke meeleavaldusi. Politsei on meeleavaldajate mahasurumiseks kasutanud liigset vägivalda. Siiski ei ole ühtegi politseiametnikku kriminaalseaduse sätete rikkumiste (meeleavaldajate vastu suunatud liigse vägivalga kasutamine) eest vastutusele võetud. See tekitab Valgevene politseiametnike seas ohtliku nähtuse, mida nimetatakse karistamatuse sündroomiks. Jõustruktuuride esindajad peavad Lukašenkot nende puutumatus peamiseks tagatiseks ja kaitsjaks rahumeelsete meeleavalduste vägivaldsete vahenditega mahasurumise tõttu kohtu alla andmise eest. Kahe nädala jooksul pärast 9. augusti 2020. aasta valimisi on Lukašenko suures osas suutnud oma võimu kindlustada ja seni on jõustruktuuride töötajate ülejooksmine hoitud minimaalsena.

Sarnane on olukord sõjaväega. Vastavalt riigi põhiseadusele on Lukašenko Valgevene sõjavägede ülemjuhataja ja tal on Kaitseministeeriumi töötajate hulgas suur toetus. Kaitseministeeriumi esindajad rõhutasid, et valimised olid seaduslikud.

Ministeeriumid ja parlamendiliikmed on presidendi administratsiooni täieliku kontrolli all. Õigusloome-, täidesaatva- ja kohtuorganite juhid, samuti piirkondlikud ja kohalikud täitevasutused, piirkondlikud ja kohalikud õiguskaitse- ja julgeolekuasutused, kohtud ning prokuratuurid on presidendi ja tema administratsiooni range kontrolli all. Eespool nimetatud ametnike ning nende pereliikmete ja lähisugulaste heaolu on otseselt seotud nende lojaalsusega Lukašenkole.

Valgevene on jäänud riigi juhitava majanduse juurde. Valgevenes ei ole sõltumatuid suuri ega keskmise suurusega ettevõtjaid, nagu näeme tavaliselt Valgevene naaberriikides: Venemaa Föderatsioonis ja Ukrainas. Näiteks mängisid Ukraina suurärimehed Maidani revolutsioonis koos armee, julgeolekujõudude ja politseiga olulist rolli ning neil on endiselt suur mõju Ukraina poliitilisele ja majanduskliimale. Meil ei ole usaldusväärset teavet Valgevene võimsate finants- ja tööstuskontsernide kohta. Suurimad ettevõtted on riigiettevõtted, mida juhivad presidendi administratsiooniga tihedalt seotud juhid, kes tegutsevad nende range kontrolli all, välja arvatud väikeettevõtted.

Lukašenko oli ainus Valgevene parlamendiliige, kes hääletas Nõukogude Liidu lagunemise vastu ja kirjeldas seda „*---/ ainult idiot ei kahetse Nõukogude Liidu lagunemist. Ameeriklased ilmselt ka ei kahetse*”. Tema nägemus Valgevene edasisest arengust põhineb peamiselt Nõukogude Liidu mudelil, lisades sellele mõned Põhjamaade sotsiaalhoolekande mudeli elemendid. Ta lõi nn ühiskondliku lepingu, mis tagas peaaegu kaks aastakümnet sotsiaal-majanduslike eeliste eest poliitilise stabiilsuse. Internetis oleva filosoofiaentsüklopeedia kohaselt „*ühiskondliku lepingu teooria on seisukoht, et inimeste moraalsed ja/või poliitilised kohustused sõltuvad nende vahel sõlmitud lepingust või kokkuleppest ühiskonna loomiseks, kus nad elavad*”. Ühiskondliku lepingu süsteemi kohaselt on Valgevene ühiskonnagrupidel võimalik nautida stabiilset majanduskasvu ja sotsiaalkindlustust, samal ajal kui eeldatakse, et nad peavad jääma Lukašenkole lojaalseks. Teisalt on kasvav rahulolematust riigi sotsiaal-majandusliku poliitika, piima-, gaasi- ja naftasõdade vastu Venemaa Föderatsiooniga, hulk vigu riigi sotsiaalpoliitikas. Näiteks oli 2015. aastal töötutele n-ö parasiidimaksu kehtestanud seaduse vastuvõtmine väga ebapopulaarne samm, mis tekitas mõnes linnas isegi proteste (Lukashenka Cancels ‘Parasite Tax’ On Unemployed In Belarus, 2021). Muud olulised tegurid on COVID-19 kriis, Valgevene rubla devalveerimine, maksupoliitika. See innustas paljusid valgevenelasi otsima paremaid võimalusi kas erasektoris või välismaal. **Samal ajal hakkasid mõned ühiskonnakategooriad nägema Lukašenkot takistusena riigi edasisele majanduslikule ja poliitilisele arengule.**

Mitmel korral enne 2020. aasta valimispettust andis Lukašenko avalikult teada ideest jõudude tasakaal ümber kujundada. Tema visiooni kohaselt tuleks valitsuse ja parlamendi volitusi suurendada. Siiski oli see lihtsalt flirtimine võimu loovutamise ideega. See ei tähenda, et Lukašenko ei kaalunud Valgevene kriisi edasise arengu erinevaid stsenaariume, oma kohta Valgevene ühiskonnas, enda puutumatus tagamist kohtu alla andmise eest. Seda liiki kaalutlustel on oma põhjused. Lukašenko praegune valitsemine on vertikaalne ja sõltub liiga palju võimul olevast isiksusest. Kogu režiim võib kokku kukkuda, kui juht ei ole mingil põhjusel, näiteks terviseprobleemide tõttu, võimeline valitsema. Lukašenko on sündinud 1954. aastal ja ta teab mõne autoritaarse juhi saatust Euroopas ja mujal, näiteks Rumeenias, Tšiilis, Albaanias. Võimu üleandmise üks võimalik arengustsenaarium on järeltulija ettevalmistamine. Näiteks ühe oma poegadest. Sellist võimu üleandmise mudelit võib mõnes riigis kohata ka tänapäeval. Kuigi antud olukorras on see stsenaarium peaaegu võimatu, hoolimata Lukašenko püüdlustest kaasata pojad riigi sise- ja välispoliitika juhtimisse, näiteks noorima poja osalemine Lukašenko ametlikel välisvisiitidel. Lukašenko jumaldab nõukogude ajast pärit ideid, nagu Nõukogude Liidu sotsiaalpoliitika mudel, range kontroll majanduselu üle, kolhoosid, ning jääb suuremahuliste reformide osas äärmiselt ettevaatlikuks ja konservatiivseks poliitikuks.

Lukašenkoga sarnaste režiimide ajaloos on palju näiteid, kui režiimid on üritanud oma-moodi teha dekoratiivseid kosmeetilisi muudatusi (antud juhul põhiseaduse reform). Teiselt poolt on väga ebatõenäoline, et Lukašenko korraldab suuri reforme. Selgitusi võib olla erinevaid, alates tema haiglasest soovist võimul püsida, opositsiooni lõhestada, opositsioon osadeks jagada kuni hirmuni sattuda vanglasse oma rahva vastu suunatud kuritegude eest.

Pärast 2020. aasta augusti valimispettust põletas Lukašenko lõplikult kõik sillad, mis oleksid võimaldanud tihedamat koostööd lääneriikidega. Enne seda oli ta püüdnud kasu lõigata järk-järgult kasvavast vastasseisust ühelt poolt Venemaa Föderatsioonile ning teiselt poolt Ameerika Ühendriikide ja Euroopa Liidu vahel. Näiteks selleks, et saada Venemaalt odavat gaasi ja naftat vastutasuks oma lojaalsusele liitriigi ideele, ning toota naftatooteid, et neid hea turuhinnaga välismaale müüa. Lukašenko üritas Valgevene territooriumi läbi-vaid gaasijuhtmeid ära kasutada Valgevene geopoliitilise tähtsuse suurendamiseks piirkonnas ja lahendada vaidlust Venemaaga gaasihinna üle.

Põhiküsimus jääb endiselt lahtiseks paljude inimeste jaoks, kes on huvitatud Valgevene kriisi edasise arengust. Kui kaua Lukašenko võimul püsib? Vastus sellele küsimusele sõltub paljudest eri teguritest: majanduslik olukord maailmas ja riigis; äsja valitud USA presidendi J. Bideni ja tema administratsiooni lähenemisviis Valgevene kriisile; Venemaa surve liitriigi suuremaks integreerimiseks; kodanikuühiskonna surve jne.

3.2. VÄLINE TEGUR

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist võttis Venemaa Föderatsioon endale Nõukogude Liidu õigused ja kohustused ning esitleb end rahvusvahelisel areenil kui Nõukogude Liidu õigusjärglane. Venemaa Föderatsiooni põhiseaduse artikli 67¹ uus muudatus ütleb, et „1. Venemaa Föderatsioon on NSV Liidu õigusjärglane oma territooriumil, samuti NSV Liidu seaduslik õigusjärglane (õigusjärglane) seoses liikmelisusega rahvusvahelistes organisatsioonides, nende organites, osalemises rahvusvahelistes lepingutes /---/”. (Государственная Дума, 2020).

Kreml peab endiste Nõukogude Liidu vabariikide territooriumi oma poliitilise ja majandusliku mõju tagahooviks. Venemaa Föderatsioon on Valgevene tähtsaim kaubandus-

partner 49,2%-ga Valgevene rahvusvahelisest kaubandusest. EL on teine peamine kaubanduspartner, esindades 18,1% riigi kaubavahetuse kogumahust, mis ulatus 2019. aastal peaaegu 11 miljardi euroni.

Valgevene on allakirjutanud liige järgmistes ühendustes: Sõltumatute Riikide Ühendus; sõjaline liit, mida nimetatakse kollektiivse julgeoleku lepingu organisatsiooniks (kuus riiki, mida juhib Venemaa Föderatsioon); omab vaatelejastaatust Shanghai Koostööorganisatsioonis (eesotsas on Hiina Rahvavabariik), Euraasia tolliliit ja Euraasia majandusliit (koos Venemaa Föderatsiooni, Armeenia, Kasahstani ja Kõrgõzstaniga). Sõjalise jõu kasutamine Venemaa Föderatsiooni poolelt on võimalik, kuid väga ebatõenäoline. Venemaa ja Valgevene on mõlemad kollektiivse julgeoleku lepingu organisatsiooni liikmed. Selle eesmärk on süvendada ühiselt liikmesriikide sõjalist ja poliitilist koostööd. Valgevene elanikud peavad Venemaad mõistlikult sõbralikuks riigiks. Venemaa Föderatsioon kinnitas 16. augustil 2020. aastal oma valmisolekut pakkuda vajalikku abi Valgevene julgeolekuprobleemide lahendamiseks. Milliseid vahendeid võidakse kasutada? See on huvitav küsimus. Sõjaliste vahendite kasutamine on väga ebatõenäoline, võimalik lahendus võib olla juba 2014. aastal Krimmis kasutatud meetodid. See võib väljenduda sõnastuses: „*On aeg korra kehtestamiseks kasutusele võtta viisakad inimesed (rohelist inimesed).*” Lukašenko palus Venemaalt julgeolekuabi juhiks, kui sisemine olukord tema kontrolli alt väljub. Venemaa Föderatsiooni president Vladimir Putin kinnitas Moskva valmisolekut sellist abi pakkuda. Seega ei ole Venemaa Föderatsiooni ulatuslik otsene sõjaline sekkumine Valgevenes kõige tõenäolisem stsenaarium.

Venemaa Föderatsiooni jaoks on Valgevenel kriitiline geostrateegiline tähendus ja ta soovib vältida olukorda, kus valitsuse vahetus Valgevenes võib ohustada tema huve, kui uued võimud tihendavad suhteid läänega, nagu juhtus Ukrainas ja Gruusias (Sakartvelos). Venemaa soovib takistada doominoefekti oma läänepiiril. Sõjalisest seisukohast on eriti oluline Suwałki koridor. Kaliningradi oblasti ja Valgevene Vabariigi vahel on vaid 120 kilomeetrit.¹³ Suwałki koridor on NATO Achilleuse kand.

SUWAŁKI KORIDOR. ALLIKAS: GLOBALSECURITY.ORG

¹³ Teiste andmete kohaselt jääb piirilõik alla 100 kilomeetri. (Toimetaja märkus)

Venemaa poliitikud ja sõjandusekspertid ning lääne poliitikud ja NATO sõjandusekspertid nõustusid ühes asjas: Valgevene piirkond on Venemaa jaoks oluline selle läheduse tõttu Kaliningradi enklaavile, kus asuvad lääne sõjaväeringkonna väed. Venemaa ja NATO vahelise võimaliku kriisi korral suureneb Kaliningradi enklaavi roll ning Valgevene kaudu maaühenduse loomine Kaliningradiga võib olla Venemaa huvide seisukohalt hädavajalik. Valgevene on Venemaa jaoks oluline piirkond: nii Venemaa strateegilise tõkestuse kui ka Venemaa sõjalise sisepoliitika osana. Valgevene positsiooni Venemaa sõjapoliitikas määrab eelkõige NATO-st tulenev oht. Venemaa ja Valgevene on juba sõjaliselt tihedalt seotud. Neil on integreeritud õhu- ja raketitõrjesüsteem ning piirkondlik vägede rühm, mis koosneb neljast Valgevene brigaadist ja eriüksustest ning Venemaa 20. kaardiväest. Venemaa rendib kaht sõjaväeobjekti: strateegilist ballistiliste rakettide tõrjekeskust, mida haldavad Venemaa lennundus- ja kosmoseväed, ning ülemaailmset Vene mereväe sidekeskust Vilejkas.

Vene maailma (*Russkiy Mir*) ideid ja Vene õigeusu kiriku rolli Valgevenes tuleks tõsiselt arvestada.

Hiina suurenev roll. Kaks suurt projekti, mida Hiina eest veab ning mille elluviimisel mängib Valgevene olulist rolli, edendades Hiina huve Ida-Euroopa lähistel, on Hiina ülemaailmne infrastruktuuri arendamise algatus „Vöö ja tee” (*Belt and Road Initiative*, BRI) ning Suure Kivi (Great Stone) tööstuspargiprojekt. Hiina toetab täielikult Venemaad ja kutsub EL-i ja teisi väliseid osalejaid üles hoiduma kriisi sekkumisest. Hiina huvid Valgevenes keskenduvad riigi hiljutistele investeringutele sinna, osana „Vöö ja tee” algatusest. Venemaa on andnud BRI-le oma õnnistuse, nagu on väljendatud 2015. aasta kokkuleppes, siduda BRI mandriosa – Siiditee majandusvöö – Euraasia Majandusliiduga, Venemaa juhitava piirkondliku integratsiooniprojektiga, mille liige on ka Valgevene.

Carlson (2020) märkis, et Hiina suurim investering Valgevenes on Suure Kivi tööstuspark (Great Stone Industrial Park), mis asub Minski äärelinnas. See projekt, mida Hiina president Xi Jinping nimetas kunagi BRI pärlik, on Hiina suurim välismaine arenguprojekt, mis suudab mahutada 200 000 töötajat. Projekti on juba kaasatud enam kui miljardi dollari väärtuses investeringuid. Esimesed kaks Hiina ettevõtet, kes seal kanda kinnitasid, olid Hiina suured telekommunikatsiooniettevõtted Huawei ja ZTE, mis on sattunud USA ja teiste lääneriikide põhjaliku uurimise alla. **Hiina investeringud Valgevene infrastruktuuriprojektidesse, mis on Valgevene tõttu tihedalt seotud BRI-ga, on Hiina jaoks potentsiaalne värv Euroopa turgudele** (Carlson, 2020).

Valgevene välisvõlg on umbes 18 miljardit dollarit (oktoobri 2020 seisuga), millest umbes kaks kolmandikku on Venemaa ees. 2020. aasta oktoobris sai Valgevene Venemaalt 1,5 miljardit riigilaenu. Hiina Arengupank andis Valgevenele 2019. aastal 500 miljoni dollari suuruse laenu. Raadio Vaba Euroopa/Vabadusraadio andmetel on keskpangal välisvaluutareserve umbes 4,3 miljardit dollarit, mis vastab viie nädala impordile. (Prince, 2020)

Kokkuvõtteks võib öelda, et esimese stsenaariumi toimumise tõenäosus on väga väike. Isiklike, sisemiste ja väliste tegurite kombinatsioon võimaldab prognoosida sündmuste võimalikke arengusuundi riigis.

Valgevene praegusel olukorral on palju sarnasusi kriisiga, mis puhkes pärast 2018. aasta valimiste võltsimist Venezuelas. Hoolimata USA, EL-i ja teiste Lõuna-Ameerika riikide suurest toetusest Venezuela opositsiooniliidri Juan Guaidole kehtestas USA sanktsioonid Venezuela naftatööstuse vastu ning Nicolas Maduro – Venezuela president alates 2013. aastast – on endiselt võimul. Hiina ja Venemaa toetavad Madurot.

Lukašenko on varem või hiljem sunnitud meelevaldajate, lääneriikide ja Venemaa Föderatsiooni ühiste pidevate jõupingutuste tõttu tagasi astuma. Autor soovib rõhutada Venemaa Föderatsiooni olulist rolli Valgevene kriisi lahendamisel.

3.3. VALGEVENE KRIIS JA SELLE VÕIMALIK MÕJU LEEDULE

3.3.1. Sisejulgeolek

Leedu Vabariigi Riigikaitseministeeriumi alluvuses oleva teise uurimisosakonna ja julgeolekualituse koostöös koostatud dokumendi „Riiklik ohuhinnang 2020” järgi „Venemaa luure- ja julgeolekuteenistused, kes teevad tihedat koostööd Valgevene luure- ja julgeolekuteenistustega, kujutavad endast peamist luureohtu Leedule” (Second Investigation Department Under the Ministry of National Defence; State Security Department of the Republic of Lithuania, 2020). Venemaa ja Valgevene luureagentuurid otsivad uusi meetodeid, viise ja võimalusi oma luuretegevuse jätkamiseks Euroopa Liidu liikmesriikide territooriumil. Mõnes EL-i liikmesriigis viimastel aastatel puhkenud Venemaa luureteenistusega seotud spionaažiskandaalid, Leedu territooriumil Valgevene luureteenistuse osavõtul toimunud spionaaži käsitlevad kriminaalasjad (BNS, 2015), endiste uinunud agentide (näiteks Tamara Netiksa (vene keeles Нетыкса Тамара Ивановна)) intervjuud Vene televisioonikanalis, Ana Chapmani juhtum (Parfitt, 2010), vähenenud majanduskoostöö jt sündmused annavad artikli autorile mõistliku aluse, et olla mures Leedu Vabariigi riikliku julgeoleku pärast.

Uinunud agentide sisseimbumist või uute spioonirühmade võrgustike loomist käsitlevad kriminaalasjad välismaal pakuvad palju näiteid selle kohta, kuidas Nõukogude Liidu ning hiljem Venemaa luureagentuurid kasutasid oma salajaste operatsioonide läbiviimiseks meisterlikult ära kriise, rändevooge ja omaenda kodanikke välismaal. Selle artikli autor usub, et suurem osa Valgevene kodanikest on ausad inimesed. Teisest küljest peaksime alati olema teadlikud Venemaa ja Valgevene luureagentuuride uinunud agentide (ebaseaduslike agentide) sisseimbumise võimalusest. Illegaalide programm (nii nimetas seda Ameerika Ühendriikide Justiitsministeerium) on Venemaa uinunud agentide võrgustik, mis on ametliku kaitseta. Edwards (2018) tõi välja, et Föderaalse Juurdlusbüroo (FBI) uurimine kulmineerus kümne agendi (Anna Chapman jt) arreteerimisega 27. juunil 2010 pärast kümnendipikkust FBI operatsiooni (Edwards, 2018). Spioonid saatis USA-sse Vene välisluureteenistus (venekeelne lühend SVR). Esinedes tavaliste USA kodanikena, üritasid nad luureandmetele juurdepääsu saamiseks luua kontakte akadeemikute, töösturite ja poliitikakujundajatega. Venemaa programm uinunud agentide paigutamiseks välisriikidesse on tõhus viis tundliku teabe kogumiseks. Kohtudokumentides nimetas USA justiitsministeerium 2010. aastal avastatud Venemaa spioonirühmitust illegaalide programmiks (Kacchia-Patel, A. 2010):

„Spioonid koolitati välja Venemaal ja saadeti seejärel USA-sse (sageli läbi Kanada, kus nad said endale luua usaldusväärsema ajaloo), et saada valitsuse ja akadeemiliste ringkondade kõrgetelt ametnikelt juurdepääs luureandmetele.”

Enamik neist spioonidest oli pikka aega elanud USA-s, rääkis head inglise keelt, omas tavapärasest töökohta ja neil olid isegi lapsed. Mõnikord võtsid nad endale noorena surnud tegelike inimeste identiteedi. Paarid pandi Venemaal kokku „... et nad saaksid abielupaariks olemise varjus sihtriigis koos elada ja koos töötada” (Kacchia-Patel, A. 2010).

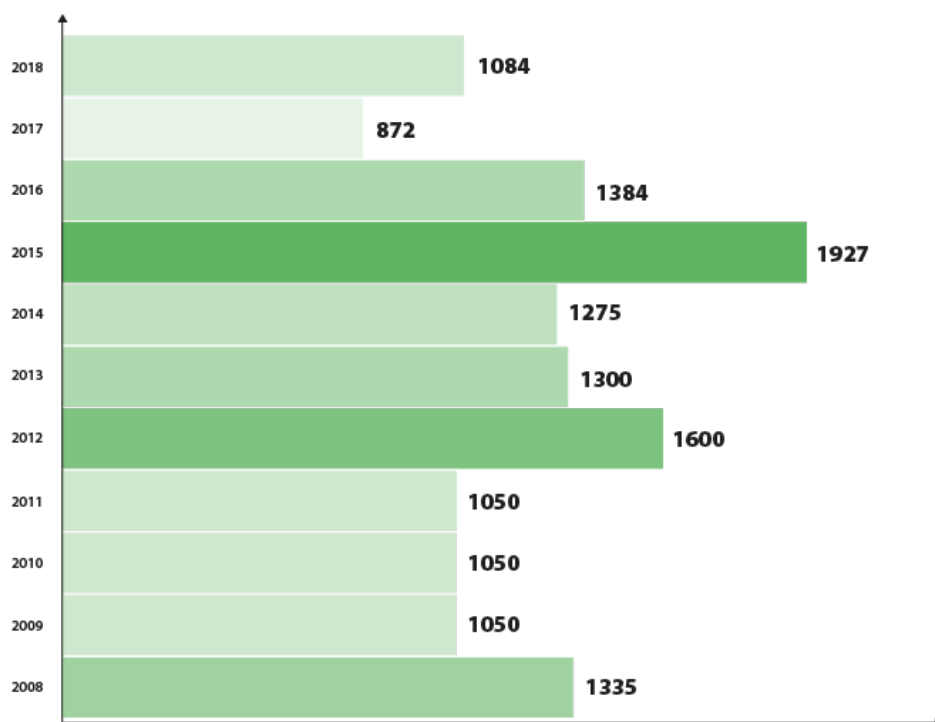
Leedu Vabariigi siseministeeriumi juures asuva riigi piirivalveteenistuse andmetel saab Leetu humanitaarsetel põhjustel 347 Valgevene kodanikku, varjupaigataotleja staa-

tust taotles juba 74 inimest (andmed uuendatud 21.12.2020 seisuga) (Jačauskas, 2020a). Varjupaigataotleja staatus on ka Leedus viibimise loa väljaandmise alus. Schengeni viisa võimaldab siseneda Schengeni territooriumile ja viibida seal viisas kindlaks määratud aja jooksul, kuid mitte rohkem kui 90 päeva mis tahes 180-päevase ajavahemiku jooksul alates esmakordsest sisenemisest Schengeni liikmesriikide territooriumile. Kui esinevad humanitaarsed põhjused (režiimi ja repressioonide ohvriks langenud Valgevene kodanikud või tagakiusatud, aktiivsed opositsiooniliikmed), on EL-i liikmesriikides viibimise ajavahemik ja tingimused varjupaigataotlejatele palju soodsamad kui Schengeni viisa omanikele. Leedu käivitas 11. augustist 2020 Valgevene Vabariigi kodanike humanitaarsetel põhjustel viisarežiimi lihtsustamise korra.

3.3.2. Euroopa Liidu välispiiri julgeolek

Valgevene Vabariik piirneb Ukraina, Venemaa Föderatsiooniga ja kolme EL-i liikmesriigiga. Valgevene-Leedu maismaapiir on 677 km, Lätiga – 141 km, Poolaga – 418 km. Kokku 1236 km.

Peamine registreerimata migrantide osakaal voolab EL-i Ida-Euroopa, Kesk-Euroopa ja Vahemere lääneosa kaudu (Frontex, 2020). Idapiiri marsruut ei ole enamiku Aafrikast ja Aasiast pärit migrantide seas populaarne. Euroopa Liidu idaosa 6000 kilomeetri pikkune maismaapiir kulgeb Valgevene, Moldova, Ukraina, Venemaa Föderatsiooniga ja EL-i liikmesriikide (Eesti, Soome, Ungari, Läti, Leedu, Poola, Slovakkia, Bulgaaria ja Rumeenia) ning Norra vahel. Ligikaudu veerand Euroopa Liidu idaosa piiril toimunud ebaseaduslike piiriületuste avastustest hõlmas naaberriikide kodanikke, peamiselt ukrainlasi, venelasi ja vähemal määral ka Valgevenest ja Moldovast pärit inimesi. Enamik neist ületas Poola ja Rumeenia maismaapiiri Ukrainaga. Enamik neist juhtumitest oli seotud kas salakaubaveo või muude rändega mitteseotud põhjustega. EL-i ja Valgevene viisalihtsustus- ja tagasivõtulepingud jõustusid 1. juulil 2020.

EBASEADUSLIKUD PIIRIÜLETUSED IDA-EUROOPA MAISMAAPIIRIDEL. ALLIKAS: FRONTEx

Leedu Vabariigi siseministeeriumi juures asuva riigi piirivalveteenistuse andmetel peeti Leedu-Valgevene piiril 2020. aastal kinni 17 registreerimata migranti (andmed ajakohastatud 22.12.2020 seisuga). Mitteametlikel andmetel on Valgevenes umbes 150 000 Aasiast ja Aafrikast pärit registreerimata migranti, kes ootavad võimalust kolida EL-i liikmesriiki (peamiselt Lääne-Euroopa liikmesriikidesse) (www.pasienis.lt, 2020). Leedu on registreerimata (ebaseaduslike) migrantide jaoks endiselt transiidiriik, kuid mitte sihtriik.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. novembri 2019. a määruse (EL) 2019/1896 (mis käsitleb Euroopa piiri- ja rannikuvalvet ning millega tunnistatakse kehtetuks määrused (EL) nr 1052/2013 ja (EL) 2016/1624) esimese osa artikkel 7 ütleb, et:

„Euroopa integreeritud piirihaldust rakendab Euroopa piiri- ja rannikuvalve ning selle eest jagavad vastutust amet ja piirihalduse eest vastutavad riiklikud asutused, sealhulgas rannikuvalveasutused, kui nad teostavad merepiiridel patrull- ja vaatlustegevust ning täidavad muid piirikontrolli ülesandeid. Liikmesriikidele jääb esmavastutus nende kontrolli alla kuuluvate välispiirilõikude haldamise eest“. Migrantide märkimisväärse voo korral on EL-i liikmesriikidel õigus paluda abi Euroopa piiri- ja rannikuvalve agentuurilt Frontex.

Leedu riigi piirivalveteenistuse juhi sõnul on ajavahemikul 01.11.2020 kuni 20.12.2020 juhtumite arv, kui Valgevene kodanikud sisenevad kontrollimenetluse kartuses Leedu Vabariigi territooriumile üle riigipiiri kontrollpunktis, ning varjupaiga taotlemine suurenenud (Jačauskas, 2020b). Leedu riigi piirivalveteenistus on rakendanud lisameetmeid EL-i välispiiri kaitsmiseks, sealhulgas Frontexi erakorraline abi alaliste korpuste ja muud eespool nimetatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. novembri 2019. a määruses ettenähtud vahendid. See laiendab märkimisväärselt Frontexi volitusi võtta initsiatiiv kontrollimatute rändevoogude osas pärast EL-i 2014.–2015. aasta rändekriisi õppetunde.

EL-i liikmesriigid kasutavad piirivalve- ja kaitseteenistustes kogu Euroopa piiride jälgimise vahendina EL-i välispiiridel üha enam kõrgtehnoloogilisi piirikontrollivahendeid, näiteks droone. Leedu Vabariigi riigi piirivalveteenistuse 2019. aasta iga-aastase tegevusaruande kohaselt kaitstakse 2019. aasta lõpus moodsa piirivalvetehnoloogiaga 56% (umbes 600 km) EL-i välispiirist riigis (Leedu osa, mis hõlmab piiri Venemaa Föderatsiooniga ja Valgevenega). Piirivalvesüsteemide rakendamine jätkub ka aastatel 2020–2022.

Nii ei ole EL-i välispiiri lõigud (Leedu osa) täielikult varustatud kõigi tänapäevaste piiri jälgimise süsteemidega vastavalt EL-i standarditele. See loob ebaseaduslike sisserändajate jaoks ajutiselt suurema võimaluse siseneda EL-i liikmesriikide territooriumile ja samal ajal vältida riigiasutuste kontrolli. **Leedu on ebaseaduslike sisserändajate jaoks lihtsalt transiidiriik teel Saksamaale ja teistesse Lääne-Euroopa riikidesse.** Üks riigipiiri rikkumise indikaatoreid on riigi roheline piiri haavatavus (mõõdetakse riigipiiri rikkumise juhtumid 1 km kohta). Teave ülal nimetatud näitaja kohta ajavahemikul 2017–2020 on konfidentsiaalne. Samuti teeb Leedu Vabariik palju jõupingutusi võimaliku ohu kindlakstegemiseks, et täiustada kriminaaljälituse mudelt, täiendava ülesandega hoida ära ebaseaduslikku tegevust EL-i välispiiril. Hoolimata Leedu ja EL-i meetmetest ei ole mõned riigipiiri osad täielikult varustatud kõigi nõutavate kõrgtehnoloogiliste piirikontrollisüsteemidega.

Leedu riigi piirivalveteenistuse iga-aastaste tegevusaruannete, kinnipeetud ebaseaduslike sisserändajate ja kaupade (näiteks tubaka jms) kohta käivate statistiliste andmete, riigiasutuste hädaolukorra tegevuskavade, uurimistööde ja riigiametnike avalikult tehtud piirikaitset puudutavate avalduste analüüsimisele tuginedes ning autori isiklike kogemuste põhjal (mis on prokuröarina töötades saanud ühisoperatsioonidel riigi piirivalveametiga, samuti akadeemilise tegevuse ajal Mykolas Romerise ülikooli avaliku jul-

geoleku akadeemias (Kaunases) ja Frontexi ühismagistriõppe programmis 2016–2020), võib teha järelduse, et **Leedu piirivalveteenistus ei suuda tõenäoliselt toime tulla Valgevenega piirnevatel riigipiiri lõikudel samal ajal aset leidva suure migrantide sissevooluga lihtsal põhjusel: inimressursi (patrullide) puudumine 1 km kohta riigi rohelistel piiridel (EL-i välispiiril)**. Eespool nimetatud sündmuste stsenaariumi korral EL-i välispiiril on Leedu riigi piirivalveteenistuses heaks kiidetud tegevuskava, alustades enda lisaressursside mobiliseerimisest, abi taotlemisest Frontexilt ja teistelt riigiasutustelt. Selle artikli autori arvates on hüpoteetiline, et ülaltoodud must stsenaarium võib tegelikkuses aset leida. Paljud tegurid näitavad vastupidist pilti. Tegurid, mis ei soosi uut rändekriisi Euroopas, võib jagada mitmesse kategooriasse: poliitilised, majanduslikud, psühholoogilised.

Poliitilised tegurid. See stsenaarium ei ole vastuvõetav peamiste geopoliitiliste osalejate jaoks Valgevenes, kelleks on Venemaa Föderatsioon ja Hiina Rahvavabariik (selle kohta leiab täpsemat teavet raporti peatüki alateemast „Väline tegur. Suur malemäng pole veel lõppenud”). Aastatel 2014–2020 on EL-i liikmesriikide ühiskond rändajate suhtes meelt muutnud (Dennison, J., Dražanova, L., 2018; EU-logos, 2020). Euroopa poliitilisele kaardile ilmub üha enam paremäärmuslaste liikumisi ja erakondi. Mõned migrantidesse avalikult negatiivselt suhtuvad erakonnad on isegi riigi parlamendis esindatud. Näiteks natsionalistlik Alternatiiv Saksamaale (AfD) on nüüd Bundestagi (riigi parlament) suurim opositsioonipartei, millel on 89 kohta. Samuti Prantsusmaa paremäärmuslik Rahvusrinne, Austria paremäärmuslik Vabaduspartei ja Hollandi Vabaduspartei.

Majanduslikud tegurid. Maailma Terviseorganisatsioon kuulutas 11. märtsil 2020 COVID-19 pandemiaks. Paljud riigid on kehtestanud ranged karantiinimeetmed. See mõjutab riikide majanduselu, sealhulgas töötuse määra. Hiina ja USA ning USA ja EL-i vahel toimuvad kaubandussõjad mõjutavad maailmamajandust. Paljud ettevõtted, eriti tööstusettevõtted, on orienteeritud Venemaa Föderatsiooni, teiste Sõltumatute Riikide Ühenduse riikide ja Hiina turule.

Valgevene ja Venemaa regioonide foorum on oluline vahend Venemaa ja Valgevene tihedamaks koostööks piirkondade tasandil. **Septembris 2020 Minskis toimunud VII foorumil teatati ametlikult, et kuue aasta jooksul on sõlmitud üle 300 lepingu, mille väärtus on üle 2 miljardi dollari.** Pärast 2020. aasta augusti valimispettust kehtestatud sanktsioone intensiivistas Valgevene majanduskoostööd Venemaa Föderatsiooni piirkondadega. Näiteks oli Valgevene ja Leningradi oblasti koostöö tihendamise üks Leningradi oblasti kuberneri ja Lukašenko kohtumise temadest 2020. aasta septembris Minskis. Ametlikult teatati, et ettevõtte Piteravto kavatses teha suure ostu, kuni 1500 bussi. Esimesed sada bussi ostetakse 2021. aasta esimeses kvartalis. Pärast valimispettust augustis 2020 hakkasid teised Venemaa Föderatsiooni piirkonnad Valgevenega majanduskoostööd intensiivistama. Piirkondadega sõlmitud lepinguid Valgevene rasketööstuse toodete ja teiste kaupade ostmiseks saab ühelt poolt positiivselt hinnata. See tagab töökohtade säilimise ja aitab samal ajal Valgevenes käimasolevaid proteste aeglustada. Suur osa Valgevene elanikkonnast töötab suurtes tehastes, mis pärinevad Nõukogude Liidu lagunemisest 1991. aasta viimases kvartalis. Paljud valgevenelased töötavad riigi omanduses olevates ettevõtetes, omavad ametikoha avalikus teenistuses, teistes riigieelarvest finantseeritavates asutustes või väikeettevõtetes. Töötuse määr on naaberriikidega võrreldes väike. Valgevene Vabariigi Töö- ja Sotsiaalkaitseministeeriumi andmetel oli registreeritud töötuse määr 1. oktoobril 2020. aastal 0,2% kogu tööjõust (Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь, 2020). Kõige liikuvam osa elanikkonnast on heade IT-oskustega Z-põlvkond ja nende väljarände tõe-

näosus on suurem kui teistel elanikkonnarühmadel. Arvesse võiks võtta ka muid tegureid: kinnisvara omandiõiguse registreerimine, Brexiti mõju EL-i tööturule jne.

Psühholoogilised tegurid. Ebakindlus Euroopas; võõrkeeleoskuse puudumine; majanduskriis paljudes EL-i riikides; väikesed või suured erinevused välismaal asuvate juriidiliste isikute tavades, väärtustes, organisatsioonilises käitumises; juriidiliste teadmiste puudumine töötamise, pangakonto avamise korra jms kohta; tänapäevase orjanduse juhtumid; hirm purustada ja hiljem kaotada olemasolevad tugevad kogukondlikud suhted; ebakindlus välismaal asuva sisserändajate kogukonna rahalise ja psühholoogilise toetuse osas ja muud isiklikku laadi tegurid.

Autor kasutab terminit „migrant“ ja „sisserändaja“ ja see ei ole sama, mis „pagulane“.

Kokkuvõtteks võib öelda, et suurenenud rändevoogude ja EL-i välispiiri ebaseadusliku ületamise tõenäosus Valgevenest on praegu suurem kui see oli enne Valgevene 2020. aasta valimispettust. **Tõenäosus, et toimub sisserändajate, sealhulgas Valgevene kodanike massiline sissevool Leedu Vabariiki, on peaaegu olematu.**

Organiseeritud kuritegelike rühmituste peamised ebaseaduslikud sissetulekud on narkootikumide, sealhulgas sünteetiliste narkootikumide tootmine, salakaubavedu ja levitamine; migrantide ebaseaduslik üle piiri toimetamine; organiseeritud varavastane kuritegevus; inimkaubandus. Tänapäeval muutub küberkuritegevus Leedu organiseeritud kuritegelike rühmituste jaoks üha atraktiivsemaks. Samal ajal on suurenenud nõudlus kvalifitseeritud infotehnoloogiaspetsialistide järele – lisaks legaalsele turule otsib selliseid eksperte ka organiseeritud kuritegevus. Valgevene kõrgkoolid valmistavad ette kõrgelt kvalifitseeritud IT-spetsialiste ja mõned neist osalesid või osalevad rahumeelsetes meeleavaldustes valimispettuse vastu. Samal ajal muutuvad nad riigiprokuratuuri repressiivse võimustruktuuri sihtmärgiks. Mõned Valgevene IT-kogukonna liikmed on juba riigist lahkunud või plaanivad tulevikus lahkuda. Uus riik, uued reeglid, harjumused, kombes, väärtused, ootused, organisatsiooniline käitumine uutes organisatsioonides välismaal ning muud tegurid avaldavad suurt mõju sisserändajate füüsilisele ja vaimsele tervisele. Suutmatus kohaneda uuel kodumaal, purunenud ootused, ebaõnnestunud kultuuriline kohanemine. Need tegurid võivad ajendada sisserändajaid osalema kuritegelikus tegevuses või isegi sellega ühinema. **Seega on reaalne tõenäosus, et küberkuritegevus võib kasvada.** Kvalifitseeritud töötajate puudumise tõttu politseis (üle 90% kõigist kriminaal-asjadest uurib politsei) võib see olla tõsine probleem Leedu õiguskaitseasutustele.

3.4. LEEDU JA VALGEVENE MAJANDUSSUHTED

Valgevene Vabariigi riikliku statistikakomitee ja teadlaste O. Hrechyshkina jt andmetel on mineraaltooted Valgevene Vabariigi peamine eksporditood – 26,5% kogu ekspordi osakaalust (Hrechyshkina, O., Samakhavets, M. 2019). Teine eksporditood on naftatooted.

Belaruskali on Salihorski linnas Minski oblastis asuv maailma suuruselt teine kaaliumkloriidi tootja. 2013. aasta juulis lõpetati ühissetevõtte Venemaa kaaliumkloriidigigandiga Uralkali ja see tähistas Valgevene-Venemaa kaaliumkloriidiikartelli lõppu. Astapenia (2016) tõi välja, et Belaruskali on pärast jagunemist edukalt uuesti üles ehitatud ja üllatas konkurente, võites endale maailmaturgudel lepinguid tänu madalate hindade, suurenenud tootmise ja eduka turunduspoliitika kombinatsioonile. Enne jagunemist kasutas Venemaa juhitud kartell ära tugevalt kontsentreeritud kaaliumkloriidi turgu (ainsad teised suured tootjad on Kanada ja Hiina), tõstes hinda ja piirates pakkumist. Kartelli liikmena oli Belaruskali seotud selle hindade mahtudele eelistamise strateegiaga. Selle tulemus oli, et Valgevene ei suutnud piisavas mahus müüa, et riigieelarve puudujääki katta

(Astapenia, 2016). Belaruskali on riigi kõige kasumlikum ettevõte. Uralkali on Belaruskali peamine konkurent ja Ust-Luga süvaveesadama terminali kasutaja kaaliumkloriidi ekspordiks. Ust-Luga sadam külmub eriti külmade ilmadega kinni.

Belaruskalile kuulub 2013. aasta kevadest Klaipeda sadamas 30% kaubaterminalist Biriu Krovinii Terminalas, ettevõttel on pikaajalised lepingud sadamateenuste ja lasti raudteelt sadamasse ümberlaadimise kohta. Belaruskalil on Klaipeda meresadamas ka oma vagunipark. Ülaloodud tarneahel töötab nagu Šveitsi kellavärk: kohaletoimetamine otse Salihorskist kiiret ja tõhusat marsruuti mööda Valgevene ja Leedu raudtee toel ning hiljem meritsi transport ostjateni.

Kaaliumkloriidi vedu Salihorskist läbi Leedu jäävaba Klaipeda meresadama potentsiaalsete ostjateni välismaal on mugavam ja kiireim viis, see vedu on võrreldes teiste Balti riikide meresadamatega kõige optimaalsem Valgevene kaaliumkloriidi toimetamiseks potentsiaalsete ostjateni välismaal. Samuti võimaldab see Belaruskalil hoida enda käes suurt kaaliumkloriidi turuosa maailmas ja säilitada välismaal enda kui usaldusväärse äripartneri mainet.

Peaksime arvestama paljude Belaruskali konkurentsivõimet hõlbustavate teguritega: kaugus Salihorskist Klaipeda meresadamani; kaaliumkloriidi/lasti transpordi hinnapoliitika selle transportimisel läbi Leedu mööda raudteed; transiitveose paindlikud piiriületusprotseduurid; hästi arenenud logistiline võimekus; valmisolek käsitseda tohutut hulka Valgevene kaupa (peamiselt kaaliumkloriidi) Klaipeda meresadama terminalides; väljakujunenud tööalased sidemed kaasatud osapoolte vahel; mitteametlik suhtlus äripartnerite vahel jne. Väetiste eksport Venemaa kaudu on Valgevene jaoks kallim kui ümberlaadimine Balti riikide kaudu.

Praegu eksporditakse Valgevenest pärit naftatooteid Balti riikide sadamate kaudu: Riia ja Ventspils Lätis ning Klaipeda (naftatoodete maht 2 miljonit tonni) Leedus. Alates 2020. aasta lõpust peab Belneftekhim (Valgevene naftaetevõtete koordineerimistegevuse eest vastutav riiklik energiaetevõte) Venemaa ettevõtetega aktiivselt läbirääkimisi võimaluste ja tingimuste osas, mis käsitlevad aastas kuni 6 miljoni tonni (peaaegu kogu meritsi veetavate naftatoodete ekspordimaht) ümberlaaditavate naftatoodete ümbersuunamist ülal nimetatud Balti sadamatest Venemaa Föderatsiooni Loode föderaalringkonna sadamatesse (Peterburi, Ust-Luga jt).¹⁴

Raudteetranspordi maht 3–4 miljonit tonni naftaprodukte aastas võib olla lähtepunkt arutelude alustamiseks, et saada Venemaa ettevõtelt tariifide allahindlust. Siiski on palju muid tegureid, mida tuleks arvesse võtta: praegu põhineb Valgevene strateegia naftatoodete ekspordist maksimaalse kasu saamisel, seda eriti käesoleval ajal režiimi võimul hoidmiseks; soovitud toornafta tarnekoguste garanteerimine (peamine tarnija on Venemaa); võimalik konkurents Venemaa naftatoodete tootjatega turu pärast; suurenev tõenäosus, et Venemaa oligarhid omandavad Valgevene naftatöötlemisettevõtete (Mozyr ja Novopolotsk) aktsiate kontrollpaki; pidevalt muutuv poliitiline olukord Euroopas; Venemaa ja Valgevene vahel aja jooksul tekkivad pinged nafta ja gaasi hindade osas ning muud sisemised ja välised tegurid.

Kergele naftatoodete ümberlaadimine raudteed mööda Ust-Luga meresadamasse (Valgevene lähim sadam Venemaa Föderatsiooni Loode föderaalringkonnas peale Kaliningradi meresadama). Venemaa ametivõimud pole Kaliningradi (Venemaa enklaav) pidanud paljulubavaks sadamaks, kuna puudub otseühendus kogu Venemaa raudteesüs-

---

¹⁴ Alates 2021. aasta märtsist on Valgevene suunanud oma naftatoodete tarne Peterburi ja Ust-Luga sadamatesse. *(Toimetaja märkus)*

teemiga ning Venemaa on viimastel aastatel arendanud muid sadamasuundi: Peterburi, Ust-Luga ja teisi Leningradi oblasti sadamaid.

Alates 2016. aastast on ettevõtte Venemaa Raudteed rakendanud Valgevene naftatoodete tarnimisel Venemaa sadamatele loodepiirkonna sadamates 50% allahindlust. See kehtib kuni aastani 2025. Siiski ei ole allahindlus kaasa toonud Valgevenest märkimisväärset lisanduvat kaubakogust. Valgevene veosesaatjad jätkavad atraktiivse raudteetariifi ja kauba ümberlaadimise maksumuse tõttu Baltikumi sadamate kasutamist. Kergete naftatoodete ümberlaadimine maksab Ust-Lugas 1150 tuhat rubla tonni kohta, Klaipedas aga 5,7 eurot, mis on 2,3 korda odavam. Samuti erineb vedude pikkus. Mereteel Valgevene naftatoodete ja mineraalitudete (peamiselt kaaliumkloriidi) peamiste ostjate juurde võtab Venemaa Föderatsiooni Loode föderaalringkonnas asuvatest meresadamatest kauem aega kui Läti ja Leedu meresadamatest. Samuti tõstab see kaubaveo hinda, vähendab Valgevene toodete konkurentsivõimet maailmaturul ja ekspordist saadavat kasu ning vähendab lõpuks riigieelarve sissetulekut.

Ka teine alternatiivne viis – Valgevenest Ust-Luga sadamasse suunduv torujuhe – oli 2015. aastal Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene esindajate arutelude ja läbirääkimiste objekt. Transnefti asejuhi Sergei Andronovi sõnul ei tasu torujuhtme projekt end ära kui minimaalne naftatoodete pumbatav maht on alla 3,5–4 miljoni tonni aastas (Коммерсантъ, 2020).

Valgevene on ettevõtte Leedu Raudteed peamine partner. Valgevene kaubavedu moodustas 2019. aastal 30,5% Klaipeda meresadama käideldud kaubast (14,1 miljonit tonni 46,3 miljonist tonnist kaubast). Viluckas märkis, „et ettevõtte Leedu Raudteed veab aastas 18–19 miljonit tonni Valgevene toodangut ja omab pikaajalist kaubavedude lepingut Valgevenega kuni 2023. aasta lõpuni. Ettevõtte teenib Valgevene kaubavedudelt umbes 100 miljonit Eurot” (Viluckas, Pakeniene, 2020). Valgevene raudteeettevõtte ja Leedu raudteeettevõtte teevad edukalt koostööd projektide elluviimisel, sealhulgas mitme regulaarse konteinerrongi korraldamisel: Viking (Leedu, Valgevene ja Ukraina raudteeliini ühisprojekt Odessast ja Iljitševski meresadamatest Klaipeda meresadamasse), Saule, Merkuur, kiire ühendus Minski ja Vilniuse vahel. Kaubaveo (peamiselt kaaliumkloriidi veo) lepingu tühistamine ettevõttega Leedu Raudteed ei ole praegu realistlik ja oleks Valgevenele majanduslikult kahjulik. Tõsiselt tuleks arvesse võtta mitut olulist tegurit.

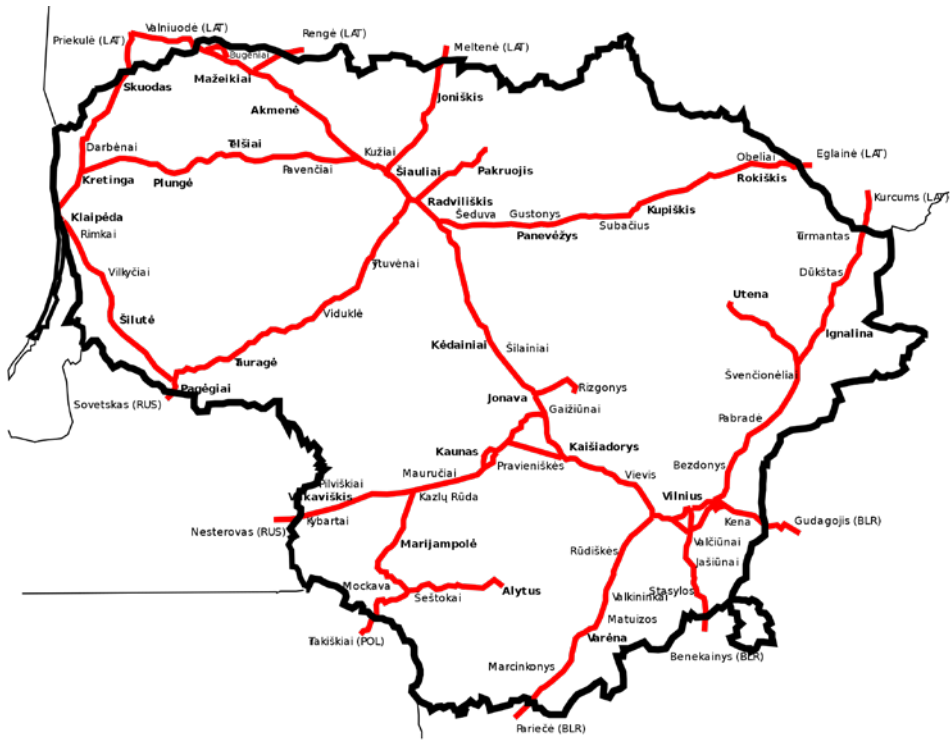
Esiteks erastati Venemaa Föderatsioonis 1990. aastate esimesel poolel peaaegu kõik meresadamad, sealhulgas Peterburi ja Leningradi oblasti omad. **Venemaa võimude poliitilised ambitsioonid seoses Valgevene kaupade vedamisega peaksid olema vastavuses Venemaa Föderatsiooni Loode föderaalringkonnas meresadamat omava ettevõtte finantshuvidega.**

Teiseks on Lukašenko oma enam kui veerand sajandit kestnud valitsemise ajal ära teeninud osa Venemaa poliitiliste ja finantsringkondade seas mitteusaldusväärse partneri maine.

Kolmandaks arendas ettevõtte Belaruskali välja suurepärase logistilised sidemed. Kaaliumkloriidi veo ümbersuunamise korral kaotab Valgevene oma investeeringud Klaipedas asuvasse terminali ning väljatöötatud tarneahela ja konkurentsieelise peamise konkurendi Uralkali ees. Kas Lukašenko on valmis kaotama oma režiimi rahastamiseks nii olulise sissetuleku?

Selle uurimuse autor tutvustab Leedu, Valgevene ja Oktoobriraudtee raudteede kaarte, mis hõlmavad Venemaa Föderatsiooni Loode föderaalringkonda (Peterburi, Leningradi, Pihkva ja eespool nimetatud föderaalringkonna piirkondi).

LEEDU RAUDTEEDE KAART. ALLIKAS: VIKIPEDIJA

VALGEVENE RAUDTEEDE KAART. ALLIKAS: HOMOATROX

OKTOOBRIAUDTEE KAART. ALLIKAS: WWW.MOSKOVSKY-VOKZAL.RU

Kõigi kolme ülalloodud kaardi võrdlev analüüs näitab selgelt, et raudteetranspordi kaugus Valgevene peamistest naftarafineerimistehastest Ust-Lugani on pikem kui Klaipedasse. Näiteks kaugus Salihorskist (kus asub kaaliumkloriiditootja Belaruskali) Klaipedani raudteed mööda on 712 km, Peterburi 998 km.

Kokkuvõtteks võib öelda, et analüüs kinnitab tõsiasja, et Minski oblastis asuvast Salihorski linnast Balti mere sadamateni on kõige lühem ja kiirem tee Klaipeda meresadamasse.

JÄRELDUSED

Stsenaariumi, kus Lukašenko langeb kiiresti võimult ja riigis võib tekkida võimuvaakum, aset leidmise tõenäosus on väga väike.

Isiklike (isikuomadused, autoritaarset režiimi juhtiva isiku iseloomujooned), sisemiste (kohalik eliit) ja väliste (peamised geopoliitilised tegijad ja asukoht) tegurite kombinatsioon võimaldab prognoosida sündmuste võimalikke arengusuundi antud riigis.

Lukašenko koondab enda kätte tohutu võimu, asendades kõiki kolme võimu haru: kohtu-, täidesaatvat ja seadusandlikku võimu.

Lukašenko võimul püsimine sõltub oma olemuselt mitmest tegurist: majandusolukorrast maailmas ja riigis; äsja valitud USA presidendi J. Bideni ja tema administratsiooni lähene misviisist Valgevene kriisile; Venemaa survest liitriigi suuremaks integreerimiseks; kodanikuühiskonna survest jne. Valgevene praegusel olukorral on palju sarnasusi kriisiga, mis puhkes pärast 2018. aasta valimistulemuste võltsimist Venezuelas.

Venemaa Föderatsiooni ulatuslik otsene sõjaline sekkumine Valgevenes ei ole kõige tõenäolisem stsenaarium.

Praegune olukord Valgevenes pakub Venemaa ja Valgevene luureteenistustele suurepärasest juhust ja võimalust uinuvate agentide EL-i liikmesriikidesse sissebumise esimeseks etapiks.

Valgevene territoorium on Venemaa jaoks oluline selle läheduse tõttu Kaliningradi enklavile, kus asuvad Lääne sõjaväeringkonna väed.

Suwalki koridor (osa Poolast, mis piirneb Leedu, Valgevene ja Venemaaga) on NATO Achilleuse kand.

Valgevene on tihedalt seotud Hiina algatatud projektiga „Vöö ja tee”, kuna Valgevene on Hiina jaoks potentsiaalne värav Euroopa turgudele.

Leedu on jätkuvalt registreerimata (ebaseaduslike) migrantide jaoks transiidiriik, kuid mitte sihtriik.

Mõned Leedu Vabariigi riigipiiri lõigud pole täielikult varustatud kõrgtehnoloogiliste piirikontrollisüsteemidega.

Rändevoogude suurenemise ja EL-i välispiiri ebaseadusliku ületamise tõenäosus Valgevene-poolselt küljelt on praegu suurem kui see oli enne Valgevenes 2020. aastal toimunud valimispettust.

Tõenäosus, et toimub sisserändajate, sealhulgas Valgevene kodanike massiline sissevool Leedu Vabariiki, on peaaegu olematu.

Tõenäosus, et organiseeritud kuritegevusega seotud küberkuritegevus võib kasvada, on reaalne.

Mineraalidest tooted (kaaliumkloriid) ja naftatooted on Valgevene Vabariigi peamine eksporditoode, mida transporditakse läbi Klaipeda meresadama, mis ei külmu talvel kinni. Väetiste ja naftatoodete eksport Venemaa kaudu oleks Valgevene jaoks kallim kui nende ümberlaadimine Balti riikide kaudu.

KASUTATUD ALLIKAD

- Anon., *The Constitution of the Republic of Belarus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://extwpr-legs1.fao.org/docs/pdf/blr117277E.pdf> [Kasutatud 07.12.2020].
- Astapenia, R., 2016. *Belaruskali: The Enterprise that Saved Belarus in 2015*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://belarusdigest.com/story/belaruskali-the-enterprise-that-saved-belarus-in-2015/> [Kasutatud 21.12.2020].
- BBC News, 2020. *Germany's AfD: How far-wing is nationalist Alternative for Germany?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.bbc.com/news/world-europe-37274201> [Kasutatud 17.01.2021].
- BNS, 2015. *Paviesinti slapti įrašai šnipinėjimo byloje: kaip buvo perduodamos žinios*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/paviesinti-slapti-irasai-snipinejimo-byloje-kaip-buvo-perduodamos-zinios.d?id=67753810> [Kasutatud 26.12.2020].
- Carlson, Brian, G., 2020. *Why China Will Support Russia in Belarus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://thediplomat.com/2020/08/why-china-will-support-russia-in-belarus/> [Kasutatud 10.12.2020].
- CNN, 2005. *Rice: Belarus is 'dictatorship'*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://edition.cnn.com/2005/WORLD/europe/04/20/rice.belarus> [Kasutatud 21.05.2021].
- Dennison, J., Drazanova, L., 2018. Public attitudes on migration: rethinking how people perceive migration. [Võrgumaterjal] Leitav: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/62348/MPC_OPAM_Public_attitudes_on_migration_study.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud 16.01.2021].
- Dixon, R., 2020. Facing a furious nation, Belarus's Lukashenko says he would rather be killed than agree to new elections. *The Washington Post*, 17. august. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.washingtonpost.com/world/facing-a-furious-nation-belaruss-lukashenko-says-he-would-rather-be-killed-than-agree-to-new-elections/2020/08/17/bf10053a-e079-11ea-b69b-64f7b0477ed4_story.html. [Kasutatud 07.12.2020].
- Edwards, J., 2018. Russia probably has more undercover 'sleeper' agents who can assassinate Western targets today than during the Cold War. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.businessinsider.com/illegals-of-directorate-s-russia-undercover-covert-sleeper-agents-2017-12> [Kasutatud 06.12.2020].
- EU-logos, 2020. Explaining the main drivers of anti-immigration attitudes in Europe. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.eyes-on-europe.eu/explaining-the-main-drivers-of-anti-immigration-attitudes-in-europe/> [Kasutatud 07.12.2020].
- The European Parliament and of the Council (2019) Regulation (EU) 2019/1896 of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R1896&from=EN> [Kasutatud 24.12.2020].
- Frontex, 2020. *Migratory routes*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/eastern-borders-route/> [Kasutatud 20.12.2020].
- Hrechyshkina, O., Samakhavets, M., 2019. Foreign Trade of the Republic of Belarus in the International Business Environment. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series* | Volume 44: Issue 44.

- Jačauskas, I., 2020a. *Dėl humanitarinių priedasčių į Lietuvą jau atvyko beveik 350 baltarusių, informavo Valstybės sienos apsaugos tarnybos (VSAT) vadas Rustamas Liubajevs*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vsat-vadas-del-humanitariniu-priezasciu-i-lietuva-jau-atvyko-beveik-350-baltarusiu-56-1428372> [Kasutatud 12.12.2020].
- Jačauskas, I., 2020b. *VSAT vadas: dėl humanitarinių priedasčių į Lietuvą jau atvyko beveik 350 baltarusių*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vsat-vadas-del-humanitariniu-priezasciu-i-lietuva-jau-atvyko-beveik-350-baltarusiu-56-1428372>? [Kasutatud 12.12.2020].
- Joseph Stalin quote. [Vörgumaterjal] Leitav: https://www.goodreads.com/author/quotes/138332.Joseph_Stalin (Kasutatud 05.12.2020).
- Kacchia-Patel, A. 2010. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.justice.gov/sites/default/files/opa/legacy/2010/06/28/062810complaint1.pdf> [Kasutatud 05.12.2020].
- Mahatma Gandhi. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.goodreads.com/quotes/tag/future> [Kasutatud 05.12.2020].
- Parfitt, T., 2010. *To Russia with love: Anna Chapman wows audience on top chat show*. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/31/anna-chapman-russia-tv-interview> [Kasutatud 12.12.2020].
- Prince, T., 2020. A Political Crisis Has Gripped Belarus. Is An Economic Crisis Next?. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.rferl.org/a/30810092.html> [Kasutatud 09.12.2020].
- RadioFreeEurope/RadioLiberty. 2018. Lukashenka Cancels 'Parasite Tax' On Unemployed In Belarus. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.rferl.org/a/belarus-lukashenka-cancels-parasite-tax/28999724.html> [Kasutatud 10.12.2020].
- Second Investigation Department Under the Ministry of National Defence; State Security Department of the Republic of Lithuania, 2020. National Threat Assessment, Vilnius: s.n. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2020/02/2020-Gresmes-En.pdf>
- Stephan, Maria, J., Chenoweth, E., 2008. Why civil resistance works The strategic logic of nonviolent conflict. *The Journal International security*. Vol. 33, No 1, Summer, pp. 7-44. https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/IS3301_pp007-044_Stephan_Chenoweth.pdf [Kasutatud 07.12.2020].
- Viluckas, P., Pakeniene, R., 2020. „Lietuvos geležinkeliais“ ir BKT: baltarusiški kroviniai važiuoja įprastai. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1221324/lietuvos-gelezinkeliais-ir-bkt-baltarusiski-kroviniai-vaziuoja-iprastai> [Kasutatud 14.12.2020].
- Weber, M., 1946. *Politics as a vocation*. New York: Oxford University Press
- www.pasienis.lt. (2020). Valstybės sienos apsaugos tarnyba. [Vörgumaterjal] Leitav: http://www.pasienis.lt/popup2.php?m_news_id=1329&tmpl_name=m_news_print_form [Kasutatud 23.12.2020].
- Государственная Дума, 2020. Новый текст Конституции РФ с поправками 2020. [Vörgumaterjal] Leitav: <http://duma.gov.ru/news/48953/> [Kasutatud 14.12.2020].
- Коммерсантъ, 2020. Александра Лукашенко берут на порт Москва предложила Белоруссии союзную логистику. [Vörgumaterjal] Leitav: <https://www.kommersant.ru/doc/4476791> [Kasutatud 12.12.2020].

Министерство внутренних дел Республики Беларусь [Võrgumaterjal] Leitav: https://ru.wikipedia.org/wiki/Министерство_внутренних_дел_Республики_Беларусь [Kasutatud 08.12.2020].

Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь, 2020. Ситуация в сфере занятости и безработицы в Республике Беларусь. [Võrgumaterjal] Kättesaadav: <http://mintrud.gov.by/ru/sostojanie> [Kasutatud 14.12.2020].

Kasutatud fotod

Frontex. *Ebaseaduslikud piiriületused Ida-Euroopa maismaapiiridel*. <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/eastern-borders-route/>

Номоатрох. *Valgevene raudteede kaart*. <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=79714411>

Vikipedija. *Leedu raudteede kaart*. https://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Lithuania_Railways_System.svg

www.moskovsky-vokzal.ru. *Oktoobriraudtee kaart*. www.moskovsky-vokzal.ru

RAPORT KOOSNEB KOLMEST PEATÜKIST, MILLES EESTI, LÄTI JA LEEDU AUTORID PROGNOOSIVAD VALGEVENE EDASISTE ARENGUTE MÕJU BALTI RIIKIDE TURVALISUSELE JA JULGEOLEKULE.

Autorid võtsid aluseks kolm võimalikku stsenaariumit, kuhu suunas võib Valgevene areneda: Valgevene-Venemaa sügavam integratsioon liitriigiks; Aleksandr Lukašenko jätkamine või tema asendamine sarnase riigipeaga; Valgevene pöördumine läände. Raportis hinnati võimalike arengute mõju Balti riikide majandusjulgeolekule, rände, kuritegevusele ja piirihaldusele.

sisekaitse.ee

